

Latvijas Kultūras akadēmija
Kultūras socioloģijas un menedžmenta katedra

IEDZĪVOTĀJU LĪDZDALĪBA LATVIJAS LAUKU TERITORIJAS KULTŪRAS
CENTROS

Bakalaura darbs

Autors/e:

Akadēmiskās bakalaura studiju programmas “Mākslas”
Kultūras socioloģijas un menedžmenta apakšprogrammas

4. kursa studente Aija Barovska

(ID Nr. 20103403)

Darba vadītāja:

Asoc. prof. Anda Laķe

Rīga

2014

SATURA RĀDĪTĀJS

IEVADS	3
1. LAUKU TERITORIJAS RAKSTUROJUMS	7
1.1.Lauku teritorijas jēdziena skaidrojuma un klasifikācijas veidi	7
1.2.Latvijas lauku teritorijas raksturojums	13
2. IEDZĪVOTĀJU LĪDZDALĪBAS KONCEPTS	20
2.1. Līdzdalības jēdziena izpratne sociālo zinātņu teorijās	20
2.1.1. Politiskā līdzdalība	24
2.1.2. Kultūras līdzdalība.....	28
2.2.Kultūras līdzdalības nozīme	35
3. KULTŪRAS PIEEJAMĪBA LATVIJAS LAUKU TERITORIJĀ KĀ KULTŪRAS LĪDZDALĪBAS NOTEICOŠS FAKTORS	39
3.1. Kultūras piedāvājuma veidošanās specifika	39
3.2. Kultūras centru loma kultūras piedāvājuma veidošanā	42
4. KULTŪRAS PIEDĀVĀJUMS UN LĪDZDALĪBA LATVIJAS LAUKU TERITORIJAS KULTŪRAS CENTROS.....	46
4.1.Kultūras centru piedāvājuma lauku teritorijas kultūras centros analīze	48
4.2.Iedzīvotāju līdzdalības lauku teritorijas kultūras centros analīze	54
NOBEIGUMS	69
KOPSAVILKUMS	71
AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS	72
ANNOTATION	79
PIELIKUMI	80
1.pielikums. Dziļās intervijas ar kultūras centru vadītājiem vadlīnijas	80
2.pielikums. Telefonintervija ar Mazsalacas novada kultūras centra vadītāju ...	82

IEVADS

Latvijas valsts neatkarības iegūšanas laikā notika strukturālas pārmaiņas ekonomikā un sabiedrībā, kuru rezultātā laukos saasinājās sociāli ekonomiskās problēmas: bezdarbs, nabadzība, sociālā izslēgtība, sociālās un ekonomiskās infrastruktūras kvalitātes pasliktināšanās, ierobežota pakalpojumu pieejamība. Pēdējos gados lauku sociāli ekonomisko un demogrāfisko situāciju negatīvi ietekmē arī iedzīvotāju īslaicīga aizbraukšana vai pārcelšanās uz ārzemēm. Šīs ilgstoši pastāvošās problēmas ievērojami mazinājušas lauku cilvēkkapitālu un sociālo kapitālu, tādējādi ierobežojot arī lauku attīstības potenciālu¹. Lauku attīstības telpa bieži definēta kā viena no nacionālo interešu telpām ar izcilu vērtību un nozīmi valsts ilgtspējīgā attīstībā un identitātes saglabāšanā², tāpēc būtiski saprast, kas spētu uzlabot situāciju laukos un celtu lauku teritorijas iedzīvotāju dzīves kvalitāti.

Pilsoniskā līdzdalība sabiedrības kopējo problēmu racionālā risināšanā paaugstina gan cilvēka individuālo, gan sabiedrības kopējo sociālo kapitālu. Augsti attīstīta pilsoniskā sabiedrība ir pamats valsts politiskai, kulturālai, ekonomiskai un tehnoloģiskai attīstībai³. Lauku teritorijā ir nepieciešama šāda veida attīstība, tieši tāpēc jāvērs uzmanība uz iedzīvotāju iespējām līdzdarboties dažāda veida aktivitātēs lauku teritorijā.

Kultūras centrs ir viens no galvenajiem lokālās, reģionālās un arī Latvijas kultūras dzīves veidotājiem, kas īpaši lauku teritorijā var kalpot kā indikators iedzīvotāju aktivitātes līmeņa noteikšanai. Mūsdienās kultūrpolitikā viens no galvenajiem jautājumiem ir auditorijas palielināšana, jo globalizācijas un digitālā laikmeta ietekmē kultūrā ir notikušas ievērojamas izmaiņas. Līdz ar to kultūras institūcijām ir jāmeklē inovatīvas formas sabiedrības iesaistei, kā arī jāpēta auditorijas vajadzības. Nozīmīgi kultūrai ir piesaistīt arī

¹ Šūmane, Sandra. *Lauku inovācija: jaunu attīstības prakšu veidošana. Bioloģiskās lauksaimniecības piemērs*. Promocijas darbs. Rīga, 2010. 65. lpp.

Pieejams: http://sfz.lu.lv/files.petnieciba/promocijas_darbi/Sumane_Sandra_2010.pdf [skatīts: 2014, 26.marts]

² *Latvijas Lauku telpas attīstība un iespējamie nākotnes scenāriji*. Rīga, Latvijas Lauku konsultāciju un izglītības centrs (LLKC), 2012. 14. lpp. Pieejams: http://www.laukutikls.lv/biblioteka/cat_view/134-lauksaimnieciba_un_lauku_attistiba. [skatīts 2013, 25.okt.]

³ Latvijas Republikas Kultūras Ministrija. *Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnes (2012 – 2018)*. Rīga, 2011. 9. lpp. Pieejams: <http://www.km.gov.lv/lv/starpnozares/lidzdaliba/lidzdaliba.html> [skatīts 2014, 04.marts.]

to sabiedrības daļu, kas par kultūru neinteresējas un neapmeklē pasākumus. Tas ir svarīgi, domājot par inovatīvās ekonomikas vajadzībām un radošuma attīstību visā sabiedrībā, kā arī par sabiedrības saliedēšanu, identitātes saglabāšanu, piesaisti Latvijai un savai lokālajai vietai⁴. Kultūras centra priekšrocība ir spēja nodrošināt kultūras pasākumu daudzveidību atbilstoši sabiedrības pieprasījumam, kas ir būtiski, jo mūsdienās dzīves kvalitātes noteicošs faktors ir pakalpojumu pieejamība. Darba ietvaros analizēta kultūras centru loma kultūras piedāvājuma veidošanā lauku teritorijā, lai uz tā pamata veiktu lauku teritorijas iedzīvotāju līdzdalības kultūras aktivitātēs analīzi.

Bakalaura darba temata izvēli veicinājuši vairāki faktori. Pirmkārt, darba autore strādā lauku teritorijas kultūras centrā un ir saskārusies ar pasīvu iedzīvotāju iesaisti kultūras aktivitātēs. Kultūras aktivitātes patērē konkrēts cilvēku loks, kas visbiežāk aktīvi iesaistās arī politiskās un cita veida aktivitātēs. Tāpat autore novērojusi, ka pasākumiem, kuros iesaistās vietējie iedzīvotāji, ir lielāks apmeklētāju skaits. Šie fakti norāda uz iedzīvotāju līdzdalības nepieciešamību. Kultūra un līdzdalība ir jēdzieni, kurus nevar atdalīt, jo, ja nebūtu iedzīvotāju līdzdalības, tad arī nebūtu kultūras, savukārt, ja nebūtu kultūras, iedzīvotājiem būtu liegtas ļoti daudzas iespējas kā izpaust sevi, gūt papildījumu un līdzdarboties. Lai paplašinātu viedokli par kultūras centru darbību lauku teritorijā, darba autore izvēlējās analizēt kultūras piedāvājumu un iedzīvotāju līdzdalību citās lauku teritorijas kultūras iestādēs. Otrkārt, darba autore uzskata, ka iegūstot informāciju par kultūras līdzdalības līmeni lauku teritorijas kultūras centros, paveras iespēja identificēt problēmas, kurām būtu nepieciešams rast risinājumu, lai saglabātu kultūras centru kā valsts, konkrētās teritorijas un cilvēkkapitāla ilgtspējīgas attīstības instrumentu. Tāpēc bakalaura darba ietvaros kā **galvenais pētāmais jautājums** tiek izvirzīts – kāds ir kultūras līdzdalības līmenis Latvijas lauku teritorijas kultūras centru piedāvātajās aktivitātēs.

Darba **mērķis** – izpētīt iedzīvotāju līdzdalību Latvijas lauku teritorijas kultūras centru aktivitātēs.

Pētījuma uzdevumi:

1. Attēlot teorētiskajos materiālos un politiskajos dokumentos sniegtos lauku teritorijas jēdziena skaidrojumus un klasifikācijas veidus;
2. Izveidot Latvijas lauku teritorijas raksturojumu;

⁴ Latvijas Republikas Kultūras ministrija. *Kultūrpolitikas pamatnostādnes 2014. – 2020. gadam „Radošā Latvija”*. Dokuments starpministriju saskaņošanas procesā. Rīga, 2014. 14. lpp. Pieejams: http://www.km.gov.lv/lv/ministrija/radosa_latvija.html [skatīts 2014, 5.maijs]

3. Sniegt ieskatu līdzdalības jēdziena definēšanas specifikā, izmantojot teorētiskos materiālus;
4. Aktualizēt kultūras līdzdalības nozīmi;
5. Analizēt kultūras jēdziena teorētiskās izpratnes pētāmās tēmas kontekstā;
6. Izpētīt kultūras pieejamības teorētiskās izpratnes;
7. Noskaidrot kultūras centra lomu kultūras piedāvājuma veidošanā;
8. Analizēt kultūras piedāvājumu lauku teritorijā;
9. Analizēt kultūras pieejamību un iedzīvotāju līdzdalību Latvijas lauku teritorijā;
10. Izpētīt lauku teritorijas kultūras centru vadītāju priekšstatus un pieredzi saistībā ar iedzīvotāju līdzdalību lauku teritorijas kultūras centros;
11. Salīdzināt iedzīvotāju un kultūras centru vadītāju viedokļus par Vidzemes iedzīvotāju līdzdalību kultūras norisēs.

Pētnieciskajā darbā izmantota **jaukta metodoloģija**. Lai analizētu iedzīvotāju viedokli par iespējam līdzdarbības lauku teritorijas kultūras centros un faktorus, kas ietekmē iedzīvotāju līdzdalību kultūras aktivitātēs, izmantota **kvantitatīva metodoloģija** – analizēti pētījuma „Kultūras patēriņš Vidzemē: kultūras pieejamība un iedzīvotāju līdzdalība kultūras norisēs” rezultāti. Pētījums tapis sadarbojoties Vidzemes kultūras un mākslas biedrībai „Haritas” un Latvijas Kultūras akadēmijai. Pētījuma ietvaros Kultūras socioloģijas un menedžmenta apakšprogrammas 3. kursa studenti veica Vidzemes reģiona iedzīvotāju aptaujas, kā metodi izmantojot tiešās personiskās intervijas respondentu dzīves vietā. Tomēr, lai objektīvi novērtētu iedzīvotāju līdzdalību lauku teritorijas kultūras centros, būtiski analizēt ne tikai iedzīvotāju, bet arī kultūras piedāvājuma veidotāju viedokli, tāpēc darba ietvaros izmantota **kvalitatīva metodoloģija** – veiktas daļēji strukturētas telefonintervijas ar Vidzemes reģiona lauku teritorijas kultūras centru vadītājiem.

Bakalaura darba pirmajā nodaļā sniegts ieskats Latvijas lauku teritorijas raksturojumā, vispārīgi aplūkojot lauku teritorijas jēdziena skaidrojuma un klasifikāciju veidus, lai akcentētu lauku teritorijas daudzfunkcionālo raksturu. Latvijas lauku teritorijas analizē galvenokārt izmantoti Latvijas rurālās teritorijas pētnieku Sandras Šūmanes, Aijas Zobenas, Līgas Paulas, Agneses Cimdiņas, Ievas Raubiško, Tāļa Tisenkopfa, Ilzes Lāces, Rasmus Kārklīņas un citu autoru teorētiskie darbi, kā arī politiskie plānošanas dokumenti („Latvijas lauku attīstības programma 2014.-2020. gadam”, „Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam” u.c.). Otrajā nodaļā analizēts līdzdalības jēdziens un divi

līdzdalības veidi – politiskā līdzdalība un kultūras līdzdalība. Līdzdalības koncepta izpētē izmantotas Šerija Arnšteina, Deivida Vilkoka, Nikijas Slokamas teorētiskās idejas. Kultūras līdzdalības nozīmes skaidrojumā izmantotas Roberta Patnama, Džeimsa Samuela Kolmena teorētiskās atziņas un Latvijas Republikas Kultūras ministrijas izstrādāti plānošanas dokumenti un pētījumi par kultūras attīstību. Trešajā nodaļā iezīmētas kultūras piedāvājuma veidošanās iezīmes mūsdienās, detalizēti analizējot kultūras centra nozīmi kultūras piedāvājuma veidošanā. Nodaļas ietvaros analizēti plānošanas dokumenti „Valsts kultūrpolitikas vadlīnijas 2006.-2015. gadam „Nacionāla valsts”” un „Kultūras centru darbības attīstības programma 2009. – 2013. gadam”. Ceturtajā nodaļā veidots ieskats par kultūras piedāvājumu un iedzīvotāju līdzdalību lauku teritorijas kultūras centros, izmantojot daļēji strukturētas telefonintervijas ar pieciem Vidzemes reģiona kultūras centru vadītājiem un pētījuma „Kultūras patēriņš Vidzemē: kultūras pieejamība un iedzīvotāju līdzdalība kultūras norisēs” rezultātus.

1. LAUKU TERITORIJAS RAKSTUROJUMS

Izpratne par to, kas ir lauku teritorija, var būt atšķirīga. Visbiežāk laukus saista ar lauksaimniecības nozari vai vietu, kura bagātīga ar resursiem, līdz ar to, ir potenciāla vieta saimniecībai. Kopš 20. gadsimta septiņdesmitajiem gadiem lauku teritorijas raksturojumā mazinās lauksaimniecības kategoriju loma, bet nozīmīgu vietu iegūst vietējās kultūras analīze⁵.

Lai noskaidrotu, kāda situācija raksturīga mūsdienās lauku teritorijā, pirmajā nodaļā detalizēti sniegts ieskats lauku teritorijas jēdzienu skaidrojuma un klasifikāciju veidos, kā arī raksturota situācija lauku teritorijā.

1.1. Lauku teritorijas jēdziena skaidrojuma un klasifikācijas veidi

Lauku teritorijas jēdzienam nav viena noteikta definējuma. Definēšanai var izmantot dažādus aspektus, kas izceltu laucinieciškuma (ruralitātes) pakāpi, – administratīvos, zemes izmantojuma, ekonomiskos, sociālos, kultūras – izvirzot centrā to, kas labāk raksturotu konkrēto problēmu vai situāciju, kas tiek analizēta. Daudzveidīgās definīcijas liecina par to, ka grūti novilkt precīzu robežu starp lauku un pilsētu teritorijām. Visplašāk izmantotā metode ir iedzīvotāju skaita un to aktivitāšu blīvumu noteikšana, bet ne vienmēr mazs iedzīvotāju skaits ļauj atšķirt pilsētas no laukiem. Lai novilktu robežu starp lauku un pilsētu teritorijām jānoskaidro, pirmkārt, vai pilsētu teritorija tiek noteikta pēc administratīvām robežām, zemes izmantojuma pazīmēm vai ekonomiskās ietekmes, otrkārt, kāds ir minimālais iedzīvotāju skaits, lai teritoriju uzskatītu par pilsētu⁶. Pastāv uzskats, ka, lai noteiktu lauku teritorijas definējumu, vispirms nepieciešams apzināties pilsētas teritorijas raksturojumu. Definējot pilsētu vispirms, var secināt, ka lauki ir tā teritorija, kas netiek iekļauta pilsētā.

Dažādās Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (OECD) valstīs lietotās lauku definīcijas ir veidotas, balstoties uz sociāli ekonomiskajiem kritērijiem, kas raksturo

⁵ Halfacree, Heath. Rural Space: Constructing a Three – fold Architecture. In: *The Handbook of Rural Studies*. London: Sage Publications, 2006.p.48

⁶Valsts reģionālās attīstības aģentūras pasūtīts pētījums. *Latvijas pilsētu un lauku teritorijas mijiedarbības izvērtējums*. Gala ziņojums. Rīga: SIA” Konsorts” un VRAA, 2009. 57.lpp.

Pieejams:http://www.vraa.gov.lv/uploads/petnieciba/petijumi/Pilsetu_lauku_mijiedarbiba_GALA_Zinojums.pdf [skatīts:2013, 24. okt.]

arī pamatsektora darbības nozīmi - lauksaimniecības intensitāti un rentabilitāti, iedzīvotāju blīvumu, zemju lietošanas struktūru, attālumu un aktīvo saimniecību daļu. Lauku teritorijas jēdzieni dažās OECD valstīs atspoguļo definējumu dažādību. Piemēram, Austrijā, Francijā, Portugālē lauku teritorijas ir tās, kas ir nepilsētnieciskas vai kurās nav urbānu centru. Somijā turklāt ir trīs veida lauku teritorijas, kuru iedalījums ir veidots, pamatojoties uz lauku perspektīvo attīstību, tās ir, piepilsētu lauku teritorijas, centrālās lauku teritorijas un perifēriskās teritorijas. Grieķijā lauku teritorija ir vieta, kur apdzīvojums kopienā (ciematā) ir mazāks par 2000 iedzīvotājiem. Īrija lauku teritorijā iekļauj pilsētas, kurās ir mazāk par 1500 iedzīvotājiem⁷. Analizējot lauku teritorijas definēšanas pieredzes, iespējams identificēt galvenos radītājus, kas veido atskaites punktus teritoriju statusu noteikšanā. Šos radītājus iespējams iedalīt trīs grupās – demogrāfiskie indikatori, ekonomiskā pieeja un sociālie aspekti⁸.

Arī Latvijā nav izvirzīts vienots definējums lauku teritorijas apzīmēšanai. Var nošķirt jēdziena definējumu politiskajos dokumentos un teorētiskajos avotos. Līdz administratīvi teritoriālai reformai lauku teritorija tika definēta „Lauksaimniecības un lauku attīstības likuma” 1. panta 5. punktā kā visa Latvijas teritorija, izņemot republikas nozīmes pilsētas un rajonu centrus⁹. Šis punkts ticis izslēgts ar 2009. gada aprīļa likuma grozījumiem¹⁰. Saskaņā ar administratīvi teritoriālo reformu, Zemkopības ministrijas plānošanas dokumentā „Latvijas Lauku attīstības programma 2007. – 2013. gadam” izvirzīts definējums, ka, sākot ar 2009. gada 1.jūliju lauku teritorija ir visa Latvijas teritorija, izņemot republikas pilsētas un novadu teritoriālās vienības – pilsētas ar iedzīvotāju skaitu virs 5000¹¹. Bakalaura darba ietvaros šis definējums izvirzīts kā primārais.

Valsts Lauku tīkla Rīcības plāna 2011. gadam aktivitāšu ietvaros pēc SIA „Latvijas Lauku konsultāciju un izglītības centra” pasūtījuma tika sagatavots diskusiju materiāls

⁷Saktiņa, Daiga. *Latvijas lauku teritorijas klasifikācija*. Jelgava: Jelgavas tipogrāfija, 2000. 9. lpp.

⁸*Latvijas Lauku telpas attīstība un iespējamie nākotnes scenāriji*. 16.lpp.

⁹Latvijas likumi. *Lauksaimniecības un lauku attīstības likums*. (Stājies spēkā ar 07.04.2004.). 27.03.2008. redakcija.

Pieejams: http://www.likumi.lv/doc.php?id=87480&version_date=27.03.2008 [skatīts: 2013, 22.nov.]

¹⁰ Turpat, 28.04.2011. redakcija.

Pieejams: http://www.likumi.lv/doc.php?id=87480&version_date=28.04.2011 [skatīts:2013, 22.nov.]

¹¹Zemkopības ministrija. *Latvijas lauku attīstības programma 2007. – 2013. gads*. 8.redakcija. Apstiprināta 15.03.2011. Pieejams: http://www.zm.gov.lv/doc_upl/LAP_8_versija_SFC.pdf [skatīts:2013, 20.okt.]

„Latvijas lauku telpas attīstība un tās iespējamie nākotnes scenāriji”, kurā lauki tiek atdalīti no pārējās Latvijas teritorijas, izmantojot administratīvās teritorijas dalījumu trīs grupās:

- Republikas pilsētas (pilsētas, kurām piešķirts Latvijas Republikas pilsētas statuss – Rīga, Daugavpils, Liepāja, Jelgava, Rēzekne, Ventspils, Jūrmala, Valmiera, Jēkabpils);
- Novadi, kuros ir reģionālās nozīmes attīstības centri;
- Lauku novadi jeb pārējie Latvijas novadi¹².

Savukārt, „Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likums” Latvijas Republiku iedala trīs administratīvajās teritorijās:

- Apriņķi - teritoriāli vienotas vietējo pašvaldību administratīvās teritorijas;
- Republikas pilsētas – ne mazāk par 25 tūkstošiem patstāvīgo iedzīvotāju;
- Novadi - teritorija ir ģeogrāfiski vienota, un tajā ir lauku teritorijas un apdzīvotās vietas¹³

Kopumā ir divdesmit novadi ar reģionālās nozīmes attīstības centriem (Kuldīgas, Talsu, Tukuma, Saldus, Dobeles, Bauskas, Ogres, Aizkraukles, Siguldas, Cēsu, Limbažu, Smiltenes, Alūksnes, Gulbenes, Balvu, Preiļu, Līvānu, Ludzas, Krāslavas un Madonas novads), bet 90 novados šādu attīstības centru nav. Līdz ar to tiek izvirzīts definējums, ka: „Lauki ir *Latvijas 110 novadu veidota lauku telpa ar pilsētām un ciematiem kā to attīstības centriem un laukiem kā telpu ap tiem*”¹⁴. Rezumējot, lauki tiek uzverti, kā novadu veidota lauku telpa. Tomēr arī šajā definējumā var saskatīt vairākas problēmas, jo pie lauku telpas tiek pieskaitīti arī Rīgai tuvie un citi novadi, kuru struktūra pēc iedzīvotāju koncentrācijas un blīvuma, nodarbināto skaita lauksaimniecībā vairāk atbilst pilsētas pazīmēm.

Apskatot vairākus lauku teritorijas jēdziena definēšanas veidus, redzams, ka izvirzīt vienu universālo definējumu ir sarežģīti. Tomēr, lai apzinātu situāciju, izzinātu attīstības iespējas vai problēmas, ar kurām varētu saskarties kādā teritorijā, ir nepieciešams to vispirms identificēt. Tieši tāpēc lauku teritoriju mēdz klasificēt pēc noteiktām iezīmēm. Līdz ar to rodas lielāka iespējamība, ka teritorijām, kuras pieder pie viena iedalījuma, būs līdzīgas vajadzības, problēmas un to risinājumu veidi. Tāpēc klasifikācija ir nozīmīga valsts attīstības plānošanā, kā arī dažādu sociālo procesu analizēšanā.

¹² *Latvijas Lauku telpas attīstība un iespējamie nākotnes scenāriji*. 28. lpp

¹³ Latvijas likumi. *Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likums*. 4. – 7. pants. (Stājies spēkā ar 07.04.2004.).27.03.2008.redakcija. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=185993> [skatīts 2014, 14.maijs]

¹⁴ *Latvijas Lauku telpas attīstība un iespējamie nākotnes scenāriji*, 27.lpp.

OECD valstīs zinātnieki ir izstrādājuši dažādus vienkāršotus lauku reģionu klasifikatorus. Vienā no tiem tiek izmantots demogrāfiskais kritērijs, respektīvi, dominējošie lauki ir teritorijas, kurā dzīvo vairāk par 50 % no visiem reģiona iedzīvotājiem; nozīmīgie lauki ir teritorijas, kurās dzīvo 15 – 50% no visiem reģiona iedzīvotājiem, bet laukos ar urbanizācijas ietekmi dzīvo mazāk par 15% no visiem reģiona iedzīvotājiem¹⁵. Šī klasifikācija ir nepilnīgi skaidrojoša, jo pastāv nodarbināto iedzīvotāju migrēšana un neregistrētas dzīves vietas maiņas.

Pastāv teritorijas dalījumi, kuri saistīti ar lauku teritoriju īpašībām, kaut gan jēdzieni „pilsēta” un „lauki” tajos netiek izmantoti. Piemēram, viens no dalījumiem skata iedzīvotāju mobilitātes iespējas pēc pieejas asfaltētiem ceļiem, ar jēdzienu ”iekšējās nomales” apzīmējot teritorijas ārpus asfaltēto ceļu tīkla zonas (tālāk par 5 km)¹⁶.

Lauku teritoriju iespējams klasificēt arī bez noteiktiem skaitliski ierobežojošiem kritērijiem. Apskatot katras grupas iespējas un salīdzinot tās ar citām grupām iespējams saprast varbūtēji pastāvošās problēmas un plānot pieejas to risinājumiem. Iedalījums ir sekojošs – attālās vai maznozīmīgās teritorijas, vidusmēra lauku teritorijas, ekonomiski integrētās sabiedrības. Attālās vai maznozīmīgās teritorijas ir reti apdzīvotas, tajās dominējošās nozares ir lauksaimniecība, kalnrūpniecība, zvejniecība, kokvilnas audzēšana. Pastāv vāji attīstīta sakaru sistēma, augsts bezdarba līmenis, augsts emigrēšanas īpatsvars, neattīstīts tūrisms. Vidusmēra lauku teritorijas ir bijušās lauksaimniecības nozares teritorijas, tajās attīstās rūpniecība, tirdzniecība, tūrisms, pakalpojumu serviss, tiek dots impulss biznesa paplašināšanai, pārvietojot to no pilsētām uz laukiem, rodas prasības pēc augstāka dzīves līmeņa. Vidusmēra lauku teritorijās tiek izjaukts tradicionālais dzīves veids. Ekonomiski integrētās teritorijās labklājības līmenis ir atbilstošs pilsētas līmenim. Darba un preču tirgus ir pieejams, tāpat ir augsti attīstīts infrastruktūras līmenis. Notiek apdzīvotības līmeņa palielināšanās, ienākumu līmenis ir augstāks kā citās lauku teritorijās, galvenās nozares – tūrisms, izklaides industrija, pakalpojumu serviss, tirdzniecība un īpaša rūpniecība vai pārstrāde¹⁷.

Kopumā var izdalīt trīs galvenos kritērijus, pēc kuriem tiek veidots lauku (arī pilsētas) iedalījums, t.i.:

- 1) apdzīvotās vietas lielums;

¹⁵ Saktiņa, Daiga. *Latvijas lauku teritorijas klasifikācija*. 14. lpp.

¹⁶ *Latvijas Lauku telpas attīstība un iespējamie nākotnes scenāriji*. 22. lpp

¹⁷ Saktiņa, Daiga. *Latvijas lauku teritorijas klasifikācija*. 15. – 16. lpp.

2) koncentrācija (no reti līdz blīvi apdzīvotai);

3) pieejamība¹⁸.

Latvijas lauku teritorija, ņemot vērā pieejamo informāciju par Latviju, ārvalstu pieredzi un zinātniskās atziņas, detalizēti klasificēta pētījumā „Latvijas pilsētu un lauku teritoriju mijiedarbības izvērtējums”. Šajā iedalījumā uzsvērts lauku teritorijas novietojums, attālums līdz pilsētai, dažādu objektu ietekme, teritorijas saimnieciskā izmantošana un ekonomiskais raksturojums. Kopumā klasificēti un raksturoti trīspadsmit lauku teritorijas veidi:

- piepilsētas lauki (neliels attālums no lielākas pilsētas, daudzveidīga un fragmentāra izmantošana);
- „pievilcīgie” lauki (teritorijas pie ūdeņiem, paugurainās vietās vai citās ainaviski pievilcīgās vietās, dažāds attālums no lielākas pilsētas, vērojams pilsētnieku ietekmes pieaugums, lauku nodarbinātības dažādošanās, piemēram, lauku tūrisms);
- specializētās lauksaimniecības un/vai mežsaimniecības teritorijas (bieži tuvāk lielākām pilsētām, nepieciešami specializēti pakalpojumi);
- tradicionālās lauksaimniecības un/vai mežsaimniecības teritorijas (ekstensīva lauksaimniecība un mežsaimniecība, maza pievienotā vērtība, daudziem iedzīvotājiem naturālas saimniecības);
- derīgo izrakteņu ieguves teritoriju lauki (nozīmīgs īpatsvars derīgo izrakteņu teritorijām);
- pierobežas lauku teritorijas (ietekme no pierobežas īpašā režīma);
- transporta plūsmu koridoru un „vārtu” lauki (atrodas tiešā autoceļu, dzelzceļa staciju, ostu, lidostu, naftas un gāzes vadu apsaimniekošanas vai robežšķēršošanas vietu ietekmē);
- aizsargājamo dabas teritoriju lauki (nozīmīgai teritorijas daļai ir ierobežojumi dabas aizsardzības režīma dēļ);
- poligonu lauki (nozīmīgi ierobežojumi, lai nodrošinātu cilvēkiem kaitīgas vai bīstamas aktivitātes, piemēram, atkritumu novietošanu);
- nacionālās nozīmes „mītiskie” lauki (teritorijas, kas nozīmīgas sabiedrības apziņā, tiek izmantoti (komercializēti) vai netiek izmantoti, bet ir potenciāli izmantojami);

¹⁸Kūle, Laila. Pilsētas – lauku mijiedarbības koncepts un tā pielietošana Latvijā. No: *Latvijas Zinātņu akadēmijas Vēstis*. 60. – 61.lpp. Lpp. Pieejams: www.lza.lv/LZA_VestisA/65_3-4/4_Laila_kule_Pilsetas-laukukoncepts.pdf [skatīts: 2013, 13.marts]

- iekšējās perifērijas lauki (slikta sasniedzamība, nenozīmīga ekonomiskā aktivitāte);
- lauki pilsētas administratīvajās robežās (primāras ekonomiskās aktivitātes, piemēram, teritorijā ietilpst ģimenes mazdārziņu platības, zvejniecības aktivitātes, arī mežsaimniecības aktivitātes pilsētas mežos);
- mazo ostu teritorijas un piekrastes lauki¹⁹.

Šī detalizētā klasifikācija pierāda, ka lauki ir daudzfunkcionāli un, lai gan mūsdienās raksturīga urbanizācija, notiek nepārtraukta mijiedarbība starp lauku un pilsētu teritorijām, piemēram, pilsētas iedzīvotājiem „pievilcīgie” lauki sniedz iespēju atpūsties no trokšņainās ikdienas vides, turklāt lauksaimniecības vai mežsaimniecības lauki nodrošina produkciju arī ārpus lauku teritorijām. Turklāt pilsētas iedzīvotāji sniedz lauku teritorijā esošajiem uzņēmumiem papildus ienākumus.

Veidi, kā tiek definēti un klasificēti lauki, ir dažādi. No vienas puses, tas apgrūtina izprast lauku teritorijas jēdzienu, no otras puses, tas pierāda, ka notiek pilsētas un lauku dzīves modeļu tuvināšanās²⁰. Turklāt lauku attīstība paver iespējas arī pilsētas iedzīvotājiem uzlūkot laukus, kā pievilcīgu vietu²¹. Socioloģe Sandra Šūmane uzsver, ka „*lauki ir patstāvīga sociāla, kultūras un ekonomiskā vide ar tai raksturīgām ekonomiskajām aktivitātēm, sociālajām attiecībām, resursiem un tradīcijām, un tajos tiek radītas un īstenotas inovācijas, kas nav tieši pārnesumi no pilsētvides*”²².

Mūsdienās veidojas jaunas pieejas lauku teritorijas pētniecībā. Var izdalīt četras galvenās pieejas, kas kļūst arvien aktuālākas:

1. *Socio – materiālā* pieeja pēta iedzīvotāja skaita izmaiņas un ekonomiskos rādītājus lauku teritoriju pastāvīgo iedzīvotāju un iebraucēju vidū;

¹⁹Valsts reģionālās attīstības aģentūras pasūtīts pētījums. *Latvijas pilsētu un lauku teritorijas mijiedarbības izvērtējums*. Gala ziņojums. 136. lpp.

²⁰ Šūmane, Sandra. *Lauku inovācija: jaunu attīstības prakšu veidošana. Bioloģiskās lauksaimniecības piemērs*. 59. lpp.

²¹ Copp, J. H. Rural Sociology and rural development. In *Rural Sociology*. Vol.37, No.4, December 1972. p. 520. Pieejams: <http://www.polsci.chula.ac.th/pitch/urbanruralmaids2011/copp72.pdf> [skatīts 2013, 27.janv.]

²² Citēts pēc: Šūmane, Sandra. *Lauku inovācija: jaunu attīstības prakšu veidošana. Bioloģiskās lauksaimniecības piemērs*. 6. lpp.

2. *Sabiedrības/kultūras kapitāla* pētniecībā tiek aptvertas dažādas sabiedrības un kultūras kapitāla koncepcijas, lai varētu analizēt lauku iedzīvotāju līdzdalību, savstarpējo saikni un kultūras resursus

3. *Kultūras – ekonomikas* pieeja cenšas noskaidrot, kā lauku sabiedrība var izmantot vietējos kultūras resursus, lai veicinātu reģionālu attīstību un kā teritorijai raksturīgā kultūras identitāte var kļūt par nozīmīgu ekonomikas veidošanā;

4. *Tīklu studijas*, kurās pētnieki cenšas attēlot saistības un dažādus sakaru tīklus, kas veido izmaiņas lauku iedzīvotāju vidū un veicina kultūras un ekonomikas attīstību²³.

Sociālekonomiskie procesi laukos ir nozīmīgs indikators norisēm plašākā sabiedrībā²⁴, tāpēc būtiski pievērst uzmanību lauku teritorijas attīstības tendencēm un iezīmēm arī Latvijas kontekstā.

1.2. Latvijas lauku teritorijas raksturojums

Latvija ir salīdzinoši rurāla valsts. 2013. gada sākumā lauku teritorijā reģistrēti 32,5% no kopējā valsts iedzīvotāju skaita²⁵. Lauku teritorijai vienmēr bijusi nozīmīga loma. 20. gadsimta sākumā lauki tika uzlūkoti kā latvietības, latviešu kultūras un vērtību pamats, kur būtiska loma bija cilvēkam un viņa darbam²⁶. Arī mūsdienās lauku attīstību visbiežāk skata caur lauksaimniecības prizmu. Lauksaimniecībai vienmēr bijusi centrāla nozīme lauku attīstībā, lai gan lauku modernizācijas diskurss ir aktuāls, un daudzās jomās turpinās lauksaimniecības un lauku modernizācija, piemēram, moderno tehnoloģiju ieviešana, infrastruktūras un pakalpojumu uzlabošana, lauksaimnieciskās ražošanas koncentrācija, lauku attīstības speciālistu un praktiķu vidū nostiprinās kopēja apziņa, ka ir jāmaina pieeja lauku attīstībā²⁷.

²³ Cloke, P., T. Marsden, P. Mooney. *Handbook of rural studies*. London: Sage Publications, 2006. 80. lpp.

²⁴ Šūmane, Sandra. Eiropas Savienības lauku attīstības pētījumu ieguldījums Latvijas socioloģijā. No *Socioloģijai Latvijā -40*. 736.sēj. Latvijas Universitātes raksti. Rīga: Latvijas Universitātes apgāds, 2008. 148.lpp.

²⁵ Centrālās statistikas pārvaldes datu bāze. Patstāvīgo iedzīvotāju skaits pēc dzīvesvietas 2013. gada sākumā. Pieejams: data.csb.gov.lv [skatīts 2014, 20.marts]

²⁶ Zelče, Vita. Lauku vērtība: krāšana un tērēšana. *Agora 5. Patērniecība Latvijā: tendences un alternatīvas*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2006. 255. lpp.

²⁷ Šūmane, Sandra. *Lauku inovācija: jaunu attīstības prakšu veidošana. Bioloģiskās lauksaimniecības piemērs*. 67. lpp.

Zinātniskajā literatūrā sastopamas pieejas, kas atšķirīgi raksturo lauku attīstības determinējošos faktoros, kopumā izdalot trīs attīstības modeļus – endogēno, eksogēno un eksogēni – endogēno. Endogēnajā pieejā lauku attīstība tiek saprasta kā vietējā (lokālā) attīstība, ko nosaka vietējās ierosmes, vērtības un resursi, liela nozīme ir ekonomisko darbību institucionālajam kontekstam. Eksogēnajā pieejā lauku attīstību nosaka ārēji faktori, lauku un pilsētu ekonomiskās darbības ir nodalītas, pilsētās dominē industrijas un pakalpojumi, laukos – lauksaimniecība, turklāt lauksaimniecības attīstību, līdz ar to arī lauku attīstību, nosaka pilsētas. Eksogēni – endogēnajā pieejā ņem vērā globalizāciju un to, ka tehnoloģiskās izmaiņas komunikāciju un informāciju sektoros iesaista lauku reģionu sociālos aģentus gan lokālos, gan ārējos tīklos, šī pieeja lauku attīstību skata kā komplicētu sociālo tīklu kopumu, kurā resursu mobilizācija un attīstības procesa kontrole notiek, mijiedarbojoties kopienas iekšējiem un ārējiem spēkiem²⁸.

Apskatot valsts plānošanas dokumentus, var atzīmēt, ka Latvijā laukus vairāk analizē pēc eksogēnas pieejas. Tiek uzsvērtā pilsētu attīstības nozīme, bet lauki tiek aplūkoti kā telpa, kurā pilsētniekiem pēc ikdienas darba rast iespēju atpūsties. Šī tendence pamanāma ilgtermiņa plānošanas dokumentā Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam „Latvija 2030”, kurā minēts: „*Pilsētas ir apkārtējo lauku teritoriju, t.sk. viensētu un ciemu, atbalstu centri, noieta tirgus lauksaimniecības produkcijai, darba un dažādu pakalpojumu saņemšanas vietas lauku iedzīvotājiem[...] Savukārt lauki, paralēli lauksaimnieciskās un mežsaimnieciskās produkcijas ražošanai, nodrošina rekreācijas iespējas pilsētu iedzīvotājiem, kvalitatīvu dzīves telpu pilsētas strādājošajiem, kā arī teritorijas nelauksaimnieciskai uzņēmējdarbībai*”²⁹. Šāda pieeja, lauku teritorijai piešķir sekundāru nozīmi, kas nav korekti, jo, lai arī urbānā un rurālā teritorija mijiedarbojas, lauki ir patstāvīga sociāla, kultūras un ekonomiskā vide ar tai raksturīgām ekonomiskām aktivitātēm, sociālajām attiecībām, resursiem un tradīcijām³⁰.

Fundamentālās pārmaiņas lauksaimniecībā, rūpniecībā un pakalpojuma nozarē rada sociāli ekonomisku iztukšošanos lauku teritorijā – cilvēki emigrē no laukiem uz pilsētām

²⁸ Zobena, A., L. Paula. Partnerība – inovatīvs diskurss Latvijas lauku attīstībā. No *Latvijas Universitātes raksti. 714. sējums. Socioloģija*. Rīga: Latvijas Universitāte, 2007. 73. lpp.

²⁹ Latvijas Republikas Saeima. *Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam. Latvija 2030*. Rīga, 2010. 70. lpp. Pieejams: http://www.latvija2030.lv/upload/latvija2030_lv.pdf [skatīts 2013, 17.dec.] (Turpmāk *Latvija 2030*)

³⁰ Šūmane, Sandra. *Lauku inovācija: jaunu attīstības prakšu veidošana. Bioloģiskās lauksaimniecības piemērs*. 6. lpp.

vai citām valstīm. Kopš 1991. gada tikai 1999. gadā redzams neliels iedzīvotāju pieaugums lauku teritorijā. Kopumā kopš neatkarības atgūšanas Latvijas lauku teritorijas iedzīvotāju skaits, līdzīgi kā valstī kopumā, ir sarucis par 19% (1991. gada sākumā – 815 620; 2013. gada sākumā – 657 500)³¹. Tas nozīmē, ka šajās teritorijās samazinās arī ekonomiskās un sociālās aktivitātes³². Lauku teritorijai piesaistīt cilvēkus bez iepriekšējas dzīves pieredzes laukos ir nelielas, jo tas nozīmētu atteikšanos no darba izvēlētajā profesijā, samazinātu iespēju saņemt dzīves kvalitātei būtiskus sociālos pakalpojumus³³. Līdz ar to, Latvijas lauku attīstībā kā centrālo problēmu var izvirzīt cilvēkresursu – patstāvīgo iedzīvotāju piesaistes trūkumu. Turklāt, papildus iedzīvotāju aizplūšanai uz ārzemēm un pilsētām, Latvijas lauku iedzīvotāju sociāli demogrāfisko struktūru īpaši smagi skārusi arī iedzīvotāju novecošanās un dzimstības samazināšanās. Lauku iztukšošanās saasina dažādas ar dzīves kvalitātes nodrošināšanu saistītas problēmas, līdz ar to iedzīvotāju skaits turpina samazināties³⁴.

Zemais iedzīvotāju blīvums lauku teritorijā izraisa augstas infrastruktūras ierīkošanas un uzturēšanas izmaksas uz vienu iedzīvotāju. Mūsdienu sabiedrībā pakalpojumu piedāvājums ir viens no faktoriem, kas nosaka dzīves kvalitātes līmeni attīstības centros un lauku teritorijās. Diemžēl lauku teritorijā raksturīgs vāji attīstīts pakalpojumu sektors, tāpat būtiska problēma ir zema autoceļu kvalitāte, nepietiekams telekomunikācijas pakalpojumu un interneta nodrošinājums. Iedzīvotāji, kuri emigrē uz pilsētām, lai iegūtu izglītību, visbiežāk neatgriežas laukos, tāpēc lauku teritorijā trūkst arī kvalificēta darbaspēka. Minētie faktori ir savstarpēji saistīti, līdz ar to, lai attīstītu lauku teritoriju, būtu jārealizē apjomīgs uzlabojumu komplekss.

Lauku teritorijā būtu nepieciešams attīstīt darba, mācību iespēju un pakalpojumu sasniedzamības nodrošinājumu. Lauku novados ik gadu reģistrē desmit reizes mazāk jauno saimniecisko vienību nekā republikas pilsētās, kaut gan nodarbināto skaits šajās teritorijās ir tikai divas reizes mazāks³⁵. Turklāt lauku attīstības politikā līdz šim likts uzsvars uz lielajām modernizētajām saimniecībām, līdz galam neizprotot un nenovērtējot mazo

³¹ Centrālās statistikas pārvaldes datu bāze. Patstāvīgo iedzīvotāju skaits pēc dzīvesvietas gada sākumā. Pieejams: data.csb.gov.lv [skatīts: 2014, 20.marts]

³² *Latvija 2030*. 76. lpp.

³³ Zobena, Aija, Ilze Lāce. Pakalpojumu nozīme Latvijas lauku iedzīvotāju ikdienas dzīves telpā un mobilitātē. *Dzīve, attīstība, labbūtība Latvijas laukos*. 200. lpp.

³⁴ Turpat, 199. lpp.

³⁵ *Latvijas Lauku telpas attīstība un iespējamie nākotnes scenāriji*. 38.lpp

saimniecību potenciālu lauku dzīves veidošanā un uzturēšanā. Latvijas lauku attīstībā liela loma ir piešķirta saimniecību tehnoloģiskām inovācijām, konkurētspējas palielināšanai, šis solis ir veicinājis daudzu saimniecību ekonomisko izrāvienu. Modernizēšanas projekti ir bijuši ienesīgi saimniecībām, kuru ražošanas apjomi ir lieli, kuras specializējas noteikta lauksaimniecības jomā un kuru ienākumi ļauj vieglāk atbrīvoties no izveidotajām kredītsaistībām. Tomēr 89% no kopējā saimniecību skaita Latvijas laukos ir nelielas, liela daļa no tām ražo galvenokārt pašapgādei. Nelielo saimniecību ekonomiskās efektivitātes veicināšanu ierobežo virkne faktoru. Brīvas zemes trūkums, apgrūtināta produktu realizācija tirgū, darbaspēka trūkums, augstie nodokļi liedz piesaistīt darbiniekus³⁶. Agneses Cimdiņas un Ievas Raubiško sociālantropoloģiskais darbs „Darbs un cilvēks Latvijas laukos” atklāj neredzamo nodarbinātību, kas aktuāla laukos. Autores novērojušas, ka vidēja lieluma saimniecībās saimnieki papildus ģimenes locekļu darbaspēkam visbiežāk neformāli uz laiku vai pastāvīgi pieņem darbiniekus. Tas kavē valsts ekonomiskā līmeņa attīstību, tomēr tas ir veids, kā indivīdam turpināt dzīvi laukos. Tāpat tā dēvēto „neredzamo” darbu veido lauku iedzīvotāji, kuri veido piemājas dārzus un apstrādā zemi, lai nodrošinātu sev iztiku³⁷. *Latvijas lauku attīstības programmas 2014.-2020. gadam* projektā minēts, ka galveno nodarbinātību lauku teritorijā nodrošina mazo saimniecību lielais īpatsvars un meža nozare. Tomēr tālāk minēts, ka pastāv liels īpatsvars pašpatēriņa saimniecību, kas saražoto produkciju nerealizē, pazeminot kopējo valsts lauksaimniecības efektivitātes līmeni³⁸. Tāpat minētajā plānošanas dokumentā uzsvērts, ka nepieciešams modernizēt saimniecības, ieviest jaunas tehnoloģijas, bet tas nozīmē, ka vajadzība pēc darbaspēka samazināsies un cietīs vietējie iedzīvotāji. Tas liek aizdomāties, vai šādas vajadzības izvirzītas, izvērtējot iedzīvotāju prioritātes, vai, lai celtu valsts kopējo statistiku. Neskatoties uz rūkošajām nodarbinātības iespējām laukos gan lauksaimniecībā, gan ārpus lauksaimniecības sektora, pēdējo gadu laikā daudzas saimniecības spējušas pārstrukturēt vai dažādot darbību peļņas, izdzīvošanas vai citu jaunu izaicinājumu nolūkā, tādējādi saglabājot

³⁶ Cimdiņa, Agnese. Saimniekošanas un uzņēmējdarbības prakses Latvijas laukos. *Ieteikumi lauku pašvaldībām, valsts institūcijām, politikas veidotājiem*. Rīga, Daugavpils: 2012. 19.lpp.

³⁷ Cimdiņa, Agnese, Ieva Raubiško. *Darbs un cilvēks Latvijas laukos. Sociālantropoloģisks skatījums*. Rīga: Zinātne, 2012. 55. lpp.

³⁸ Latvijas Republikas Zemkopības ministrija. *Latvijas lauku attīstības programma 2014.-2020. gadam*. Projekts. Rīga, 2014. 34., 43.lpp. Pieejams:

https://www.zm.gov.lv/public/files/CMS_Static_Page_Doc/00/00/00/39/25/LAP_2014_20_10032014.pdf

[skatīts 2014, 23.aprīlī]

vai radot jauna veida nodarbinātību mājsaimniecības locekļiem³⁹. Pateicoties mazajām iniciatīvām (piemēram, pirtniekiem, bioloģiskajām lauksaimniecībām, maizes cepējiem, lauku labumu tirgotājiem) lauku vide pašiem lauciniekiem, pilsētniekiem un tūristiem ir kļuvusi saistoša un interesanta⁴⁰.

Lauki tiek uztverti kā tēlaina vieta, kas saistīta ar visa veida kultūras nozīmēm, tāpēc būtiski lauku vietējos resursus – dabu un kultūras bagātības novērtēt un izmantot kā lauku attīstības veicinātājus. Daudzās lauku teritorijās to cenšas piekopt, veidojot lauku tūrisma iespējas. Šāda ideja minēta arī Latvijas ilgtermiņa politikas plānošanas dokumentā „Latvija 2030”: *„Attīstot lauku tūrismu un citus alternatīvus nodarbes veidus, izmantojot lauku viensētas kā brīvdienu un vasaras mājas, jāveicina Latvijas raksturīga dzīvesveida ar vēsturisko apdzīvojuma struktūru, kultūrainavu un tradīcijām saglabāšana*⁴¹”.

Tā kā lauku attīstība tik lielā mērā vairs nebalstās tikai uz lauksaimniecisko ražošanu, iezīmējas citas lauku dimensijas un parādās jaunas funkcijas – lauki tiek aplūkoti kā dažādu sociālo un ekonomisko aktivitāšu telpa, kurā tiek uzturētas tradīcijas, kultūra un identitātes, glabātas ainavas un dabas resursi. Tāpēc notiek pāreja no sektorāla un monofunkcionāla attīstības modeļa uz teritoriālu un daudzfunkcionālu modeli. Šāda tendence paredz gan vides, gan ekonomikas, gan sociālās attīstības mērķu līdzsvarošanu, kā arī dažādu jomu, vietējo resursu un sociālo grupu integrēšanu attīstības procesos. Par vienu no lauku ikdienas dzīves organizēšanas, lauku attīstības un politikas realitāti un nepieciešamību kļūst vietējo aģentu loma lauku attīstības veicināšanā⁴².

Lauku sabiedrība nav viendabīga, tajā var izdalīt vairākus slāņus. Mazākumu veido ekonomiski nodrošinātie iedzīvotāji, piemēram, lielie zemnieki un uzņēmēji; patstāvīgi nodarbinātie valsts vai sabiedrisko pakalpojumu iestādēs pārstāv kopumā labi nodrošinātos iedzīvotājus, bet vairākumu veido ekonomiskās un sociālās grūtībās dzīvojošie iedzīvotāji, kuri strādā gadījuma darbus vai ir zemi apmaksāti strādnieki lauksaimniecībā vai mežsaimniecībā. Var iedalīt vājos un spēcīgos lauku sabiedrības aģentus. Spēcīgo aģentu rīcībā ir resursi un tie savstarpēji komunicē, bet vājajiem trūkst resursu, viņi ir sociāli

³⁹ Cimdiņa, Agnese, Ieva Raubiško. *Darbs un cilvēks Latvijas laukos. Sociālantropoloģisks skatījums*.62.lpp.

⁴⁰ Cimdiņa, Agnese. Saimniekošanas un uzņēmējdarbības prakses Latvijas laukos. *Ieteikumi lauku pašvaldībām, valsts institūcijām, politikas veidotājiem*. 19.lpp.

⁴¹ *Latvija 2030*. 70. lpp.

⁴² Šūmane, Sandra. *Lauku inovācija: jaunu attīstības prakšu veidošana. Bioloģiskās lauksaimniecības piemērs*.63. lpp

izolēti un izslēgti no politiskās līdzdalības⁴³. To apliecina fakts, ka sociālās grupas, kas biežāk iesaistās dažādās nevalstiskās organizācijās, ir latvieši, iedzīvotāji ar augstāku izglītību un ienākumiem. Nabadzīgākie un no ekonomiskās dzīves izslēgtie lauku iedzīvotāji (bezdarbnieki, daļa pensionāru, invalīdi, arī pašpatēriņam ražojošie zemnieki) ir mazāk iesaistīti vietējos sociālajos procesos, un viņu intereses ir mazāk pārstāvētas⁴⁴. Lauku attīstība var realizēties kā konsenss starp daudzu iedzīvotāju grupu interesēm, tāpēc attīstības politikai būtu jārisina visu lauku iedzīvotāju problēmas⁴⁵.

Lauku vide ir ļoti dažāda, tāpēc uzmanīgi jāpēta, kāpēc vienā vai otrā Latvijas novadā dzīve attīstās vairāk, nekā cita. Daudz iemeslu saistīti ar vietējo vēsturisko un politisko pieredzi, bet noteicoša loma ir pilsoniskās aktivitātes paradumiem un jauninājumiem⁴⁶.

Latvijas laukos pamazām atjaunojas un aktivizējas kopienu un pilsoniskās sabiedrības aktivitātes – darbojas nevalstiskās organizācijas, politiskas organizācijas, interešu grupas, kopienu iniciatīvas, kultūras kopas, caur kurām lauku iedzīvotāji arvien vairāk iesaistās vietējās attīstības veicināšanā, sociālo un ekonomisko problēmu risināšanā, arī vietējo interešu pārstāvniecībā plašākā mērogā. Vietējo aģentu sadarbībā tiek rasti jauni risinājumi vietējo problēmu risināšanai un situācijas uzlabošanai, turklāt vietējo aģentu priekšrocības ir vietējās situācijas, vajadzību un iespēju labāka pārzināšana⁴⁷.

Papildus lomu lauku reģionos spēlē vietējās rīcības grupas un partnerības, kas ir teritoriālas nevalstiskas organizācijas. Tās īsteno vietējās attīstības stratēģijas izvirzītos mērķus.

Minētais uzsver, cik būtiski ir apzināties iedzīvotāju līdzdalību lauku teritorijā. Lauku vidē vērojamas daudz un dažādas neformālas kopienas un kopdarbības. Paši iedzīvotāji savu savstarpējo sadarbību un aktivitāti neuztver kā sabiedrisko līdzdalību..

⁴³ Tisenkopfs, Tālis, Sandra Šūmane. Komunikāciju procesi Latvijas lauku kopienu attīstībā: partnerību piemērs. No *Latvijas Universitātes Raksti. 663. sējums. Politika un Socioloģija*. Rīga: Zinātne, 2004. 184. lpp

⁴⁴ Šūmane, Sandra. *Lauku inovācija: jaunu attīstības prakšu veidošana. Bioloģiskās lauksaimniecības piemērs*. 71. lpp.

⁴⁵ Zobena, Aija, Ilze Lāce. Pakalpojumu nozīme Latvijas lauku iedzīvotāju ikdienas dzīves telpā un mobilitātē. *Dzīve, attīstība, labbūtība Latvijas laukos*. Rīga: SIA Apgāds „Zinātne”, 2012. 178.lpp

⁴⁶ Kārklīņa, Rasma. Pilsoniskās iniciatīvas, valsts un sabiedrības mijiedarbe lauku kopienās. *Ieteikumi lauku pašvaldībām, valsts institūcijām, politikas veidotājiem*. Rīga, Daugavpils: 2012. 27.lpp.

⁴⁷ Šūmane, Sandra. *Lauku inovācija: jaunu attīstības prakšu veidošana. Bioloģiskās lauksaimniecības piemērs*. 71. lpp

Viens no rādītājiem, kas var norādīt uz iedzīvotāju aktivitātes līmeni kopumā, ir līdzdalība kultūras centros (piemēram, piedalīšanās koros, pašdarbnieku pulciņos, pensionāru/māmiņu klubos, labdarības akcijās, pasākumu apmeklēšana). Tāpēc autore bakalaura darbā analizē iedzīvotāju līdzdalību lauku teritorijas kultūras centros, vispirms sniedzot ieskatu līdzdalības jēdzienā un tā veidos.

2. IEDZĪVOTĀJU LĪDZDALĪBAS KONCEPTS

Cilvēku līdzdarbošanās un iesaistīšanās dažādos sabiedrībai aktuālos procesos ir ļoti svarīgs nosacījums demokrātiskā valstī. Tas nozīmē, ka indivīdiem ir iespēja līdzdarboties procesos, izteikt savu viedokli, tādējādi mēģinot kaut ko mainīt vai ietekmēt. Aktīva pilsoniskā līdzdalība sekmē iedzīvotāju saliedētību un norāda uz to, ka tiek pārstāvētas sabiedrības vairākuma intereses. Tāpat sabiedrības līdzdalība kalpo kā vērtīgs informācijas avots par vietējo situāciju, problēmām un iespējamajiem alternatīvajiem risinājumiem. Līdzdalībai ir dažādas izpausmes, tāpēc šīs nodaļas mērķis ir no vispārīga līdzdalības jēdziena apskata nonākt pie tā, kādas jēdziena robežas pastāv bakalaura darba ietvaros, veicot iedzīvotāju līdzdalības lauku teritorijas kultūras centros analīzi.

2.1. Līdzdalības jēdziena izpratne sociālo zinātņu teorijā

Līdzdalība ir plašs jēdziens, kura definējums ir atkarīgs no konteksta. Līdzdalība var būt princips vai prakse. Jēdzienam pievienojot īpašības vārdu, veidojas dažādi termini, piemēram, sabiedrības līdzdalība, pilsoņu līdzdalība, iedzīvotāju līdzdalība. Līdzdalību var definēt kā *piedalīšanos vai dalības ņemšanu*, uzsverot indivīda tiesības un izvēles, kas tiek izdarītas, lai līdzdarbotos⁴⁸. Visaptverošā izpratnē ar sabiedrības līdzdalību parasti tiek saprasta sabiedrības aktivitāte un reakcija uz dažādiem interesējošiem faktiem. Par līdzdalību var dēvēt gan kāda indivīda aktivitāti, gan iedzīvotāju grupas reakciju uz notiekošo⁴⁹.

Pirmā modernā teorija par līdzdalību formulēta 18. gadsimtā franču filozofa Žana Žaka Ruso (Jean Jacques Rousseau) darbā „Sabiedriskais līgums”. Ž.Ž. Ruso uzskata, ka līdzdalība pilda izglītojošu funkciju, jo indivīds līdzdarbojoties apgūst veidu, kā kļūt par pilsonisku sabiedrības locekli⁵⁰. Iedzīvotāju līdzdalības teorija kļuva par vispārpieņemtu un

⁴⁸ *Understand Community Participation.* P.8 Pieejams: http://lyceumbooks.com/pdf/Effective_Community_P_Chapter_02.pdf [skatīts: 11.01.2014]

⁴⁹ Pateman, Carole. *Participation and Democratic Theory.* Cambridge University Press, 1970. P. 68 Pieejams: <http://bookfi.org/book/1462510> [skatīts 2014, 22. aprīlis]

⁵⁰ Mansuri, Ghazala, Vijayendra Rao. *Localizing Development. Does Participation Work?* Washington: World Bank, 2013. P. 21 Pieejams: http://siteresources.worldbank.org/INTRES/Resources/469232-1321568702932/8273725-1352313091329/PRR_Localizing_Development_full.pdf [skatīts 2014, 11. aprīlis]

sasniedza lielāko daļu akadēmiķu uzmanību sākot no 20. gadsimta 90. gadu sākuma, tomēr izraisījusi debates jau kopš 60. gadiem⁵¹.

Nozīmīga loma līdzdalības teorijas izveidē ir Šerijam R. Arnšteinam (Sherry R. Arnstein). Teorētiķis uzskatīja, ka līdzdalībai ir vairāki līmeņi un izveidoja „līdzdalības kāpnes” (1969), kurās katrs pakāpiens norāda iedzīvotāju spēju līmeni ietekmēt galaproduktu. Zemākos pakāpieni norāda uz līdzdalības neesamību un tiek dēvēti par (1) manipulāciju, dezinformēšanu un (2) terapiju, audzināšanu. Šajā līmenī pusei, kuras rokās ir vara, patiesais mērķis nav dot iespēju līdzdarboties programmu veidošanā, bet sekmēt līdzdalībnieku „izglītošanu” un „ārstēšanu”. Tālāk seko (3) informēšana un (4) konsultēšana⁵². Informēšana ir pirmais solis, kas padara iespējamu līdzdalības leģitimitāti. Tomēr šajos pakāpienus vēl neīstenojas atgriezeniskā saite⁵³ un dalībniekiem nav pietiekama *spēka* kaut ko mainīt. (5) Samierināšana ir nākamais pakāpiens un kopā ar informēšanu un konsultēšanu tie veido tokēnisma jeb šķietamas līdzdalības līmeni. Tālākie pakāpieni apzīmē pilsoņu varu ar pieaugošu ietekmi uz lēmumu pieņemšanu. (6) Partnerības līmenī iedzīvotāji vienojas un uzsāk sadarbību ar tradicionālajiem varas *turētājiem*. Savukārt (7) pilnvaru piešķiršanas un (8) pilsoņu kontroles līmenī iedzīvotāji iegūs vairākumu lēmumu pieņemšanā un pilnīgu organizatorisko varu⁵⁴.

Pēc Š. Arnšteina arvien pieauga jaunas kompleksas teorijas, kas skaidroja un pilnveidoja iedzīvotāju līdzdalību. Pagrieziena punkts bija iedzīvotāju pielīdzināšana patērētājiem. Radās uzskats, ka iedzīvotājs ir tas, kurš izdara izvēli starp dažādām alternatīvām, tieši tāpēc tas piekļūst varai.

Līdzīgi iepriekš apskatītajiem līdzdalības līmeņiem, Dāvids Vilkoks (David Wilcox) 1999. gadā identificē piecus savstarpēji saistītus iedzīvotāju līdzdalības līmeņus:

- 1) Informēšana;
- 2) Konsultācija;

⁵¹ CAG Consultants. *Participation: A theoretical context.* p.1. Pieejams: http://www.cagconsultants.co.uk/resources/communities/Participation_Theoretical_Frameworks.pdf [skatīts 2014, 11. aprīlis]

⁵² Arnstein, Sherry R. A Ladder of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners.* Vol.35, No. 4. 1969. Pieejams: <http://lithgow-schmidt.dk/sherry-arnstein/ladder-of-citizen-participation.html> [skatīts 2014, 10. janv.]

⁵³ Wilcox, David. *Sherry Arnstein.* Partnerships Online. November 16, 1998. Pieejams: <http://www.partnerships.org.uk/part/arn.htm> [skatīts 2014, 10. janv.]

⁵⁴ Arnstein, Sherry R. A Ladder of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners.*

- 3) Kopīga izlemšana;
- 4) Kopīga darbošanās;
- 5) Individuālu kopienu iniciatīvu atbalstīšana.

Minētais iedalījums norāda, ka līdzdalības atšķirīgie līmeņi dažādā kontekstā un vidē ir pieņemami, turklāt līdzdarbības procesos ne vienmēr ir būtiska vara. Pašam procesam ir vērtība⁵⁵. D. Vilkoča definētie līdzdalības līmeņi guvuši rezonansi arī filozofiskā sfērā, kas liek atzīmēt, ka līdzdalība ir izplatīts jēdziens dažādās nozarēs.

Iedzīvotāju līdzdalība ir būtisks instruments, lai atrisinātu dažādas problēmas jebkurā nozarē. Līdzdalībai, kas saistīta ar pilsoņu sabiedrību, ir publisks gars, tā nav vērsta uz individuālo labumu iegūšanu⁵⁶. Tomēr arī indivīds, līdzdarbojoties, ir tikai ieguvējs, jo iegūst dažādus kontaktus, socializējas un ir klātesošs lēmuma pieņemšanas brīdī.

Pētnieki Mendija Vilsone (Mandy Wilson) un Pīts Vaids (Pete Wilde) izdala četras iedzīvotāju līdzdalības dimensijas:

- 1) Ietekme – sabiedrība, kura līdzdarbojas kopienas plānu/aktivitāšu veidošanā un lēmumu pieņemšanā;
- 2) Ietveršana – sabiedrība nodrošina visas grupas un intereses līdzās esamību kopienā;
- 3) Komunikācija – sabiedrība attīsta efektīvus veidus kā izplatīt informāciju kopienās un maksimizēt kopienu līdzdalību;
- 4) Kapacitāte – sabiedrība, kura līdzdarbojas paredz līdzekļus, kas nepieciešami, lai kopiena iesaistītos līdzdalībā (palīdz izprast un papildināt prasmes un zināšanas).

Līdzdalība nozīmē, ka iedzīvotāji var piedalīties sev būtisku un nozīmīgu jautājumu izlemšanā, ka viņiem dota pieeja un iespējas ietekmēt visus ekonomiskos, sociālos, kultūras un politiskos procesus, un tas savukārt ietekmē viņu dzīvi⁵⁷.

Teorētiķi Džoels Vestheimers (Joel Westheimer) un Džozefs Kāne (Joseph Kahne) runā par triju veidu iedzīvotājiem ar atšķirīgu pilsoniskās un politiskās līdzdalības līmeni:

- personīgi atbildīgs pilsonis - lai risinātu sociālās problēmas un uzlabotu sabiedrību, pilsoņiem jābūt labiem cilvēkiem;

⁵⁵ CAG Consultants. *Participation: A theoretical context*. P. 3

⁵⁶ Putnam, D. Robert, Robert Leonardi, Rafaella Y. Nanetti. *Making Democracy work. Civic Traditions in Modern Italy*. New Jersey: Princeton University Press, 1993. P. 105 Pieejams: <http://bookfi.org/book/1079671> [skatīts 2014, 11. janv.]

⁵⁷ Anča, Gunta, Evita Lune. *Tautas attīstība*. 204. lpp.

- darbīgs un ar iniciatīvu apveltīts pilsonis - lai risinātu sociālās problēmas un uzlabotu sabiedrību, pilsoņiem aktīvi jāpiedalās sabiedriskajos procesos;

- pilsonis, kas sekmē taisnīguma ievērošanu sabiedrībā - lai risinātu sociālās problēmas un uzlabotu sabiedrību, pilsoņiem jāanalizē un jāmaina esošās sistēmas un struktūras, ja tās ilgākā laika posmā nespēj nodrošināt taisnīgumu⁵⁸.

Vispārīgā izpratnē jēdziens sabiedrības *līdzdalība* (angļu – *public participation*) kopš starptautiskās vides konferences 1992.gadā Riodežaneiro ir kļuvis par vienu no visvairāk diskutētajiem un lietotajiem jēdzieniem. Līdzdalības jēdzienu lieto gan socioloģiskā, gan politiskā, gan ekonomiskā nozīmē. Visā pasaulē gandrīz jebkurā politiskā, nacionālā vai reģionālā attīstības programmā līdzdalības jēdziens būs vismaz pieminēts. Pēdējā laikā lielā daļā valstu gan ilgtspējīga attīstība, gan sabiedrības līdzdalība vairs nav tikai dokumentos minēti abstrakti jēdzieni, bet realizēta prakse⁵⁹.

Līdzdalība notiek visās dzīves jomās, daudzos veidos un dažādos līmeņos, kā arī tai var būt dažādas formas, kurās indivīds var iesaistīties:

- mājsaimniecības līdzdalība - rūpes par bērniem, ģimeni, kas parasti gulstas uz sievietes pleciem;

- ekonomiskā līdzdalība - visas ekonomiskās aktivitātes, kas virzītas uz ienākumu gūšanu, pirktpējas paaugstināšanu, piekļūšanu jaunām iespējām;

- sociālā un kultūras līdzdalība - ietver savas kultūras uzturēšanu un attīstīšanu ar valodu, rituāliem, mūziku, mākslu, deju, literatūru utt.;

- politiskā līdzdalība - cīņa par iespējām gan individuāli, gan kolektīvi ietekmēt procesus valstī⁶⁰.

Teorētiski visplašāk apskatītais līdzdalības veids ir saistīts ar politisko līdzdalību. Būtiski gūt vispārīgu ieskatu politiskajā līdzdalībā, jo šis līdzdalības veids cieši saistīts arī ar kultūrpolitikas jomu.

⁵⁸ Ķusis, Jānis. *Mana līdzdalība valstī*. Rīga: LPIA, 2005. 29. lpp

⁵⁹ Prātiņa, Lita. *Sabiedrības līdzdalība piekrastes ilgtspējīgā attīstībā*. Maģistra darbs. Rīga: Latvijas Universitāte, 2007. 15.lpp.

⁶⁰ Anča, Gunta, Evita Lune. *Tautas attīstība*. Rīga: Jumava, 2002. 204. lpp.

2.1.1. Politiskā līdzdalība

Rietumu sabiedrībā līdzdalības jēdziens politikas kontekstā izvirzās uzmanības centrā 20. gadsimta 60. gados⁶¹. Sabiedrības līdzdalības nozīme politikā ir pieaugusi līdz ar valsts pārvaldes reformu un pāreju no „vecās” birokrātiskās pārvaldes formas uz „jauno” pārvaldi, kas balstīta labas pārvaldības principos - atklātību, caurskatāmību un atbildību, godīgumu un objektivitāti, sabiedrības līdzdalību, kvalitatīvu pakalpojumu, saprotamiem, caurskatāmiem un piemērojamiem likumiem, saskaņotību un pēctecību politikas veidošanā, likuma varas ievērošanu, augsti ētiskiem standartiem⁶².

Mūsdienu līdzdalības demokrātijas (angļu “participate” – piedalīties) piekritēji Kerola Peitmana (Carole Pateman), Karola Gulda (Carol Gould) atgriežas pie klasiskās demokrātijas principiem un par svarīgāko noteikumu uzskata tieši līdzdalības principu demokrātiskajos procesos, jo līdzdalības līmeņa pazemināšanās var novest pie mazākuma (elites) tirānijas. Partisipatorās demokrātijas mehānismiem, referendumiem, pilsoņu iniciatīvām un deputātu atsaukšanai jākalpo ne tikai pilsoņu aizsardzībai pret uzspiestajiem likumiem, bet jārada iespēja apgūt politiskās darbības metodes⁶³.

Politisko līdzdalību var definēt kā iedzīvotāju un nevalstisko organizāciju pārstāvju iesaistīšanos politikas veidošanas procesos, lai panāktu konkrētai sociālai grupai labvēlīgāku lēmumu pieņemšanu. Politiskās līdzdalības līmeni valstī raksturo divi rādītāji: iedzīvotāju piedalīšanās referendumos un vēlēšanās, kā arī iesaistīšanās politikas veidošanas procesos⁶⁴.

⁶¹ Parry, Geraint. Georg Moyser, Neil Day. *Political Participation and Democracy in Britain*. Cambridge, 1992. P.23. Pieejams:

http://books.google.lv/books?id=RukN4iIvxeK&pg=PR4&lpg=PR4&dq=parry+geraint+Political+Participation+and+Democracy+in+Britain.&source=bl&ots=hh3ZH0B4q9&sig=4p0R6v84MbpK_07HYNpsgY0dBac&hl=lv&sa=X&ei=2GVWUDfJIWyywOXjILYBw&ved=0CE4Q6AEwBA#v=onepage&q=parry%20geraint%20Political%20Participation%20and%20Democracy%20in%20Britain.&f=false [skatīts 2014, 05. marts]

⁶² Laķe, Anda, Baiba Tjarve. *Salīdzinošs pētījums par organizacionāliem modeļiem plašai sabiedrības līdzdalībai reģionālās kultūrpolitikas veidošanā Latvijā un citās ES valstīs*. Cēsis: Culturelab, 2013. 24. lpp. Pieejams: <http://culturelablv.files.wordpress.com/2009/04/lidzdalibaregionos.pdf> [skatīts 2014, 08. janv.]

⁶³ Daukšts, Kārlis. *Politoloģija*. Rīga: Baltijas Starptautiskā akadēmija, 2010. 36. lpp. Pieejams: http://www.bsa.edu.lv/docs/politologija_daukshs.pdf [skatīts 2014, 10. janv.]

⁶⁴ Kļaviņa, Sandra, Ilze Greiškalna. *Līdzdalības iespējas valsts pārvaldē: Rokasgrāmata nevalstiskajām organizācijām un apņēmīgiem indivīdiem*. Rīga: Valsts kanceleja, 2006. 5. lpp. Pieejams: http://nvo.lv/site/uploads/vecie_faili/Lidzdalibas_iespejas_valsts_parvalde_2006.pdf [skatīts 2014, 05. aprīlis]

Runājot par iedzīvotāju līdzdalības pieeju, saskaņā ar socioloģi Nikiju Slokamu (Nikki Slocum), būtiski apzināties, ka politisko līdzdalību iespējams īstenot dažādos – vienā vai vairākos – lēmumu pieņemšanas posmos, sākot ar plānošanu, turpinot ar ieviešanu un beidzot ar izvērtēšanu. Tāpat Slokama nošķir pragmatisko un normatīvo perspektīvu sabiedrības iesaistes nepieciešamības argumentācijā, kur saskaņā ar pirmo tiek uzrunāta iedzīvotāju neuzticēšanās pārvaldes institūcijām un to darbības leģitīmācijas nepieciešamība, savukārt otrā vērsta uz pašu lēmumu pieņemšanas procesa demokratizāciju. Līdz ar to pilsoņu līdzdalības prakses var būtiski atšķirties atkarībā no lēmumu pieņemšana stadijas, kurā pilsoņi tiek iesaistīti (vai iesaistās pašiniciatīvas rezultātā), un no tā, ar kādu mērķi šī līdzdalība tiek īstenota no iesaistīto pušu viedokļa.

Līdzdalības īstenošanas mērķis norāda uz iespējamajiem līdzdalības līmeņiem:

- 1) informācijas nodošanai (vienvirziena komunikācija);
- 2) konsultāciju vajadzībām (divvirzienu komunikācija, ietvaru definē konsultācijas īstenošanās);
- 3) aktīvai līdzdalībai (divvirzienu komunikācija, kas balstīta vienlīdzīgā partnerībā starp iesaistītajām pusēm)⁶⁵.

Galvenās līdzdalības formas mūsdienu sabiedrībā ir:

- 1) balsošana ES, nacionālajās vai lokālajās vēlēšanās;
- 2) balsošana referendumos;
- 3) aģitēšana vai citu veidu dalība vēlēšanu kampaņās;
- 4) aktīva darbība politiskajās partijās;
- 5) aktīva dalība nevalstiskajās organizācijās;
- 6) dalība politiskajās demonstrācijās, industriālajos, mājsaimniecības problēmām vēltītajos streikos, kuru mērķis ir publiskās politikas mainīšana;
- 7) dalība valdības konsultatīvajās padomēs, komitejās;
- 8) dalība patērētāju tiesību aizsardzības apvienībās publiskajā sektorā;
- 9) dažādas sabiedrisko aktivitāšu formas, kas saistītas ar mājsaimniecības, vides aizsardzības un līdzīgiem jautājumiem lokālā mērogā⁶⁶.

⁶⁵ Ādamsone-Fiskoviča, Anda. *Zinātnes un sabiedrības attiecības Latvijā: Komunikatīvās prakses un diskursi*. Promocijas darbs. LU Sociālo Zinātņu fakultāte. 74. lpp. Pieejams: http://szf.lu.lv/files/petnieciba/disertacijas/Adamsone-Fiskovica%20Promocija_aizsarg%C4%81ts.pdf [skatīts 2014, 10. janv.]

⁶⁶ Kļaviņa, Sandra, Ilze Greiškalna. *Līdzdalības iespējas valsts pārvaldē: Rokasgrāmata nevalstiskajām organizācijām un apņēmīgiem indivīdiem*. 67.lpp.

Kā norāda ASV pētnieki Tomass Veblers (Thomas Webler) un Sets Talers (Seth Tuler) joprojām līdz galam paliek neatbildēts jautājums par iedzīvotāju līdzdalības optimālāko formu – vai nu tā būtu diskusiju iespēja publiskās sanāksmēs, dalība referendumos, iesaistīšanās interešu grupās, sociālās kustībās vai kādas citas alternatīvas metodes⁶⁷.

Politiskās līdzdalības ietvaros aktuāls jēdziens ir pilsoniska sabiedrība, kas definēta kā demokrātiskas valsts sabiedrības forma, kuru raksturo indivīda atbildība par sabiedrības un valsts kopīgām problēmām, māka sadarboties kopīgu mērķu sasniegšanai un līdzdalība lēmumu pieņemšanā ar demokrātisku institūciju palīdzību. Aktīva pilsoniskā sabiedrība sekmē kopējo valsts attīstību un nācijas saliedētību, līdzdalība tajā palielina katra cilvēka sociālo kapitālu⁶⁸. Ja indivīds būs pilsoniski aktīvs, kopā ar citiem indivīdiem veidot pilsonisko sabiedrību, tad no tā būs atkarīgas viņa ekonomiskās, sociālās, kā arī kulturālās tiesības. Līdz ar to jāsecina, ka valstij jācenšas parādīt indivīdam, ko tas līdzdarbojoties var iegūt un ko līdz ar to iegūst sabiedrība⁶⁹.

Viena no galvenajām pilsoniskās sabiedrības formām ir nevalstiskās organizācijas (turpmāk tekstā– NVO)⁷⁰. Galvenie iemesli, kāpēc darbojas dažāda veida NVO, ir vēlme būt „dialogā” ar valsts pārvaldes institūcijām. NVO kapacitāte aptver gan cilvēku, gan finanšu, gan laika resursus. Lielākām organizācijām vismaz viens (optimāli 2 cilvēki) uz pilnu slodzi strādā līdzdalības procesam. Mazākās un profesionālo jomu organizācijās, kurās līdzdalība nav ikdienas darbs, nav tam speciāli algota darbinieka, bet šo darbu brīvprātīgi dara kāds no biedriem, visbiežāk, organizācijas vadītājs⁷¹.

⁶⁷ Ādamsons-Fiskoviča, Anda. *Zinātnes un sabiedrības attiecības Latvijā: Komunikatīvās prakses un diskursi*. Promocijas darbs. LU Sociālo Zinātņu fakultāte. 77. lpp

⁶⁸ Latvijas Republikas Kultūras Ministrija. *Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnes (2012 – 2018)*. 6. lpp.

⁶⁹ Kokarevičs, Raimonds. *Latvijas organizētās pilsoniskās sabiedrības līdzdalība lēmumu pieņemšanā ES – lauksaimniecības nozarē*. Maģistra darbs. LU Ekonomikas un Vadības fakultāte. Rīga, 2013. 10.-11.lpp.

⁷⁰ Anča, Gunta, Evita Lune. *Tautas attīstība*. 207. lpp.

⁷¹ Baltijas Konsultācijas, Konsorts. *Ziņojums „Par NVO un valsts pārvaldes izmantotajiem līdzdalības mehānismiem Ministru kabineta lēmumu pieņemšanas procesā”, ziņojums „Par ārvalstu pieredzi par valsts pārvalžu iestāžu un NVO sadarbības inovatīvajām institucionālajām formām”, ziņojums „Par nepieciešamie pasākumiem NVO līdzdalības mehānismu valsts pārvaldē pilnveidošanai, kā arī jaunu mehānismu izveidei”*.

Rīga, 2013. 23. - 24. lpp. Pieejams: [http://www.mk.gov.lv/file/files/valsts_kanceleja/sab_lidzdaliba/2013/nvo_01032013_gala_papildin%20\(2\).pdf](http://www.mk.gov.lv/file/files/valsts_kanceleja/sab_lidzdaliba/2013/nvo_01032013_gala_papildin%20(2).pdf) [skatīts 2014, 04. marts]

Nevalstisko organizāciju līdzdarbība ietver:

- politiku uzmanības pievēršana aktuālai problēmai, ierosinot pievērsties tās risināšanai;

- sabiedrības informēšana ar plašsaziņas līdzekļu starpniecību par problēmas nozīmīgumu un ieskata sniegšana par iespējamām pārmaiņām sabiedrības dzīvē, ja jautājums tiks atstāts novārtā;

- sadarbība ar politiskajām partijām, ietekmējot to pirmsvēlēšanu programmās ietveramās darbības un pēc tam sekojot, kā partijas pilda solīto;

- sadarbība ar ministriem un ministrijām Valdības deklarācijas rīcības plāna sagatavošanas posmā, lai izstrādātu optimālāko līdzdalības iespējamību;

- līdzdalība pilsoniskās sabiedrības politikas izstrādē, ieviešanā, kā arī nevalstisko

- organizāciju un Ministru kabineta sadarbības memoranda iespēju izmantošanā⁷².

To, vai NVO spēs veicināt līdzdalībā balstītu attīstību, daudz nosaka valdības ieinteresētība un vēlēšanās sadarboties, atverot lēmumu pieņemšanas procedūras līdzdalībai. Nevalstiskais sektors var papildināt valdības darbu, bet nevar to aizvietot vai pārņemt pilnībā.

LR Satversmē noteikts, ka ikvienam Latvijas Republikas pilsonim ir tiesības apvienoties biedrībās, politiskajās partijās un citās sabiedriskās organizācijās, kā arī tiesības likumā paredzētajā veidā piedalīties valsts un pašvaldību darbībā⁷³.

Latvijas Pilsoniskās Alianses mājas lapā minēti vairāki līdzdalības līmeņi, kas būtiski Latvijas iedzīvotājiem: līdzdalību valsts pārvaldē var īstenot - pašvaldībās, centrālajās valsts pārvaldes institūcijās un Saeimā, kā arī ES institūcijās.

Neatkarīgi no iesaistes līmeņa, līdzdalību var īstenot šādos veidos:

- sniedzot viedokli, priekšlikumus NVO tīklojumiem un/vai atbildīgajām institūcijām konkrētu izaicinājumu novēršanai;

- rakstot vēstules NVO tīklojumiem, atbildīgajām institūcijām (gan nacionālajā, gan pārnacionālajā līmenī) ar aicinājumiem uzlabot situāciju vai novērst noteiktus apdraudējumus;

- aktīvi iesaistīties darbā kādā no Eiropas Savienības NVO sadarbības tīkliem;

⁷² Anča, Gunta, Evita Lune. *Tautas attīstība*. 207. lpp

⁷³ Latvijas Satversmes Sapulce. *Latvijas Republikas Satversme*. 101. – 102. pants. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=57980> [skatīts 2014, 02. aprīlis]

- tīkoties ar Latviju pārstāvošiem politiķiem, amatpersonām Eiropas Savienībā;
- kā indivīdam vai sabiedrības grupas interešu pārstāvim līdzdarbojoties ES tiesību aktu izstrādē, īstenošanā un uzraudzībā;
- piedalīties Eiropas Komisijas izsludinātajās publiskajās apspriedēs par kādu no politikas jautājumiem;
- izsakot atbalstu vai protestu (mītiņi, demonstrācijas) kādai no ES politikām, tiesību aktiem⁷⁴.

Politiskās līdzdalības veidus svarīgi atcerēties, runājot arī par kultūras līdzdalību. Kultūrpolitikas veidošanā būtiska loma ir iedzīvotāju līdzdalībai kultūras notikumos un procesos, jo kultūru var dēvēt par vienu no sfērām, kura pastāv pateicoties iedzīvotāju līdzdalībai. Turpmāk darba ietvaros aplūkota kultūras līdzdalība, kas ir bakalaura darba pētāmā jautājuma pamatā.

2.1.2. Kultūras līdzdalība

Latvijā valsts kultūrpolitikas vadlīnijās izmantota Pasaules kultūras konferencē Meksikā 1982. gadā pieņemtā definīcija: „*Kultūra šī jēdziena visplašākajā nozīmē ir visu to īpašo garīgo, materiālo, intelektuālo un emocionālo īpašību kopums, kas piemīt kādai sabiedrībai vai sociālai grupai, un līdzās mākslai un literatūrai ietver sevī arī dzīves un līdzāspastāvēšanas veidus, vērtību sistēmas, tradīcijas un uzskatus*”. Šo definīciju akceptējušas 190 pasaules valstis, 2003. gadā pieņemot UNESCO Vispārējo deklarāciju par kultūru daudzveidību, savukārt, balstoties uz šo deklarāciju, ir izstrādāta arī 2005. gadā UNESCO Ģenerālajā asamblejā pieņemtā Konvencija par kultūras izpausmju daudzveidības aizsardzību un veicināšanu⁷⁵.

Jēdziens kultūra ir radies no latīņu vārda *cultura*, kura sakne veidojusies no vārda *colere* – kultivēt, apstrādāt. Amerikāņu antropologs Leslijs Alvins Vaits (Leslie Alvin White) rakstā „Kultūras jēdziens” atzīmē, ka kultūras būtību saskata vienīgi cilvēkam piemītošajā spējā piešķirt noteiktu simbolisko jēgu gan garīgajai izpausmei, gan arī

⁷⁴ Latvijas Pilsoniskās Alianses mājas lapa. Pieejams: <http://nvo.lv/lv/news/page/lidzdalibas-veidi-93/> [skatīts 2014, 12. janv.]

⁷⁵ LR Kultūras ministrija. *Valsts kultūrpolitikas vadlīnijas 2006. – 2015. gadam „Nacionāla valsts”*. Rīga: Mantojums, 2006. 5. lpp. Pieejams: http://www.km.gov.lv/lv/doc/dokumenti/Valsts_kulturpolitikas_vadlinijas_groz.pdf [skatīts 2013, 10. febr.]

darbībai un priekšmetiem. Kultūra ir kā abstrakcija⁷⁶. Kultūra var izpausties arī dažādos cilvēka aktivitātes produktos, kas dabiski nepastāv apkārtējā pasaulē, līdz ar to var izšķirt gan materiālo, gan garīgo kultūras aspektu.

Kultūras jēdziens sevī ietver vairākas dimensijas. To pierāda arī antropologs Klifords Ģircs (Clifford Geertz) darbā „Kultūru interpretācija”, analizējot Klaida Klakhona (Clyde Kluckhohn) darbu „Cilvēka spogulis”, kurā tiek izvirzītas vairākas kategorijas, kuras aptver kultūras jēdzienu. K. Klakhons kategorizē kultūras jēdzienu 1) kā vispārēju tautas dzīvesveidu; 2) kā sociālo mantojumu, ko indivīds gūst no savas grupas; 3) kā domu, jūtu un ticības modeli; 4) kā uzvedības abstrakciju; 5) kā antropologa teoriju par cilvēku grupas faktisko rīcības veidu; 6) kā kopīgi apgūtu zināšanu krājumu; 7) kā standartizētu ieviržu kopumu, kas izveidojas attiecībā uz atkārtoti risināmām problēmām; 8) kā iemācītu rīcību; 9) kā mehānismu rīcības normatīvai regulācijai; 10) kā paņēmienu kopumu, kuri ļauj pielāgoties gan ārējai videi, gan citiem cilvēkiem; 11) kā „vēstures nogulsnes”⁷⁷.

Rezumējot, var piebilst, ka kultūras jēdziena robežas ir plašas, tomēr ir iespējams izdalīt faktorus, kas kopīgi visām definīcijām, t.i., kultūra netiek pārmantota bioloģiski; kultūru apgūst mācību procesā un tai ir socializējošs raksturs. No šiem faktoriem var secināt, ka kultūra *pieprasa* indivīda līdzdalību.

Līdzīgi kā ar politisko līdzdalību, arī kultūras līdzdalības loma pieaugusi sākot ar 20. gs. 60. gadiem.

Kultūras līdzdalību daži analītiķi saista ar kultūras pilsonību, kas definēta kā kultūras pēctecības uzturētāja un attīstītāja, izmantojot izglītību, valodu, paražas, reliģiju un vairākumā pastāvošo atšķirību atzīšanu⁷⁸.

Var iedalīt četras pakāpes, kuras iziet indivīds, līdz tas līdzdarbojas kultūras aktivitātēs – fons jeb sagatavotība; uztveršana; darbība; pieredze. Pirmajā – fona (background) pakāpē ietilpst indivīda sociālie (izglītības līmenis, ienākumi, nodarbošanās u.c) un demogrāfiskie (vecums, dzimums) faktori, personība, iepriekšēja pieredze un

⁷⁶ White, A. Leslie. On the Concept of Culture. In: *Theory in Anthropology*. Edited by Robert A. Manners, David Kaplan. London: Routledge & Kegan Paul, 1968. p.19. Pieejams: <http://books.google.lv/books?id=q589AAAAIAAJ&pg=PA15&lpg=PA15&dq=Leslie+Alvin+White+concept+of+culture&source=bl&ots=NJ6qTN715 &sig=RmVUqyd3LZBKel6zcXVdq1 Uy7M&hl=lv&sa=X&ei=fL9pUauxLeWn4ASJuIDACw&ved=0CFUQ6AEwBA#v=onepage&q&f=false> [skatīts 2014, 12. marts]

⁷⁷ Ģircs, Klifords. *Kultūru interpretācija*. Rīga: AGB, 1998. 11. lpp.

⁷⁸ Anheier, Helmut., Yudhishtir Raj Isar. *The Cultura Economy*. Sage.2008. p 350

saskarsme ar kultūras jomu, sociāli kulturālie (piederība kādai grupai) faktori. Vadoties pēc šīs pakāpes var izprast, kāda ir indivīda uztvere, domāšana un vai indivīds iesaistīsies kultūras aktivitātēs. Bieži indivīds paļaujas uz grupas viedokli un tāpēc var izvēlēties neiesaistīties aktivitātēs. Tāpēc būtiska ir otrā pakāpe – uztveršana. Katram indivīdam ir sava uztvere par kultūras līdzdalību. Lēmuma pieņemšanu par labu līdzdalībai var kavēt dažādi stereotipi un sabiedrības nostāja (īpaši ģimenes, radu, draugu), tāpēc indivīdam jāizprot gan tas, kādi ir ieguvumi no līdzdalības, gan arī ko tā prasa, kādi ir izdevumi (laiks, nauda). Kādam tā var likties nelietderīga laika vai naudas tērēšana, kādam kultūras līdzdalībai ir būtiska loma personības veidošanā. Indivīdi, kas nolemj līdzdarboties kultūras aktivitātēs, nonāk trešajā pakāpē, kurā ir jāizvēlas, kāda veida aktivitātēs iesaistīties. Arī šajā pakāpē var būt dažādi šķēršļi – informācijas trūkums, pārāk dārgas izmaksas, laika trūkums, dažādas neērtības. Ja indivīds pārvar šķēršļus un līdzdarbojas, tad tas nonāk ceturtajā pakāpē, kurā gūst līdzdalības pieredzi. Pieredze katram indivīdam atšķiras pēc tā, kāda veida aktivitātēs tas iesaistās. Ja indivīds apmeklē baletu, bet nespēj izprast tā nozīmi, tad visticamāk tas jutīsies garlaikots un arī šo līdzdalības pieredzi vērtēs negatīvi. Ja indivīds apmeklēs koncertu, kurā uzstājas viņa mīļākais dziedātājs, tad līdzdalības pieredze visticamāk būs pozitīva. No gūtās pieredzes atkarīgs tas, vai indivīds turpinās kultūras līdzdalību, vēl jo vairāk, vai tas iesaistīs arī citus sabiedrības locekļus līdzīgās aktivitātēs⁷⁹.

Līdzdalība var izpausties kā aktīva (radoša) un pasīva (uztveroša)⁸⁰. Pie aktīvas līdzdalības pieskaitāma piedalīšanās kultūras notikumu veidošanā, mākslinieciskajos kolektīvos, mūzikas instrumentu apguve, dejošana, dziedāšana – indivīds rada kultūras procesu un produktu. Pie pasīvās līdzdalības pieder koncertu apmeklēšana, informācijas iegūšana par dažādiem kultūras notikumiem. Šajā līdzdalības veidā indivīds patērē, uztver jau radušos kultūras produktus.

Kultūras līdzdalība izpaužas četros veidos:

- 1) Informācijas par kultūras notikumiem meklēšana, pētīšana, izplatīšana;
- 2) Komunikācija un kopiena – savstarpēja informācijas apmaiņa par kultūras jautājumiem, piedalīšanās dažādos kultūras tīklos;

⁷⁹ McCarthy, Jinnett Kimberly. *A New Framework for Building Participation in the Arts*. RAND, 2001. Pp.23-31 Pieejams: <http://bookre.org/reader?file=1085020> [skatīts 2014, 24.marts]

⁸⁰ Cultural Ministers Council. *Social Impacts of Participation in the Arts and Cultural Activities: Evidence, issues and recommendations*. Stage Two Report. Australia, 2005. P.9

3) Izpaušme un patika – prieka gūšana no kultūras izteiksmes veidiem, brīvajā laikā apgūstot tos;

4) Darījumi - biļešu rezervēšana, pirkšana uz pasākumiem, mākslas darbu iegāde⁸¹.

Eiropas līmeņa vadošo kultūras statistiķu grupa (LEG –Culture) izdalījusi trīs kultūras līdzdalības veidus:

1) Apmeklēšana/pieņemšana – līdzdalības veids, kas var būt gan aktīvs, gan pasīvs, atkarībā no indivīda.

2) Piedalīšanās amatierkolektīvos, uzstāšanās – indivīds rada materiālu vai garīgu kultūras vērtību, ko var izrādīt plašākai sabiedrībai vai veidot personīgiem mērķiem. Šī līdzdalība var notiek kādas organizācijas ietvaros, bet pie šī veida netiek pieskaitīta profesionālā darbība.

3) Savstarpēja mijiedarbība – lasot grāmatu, cilvēka prātā notiek vienpusēja mijiedarbība, bet līdzko par lasīto, piedzīvoto notiek viedokļa paušana kādam citam, to var dēvēt par savstarpējo mijiedarbību. Šāda līdzdalības forma īpaši aktualizējusies pateicoties interneta pieejamībai. Indivīds emocijas, viedokli var paust kādā blogā, diskusiju sadaļā⁸².

Katram no šiem līdzdalības veidiem ir izpaušmes astoņās galvenajās kultūras nozarēs (skatīt 1.tabulu)

⁸¹ UNESCO Institute for Statistics group. *Measuring Cultural Participation. Framework for Cultural Statistics Handbook NO.2*. Canada: UNESCO Institute for Statistics, 2012. P. 18.

⁸² Morrone, Adolfo. *Guidelines for measuring cultural participation*. Canada: UNESCO Institute of Statistics, 2006. P. 6-7. Pieejams: <http://www.uis.unesco.org/Library/Documents/culpart06.pdf> [skatīts 2014, 03. aprīlis]

1.tabula. *LEG – Culture* izvirzītie kultūras līdzdalības iespējamie veidi pa kultūras nozarēm⁸³

Nozare	Līdzdalības uzvedības tipi		
	Apmeklēšana/pieņemšana	Uzstāšanās, dalība amatierkolektīvos	Savstarpēja mijiedarbība
Kultūras mantojums *Vēsturiski pieminekļi *Muzeji *Arheoloģiskas mājas lapas *U.c.	Pieminekļu apskate Muzeju apmeklēšana Mājas lapu apmeklēšana	Būt par neprofesionālu kolekcionāru, arheologu, vēsturnieku	„Virtuāla” muzeju, pieminekļu apskate un arheoloģisku interneta vietņu apmeklēšana
Arhīvi	Arhīvu izmantošana	Būt par amatieri - ģeologu	Arhīvu izmantošana internetā
Bibliotēkas	Bibliotēku izmantošana	-	Bibliotēkas internetā izmantošana
Grāmatas un prese *Grāmata *Prese	Grāmatu lasīšana Avīžu, žurnālu lasīšana	Īsus stāstus, dzejas, noveļu, dienasgrāmatas rakstīšana Rakstu iesūtīšana	E-grāmatu izmantošana Lasīt presi internetā, lasīt presi, kas saglabāta datora lasītatmiņā
Vizuālā māksla *Vizuālā māksla *Fotogrāfija *Daudzdisciplīnu *U.c	Izstāžu apmeklēšana	Filmu veidošana Gleznošana Būt par modeli	Informācijas meklēšana internetā
Arhitektūra	Arhitektūras ekspozīciju apmeklēšana	-	„Virtuāla” ekspozīciju apmeklēšana

⁸³ Morrone, Adolfo. *Guidelines for measuring cultural participation*. p. 8

Nozare	Līdzdalības uzvedības tipi		
	Apmeklēšana/pieņemšana	Uztāšanās, dalība amatierkolektīvos	Savstarpēja mijiedarbība
Izpildītājmāksla *Mūzika *Dejas *Muzikāli teātri *Teātri *Daudzdisciplīnu *U.c	Koncertus, baleta, operas, teātra, šovu, performanču apmeklēšana.	Instrumentu spēlēšana, dziedāšana, dejošana, tēlošana	Informācijas meklēšana par izpildītājmākslu
Skana, audiovizuālā, multimediju joma *Kino *Radio *TV *Video *Skaņu ieraksti *Multimedija	Kino apmeklēšana, radio klausīšanās, televizora, videokasešu skatīšanās, mūzikas klausīšanās	Ierakstu, video veidošana un ierakstīšana	Multimediju izmantošana

1.tabulā redzamais sadalījums liek akcentēt, ka kultūras līdzdalība var izpausties kā interese un vēlme papildināt zināšanas par kultūras jautājumiem, kā kultūras pasākumu, notikumu un aktivitāšu patērēšana jeb apmeklēšana un kā aktīva darbība kādā no kultūras jomām. Bakalaura darba pētnieciskajā daļā uzsvars likts pēdējām divām līdzdalības izpausmes formām – kultūras pasākumu apmeklēšanai un aktīvai darbībai kādā no kultūras jomām.

Līdzdalību ietekmē gan dažādi individuālie, gan kopienu faktori, kas kopā rada iespēju izvēlēties indivīdam līdzdarboties kultūras notikumos un procesos. Pie individuālajiem faktoriem pieder motivācija un resursi. Indivīda pārliecība, ticība un intereses rada motivāciju līdzdalībai. Kādam patīk tēlotājmāksla, kādam patīk mūzika. No tā, kas interesē indivīdu, atkarīgs, vai tas līdzdarbosies dažādos pasākumos un kolektīvos. Tāpat katram indivīdam ir atšķirīgi laika, naudas un zināšanu, iemaņu resursi. Deju

kolektīvā iesaistīsies tāds indivīds, kas prot dejoj, korī darbosies indivīds, kam patīk dziedāt, savukārt, indivīds, kam ir zināšanas kultūras jomā, var iesaistīties kultūras notikumos sniedzot padomus, idejas u.tml. Kultūras līdzdalība patērē indivīda laiku un visbiežāk arī finanses. Bieži vien šie ir galvenie faktori, kas ierobežo iedzīvotāju līdzdalību kultūras jomā. Pie kopienas faktoriem pieskaitāma saskarsme ar citiem indivīdiem, informācijas par līdzdalības iespējām izplatīšanas veidi un kultūras produktu veidotāju darbība. Visbiežāk cilvēki par kādu pasākumu vai iespēju iesaistīties kādā kultūras notikumā uzzina no kolēģiem, ģimenes locekļiem, draugiem. Pastāv arī dažādas asociācijas, grupas, kas izplata informāciju un aicina iesaistīties, līdzdarboties kultūras notikumos, tāpēc būtiska loma ir mārketingam. Ja kultūras veidotāji vēlas piesaistīt jaunu auditoriju, jādomā par veidiem, kā pievērst sabiedrības uzmanību. Piemēram, baletu uzvest nevis operas namā, bet kādā pilsētas parkā. Indivīds ir jāuzrunā ar dažādām metodēm, lai radītu interesi un iespēju izvēlēties par labu līdzdalībai⁸⁴.

Kultūras organizatori var veidot iedzīvotāju līdzdalību trīs veidos:

1) *Dažādot* līdzdalību, iesaistot tos indivīdus, kas nelīdzdarbojas kultūras aktivitātēs. Indivīdiem jāliek saprot, ka kultūra un māksla ir pieejama ikvienam. Efektīvs veids, kā pievērst uzmanību, ir pasniegt kultūras notikumu vietās, kurās indivīds jūtas komfortabli un pavada lielāko daļu laika.

2) *Paplašināt* līdzdalību, iesaistot jaunus indivīdus. Lai indivīds apsvērtu domu iesaistīties, viņam ir nepieciešams zināt, ka tāda iespēja pastāv. Tāpēc svarīga loma ir informācijas aprītei. Lai piesaistītu jaunu auditoriju, jāveic izpēta, kādos ziņu kanālos un kāda veida ziņas sniegs vēlamus rezultātus.

3) *Padziļināt* līdzdalības līmeni to indivīdu vidū, kas jau iesaistās kultūras aktivitātēs. Vislabāk to var īstenot, organizējot dažādus seminārus, radošās darbnīcas, pirms un pēc pasākuma diskusijas⁸⁵.

Indivīdam, lai tas iesaistītos kādā kultūras aktivitātē, dažkārt nepietiek tikai ar interesi vai vēlmi aktīvi darboties. Indivīdam ir jāsaprot, kāda nozīme vēl var būt kultūras līdzdalībai.

⁸⁴ Walker, Chris, Stephanie Scott – Melnyk, Kay Sherwood. *Reggae to Rachmaninoff. How and Why people participate in Arts and Culture*. Washington: Urban Institute, 2002. P.16 - 18. Pieejams: <http://www.urban.org/publications/310595.html> [skatīts 2014, 13.febr.]

⁸⁵ McCarthy, Jinnett Kimberly. *A New Framework for Building Participation in the Arts*. RAND, 2001. Pp.32-34

2.2. Kultūras līdzdalības nozīme

Kultūrai ir tiešā sociālā ietekme, jo tā nodrošina „sociāli vērtīgus” brīvā laika pavadīšanas veidus, attīsta cilvēku domāšanu, pozitīvi ietekmē viņu psiholoģisko un sociālo labklājību, kā arī bagātina jūtas. Netieša sociālā ietekme - bagātina sociālo vidi, stimulējoši vai uzmundrinoši iedarbojoties uz sabiedrību. Mākslai ir civilizējoša loma sabiedrībā, un tā ir sabiedrības organizēšanas veids. Mākslinieciskā darbība veicina novatorismu. Radītie mākslas darbi un kultūras produkti veido noteikta cilvēku kopuma kolektīvo „atmiņu” un nākamajā paaudzē kalpo kā radošu ideju un praktisku atziņu krātuve⁸⁶.

Tāpat kā citviet Eiropā, aizvadītajā laika posmā Latvijas kultūrpolitika tiek balstīta uz četriem kultūrpolitikas pamatprincipiem: kultūras identitātes saglabāšana un stiprināšana; kultūras daudzveidības veicināšana; jaunrades un radošo izpausmju atbalstīšana; kultūras pieejamības un indivīdu iespējas līdzdarboties kultūras dzīvē sekmēšana⁸⁷. Minētie pamatprincipi ir būtiski iedzīvotāju socializēšanās nosacījumi, kas lauku teritorijā, kurā raksturīgs zems komunikācijas līmenis, ir īpaši svarīgi.

Līdzdalība ir viens no kultūrpolitikas galvenajiem mērķiem. Tā ir balstīta un principu, ka sabiedrībai jāsaņem reāla iespēja gūt labumu no kultūras tādējādi, ka tā tiek aktīvi iesaistīta gan radošajos procesos, gan kultūras produkcijas un pakalpojumu sadalē. Kultūras bagātība ir atkarīga ne tikai no radošajiem māksliniekiem, bet arī no grupām un brīvprātīgajām apvienībām, kuras aktīvi darbojas kultūras jomā⁸⁸.

Kultūra kā tautsaimniecības nozare visbiežāk darbojas ar negatīvu bilanci, līdz ar to, tiek dēvēta par patērētāju nozari, tomēr tā sniedz būtisku netiešo ieguldījumu, kas atspoguļojas citās nozarēs. 1998. gada pētījumā „Kultūras sektora tautsaimnieciskais nozīmīgums” secināts, ka kultūras attīstība veicina ekonomisko aktivitāti un nodarbinātību

⁸⁶ Latvijas Kultūras ministrija. *No atstumtības – uzmanības centrā. Eiropas Padomes Darba grupas sagatavotā ziņojuma par kultūru un attīstību kopsavilkums sakarā ar debatēm par kultūru un attīstību Eiropā*. Rīga: Eiropas Padomes Informācijas un dokumentācijas centrs, 1998. 52. - 53. lpp

⁸⁷ Latvijas Republikas Kultūras ministrija. *Valsts kultūrpolitikas vadlīnijas 2006. – 2015. gadam „Nacionāla valsts”*, 13.lpp. Rīga: Mantojums, 2006. 104 lpp. Pieejams: http://www.km.gov.lv/lv/doc/dokumenti/Valsts_kulturpolitikas_vadlinijas_groz.pdf [skatīts: 2013, 20. nov.]

⁸⁸ Latvijas Republikas Kultūras ministrija. *No atstumtības – uzmanības centrā. Eiropas Padomes Darba grupas sagatavotā ziņojuma par kultūru un attīstību kopsavilkums sakarā ar debatēm par kultūru un attīstību Eiropā*. 21. lpp.

citās nozarēs, kultūras ietekme uz citu nozaru attīstību pat nelielā novērtējumā ir vērtā nemama; kultūras attīstībai un pieejamībai ir būtiska nozīme darbaspēka kvalitātes uzlabošanā, cilvēka personības attīstībai, uzņēmēju veidošanā; kultūras attīstība ir tūrisma attīstības nepieciešams priekšnosacījums⁸⁹.

Kultūras produktu ražošana ir nepieciešama, jo to ietekme uz nacionālo identitāti un sociālo vienotību uzlabo valsts ekonomisko attīstību, respektīvi, *veselīgam* kultūras sektoram ir pozitīva sociālā un ekonomiskā rezonanse uz visu sabiedrību. Attīstīta kultūras dzīve rada jaunas darba vietas, ienākumus un nodokļu ieņēmumus, palielina reģiona atpazīstamību, piesaista potenciālos tūristus, iedzīvotājus un investorus, kā arī sekmē radošo industriju un inovācijas attīstību. Kultūras aktivitātes rada apstākļus, kas paaugstina nacionālo labklājību, kā arī rada ekonomiskās priekšrocības sabiedrībai kopumā⁹⁰.

Kultūras līdzdalība rada ideju dažādību un palielina iedzīvotāju spēju veidot efektīvus spriedumus publiskajos jautājumos. No tā iegūst ikviens indivīds, neatkarīgi no tā iesaistes līmeņa. Visa veida kultūras līdzdalība tiecas veicināt grupu savstarpējo mijiedarbību un sadarbību jeb sociālo saliedētību⁹¹.

Kultūras līdzdalība rada dažāda veida vērtības: tā ir izzinoša, estētiska, garīga, fiziska, politiska, emocionāla, sociokulturāla. Līdzdarbošanās palīdz apzināties savu personību (kas es esmu?), palielina pašpārliecinātību, rada prieku par paveikto, pašcieņu⁹².

Līdzdalību var saistīt ar sociālā kapitāla ideju⁹³. Lai precīzāk pamatotu kultūras līdzdalības nozīmi, to var sasaistīt ar koncepciju par sociālo kapitālu. Sociālais kapitāls ir sabiedrisko tīklu darbības rezultātā radies labums gan indivīdam, gan visai sabiedrībai

⁸⁹ Karnīte, R. *Kultūras sektora tautsaimnieciskais nozīmīgums. Ziņojums*. Rīga: BO SIA Zinātņu akadēmijas Ekonomikas institūts, 1999. 12. lpp. Pieejams: <http://www.km.gov.lv/lv/starppnozares/radosa/petijumi.html> [skatīts 2013, 12. marts]

⁹⁰ Caune, A., K. Sedlenieks, K. Veitners. *Kultūras nozares nozīme Latvijas tautsaimniecībā un ES struktūrfondu izmantošana kultūras vajadzībām*. Rīga: Baltic Project Consulting, 2006. 22. lpp. Pieejams: <http://www.km.gov.lv/lv/starppnozares/radosa/petijumi.html> [skatīts: 2013, 12. marts]

⁹¹ Stanley, Dick. *Recondita armonia – A reflection on the function of culture in building citizenship capacity*. Council of Europe, 2006. Pp. 31, 45.

⁹² UNESCO Institute for Statistics group. *Measuring Cultural Participation. Framework for Cultural Statistics Handbook NO.2*. P.17.

⁹³ Mansuri, Ghazala, Vijayendra Rao. *Localizing Development. Does Participation Work?* p.247

kopumā⁹⁴. Jebkura veida līdzdalība vairo un mobilizē sociālo kapitālu, veicinot iedzīvotāju savstarpējo sadarbību un saskaņotu rīcību.

Sociālā kapitāla ideju aktualizējis amerikāņu sociologs Džeims Samuels Kolmens (James Samuel Coleman), minot, ka sociālo kapitālu nosaka tā funkcija. Sociālajam kapitālam ir vairākas būtības, kurām ir kopīgi divi galvenie elementi: tām ir kāds sociālās struktūras aspekts un tās visas atvieglo aģentu (kā personu, tā grupu) rīcību struktūras iekšienē. Attīstot konceptu, Dž. S. Kolmens identificē trīs iespējamās sociālā kapitāla formas – gaidas un saistības, kas balstītas uzticamā sociālajā vidē; informācijas kanāli un informācijas plūsmas iespēja sociālajā struktūrā; normas un sankcijas. Līdzīgi kā citi kapitāla veidi, arī sociālais kapitāls aug un uzkrājas ieguldot darbu (veidojot attiecība, sniedzot uzmanību), tas veidojas mijiedarbojoties indivīdiem, grupām vai organizācijām. Vairums sociālā kapitāla formu veidojas kā citu aktivitāšu blakusprodukts, tikai atšķirībā no citiem kapitāla veidiem, sociālais kapitāls var radīt sabiedrisku labumu⁹⁵.

Amerikāņu politologs Roberts Patnams (Robert Putnam) sociālo kapitālu definē, izmantojot trīs pazīmes – savstarpējās normas, uzticēšanos un iesaistīšanos sociālajos tīklos. Šīs pazīmes var uzlabot sabiedrības funkcionēšanas efektivitāti un vienotas rīcības izveidi. Kā būtiskāko pazīmi R. Patnams izvirza uzticēšanos. Sociālā uzticēšanās un pilsoniskā iesaistīšanās veido ķēdes reakciju – indivīdi mijiedarbojas viens ar otru horizontālajās brīvprātīgajās attiecībās, sadarbojas un kopīgi risina problēmas, līdz ar to veidojas uzticēšanās. Jo vairāk grupu un apvienību, kurās pastāv horizontālās attiecības, jo labāk, tāpēc ir jārada apstākļi un mehānismi, kas veicina pilsoņu brīvprātīgu līdzdalību kopienas sabiedriskajā dzīvē un dažāda veida (interesu, mākslinieciskajās, politiskajās) apvienībās⁹⁶.

Ja vietējās iestādes – skolas, bibliotēkas, kultūras centri, baznīcas, brīvprātīgo apvienības varētu plašāk izmantot valsts un reģionālā mēroga kultūras iespējas ar jaunās

⁹⁴ Īpašu uzdevumu ministra sabiedrības integrācijas lietās sekretariāts. *Pilsoniskās sabiedrības stiprināšanas politikas pamatnostādnes 2005. – 2014. gadam.* 8.lpp. Pieejams: <http://cilvektiesibas.org.lv/site/record/docs/2012/02/07/03pilsoniska-sabiedriba-pamatnostadnes1.pdf> [skatīts 2014, 13.janv.]

⁹⁵ Coleman, James S. Social Capital in the Creation of Human Capital. *The American Journal of Sociology.* Vol.94. 1988. Pp. 98, 114, 118. Pieejams: <http://courseweb.lis.illinois.edu/~katewill/china/readings/coleman%201988%20social%20capital.pdf> [skatīts 2014, 24. marts]

⁹⁶ Putnam, D. Robert, Robert Leonardi, Raffaella Y. Nanetti. *Making Democracy work. Civic Traditions in Modern Italy.* Pp. 170 – 181.

sakaru tehnikas palīdzību, tad cilvēkiem, kuri dzīvo nomaļos lauku apvidos, būtu pieejami kultūras pakalpojumi un tas kavētu cilvēku, īpaši jaunatnes, emigrēšanu no lauku teritorijām⁹⁷.

Līdzdalība kultūras norisēs dod iespēju ne tikai būt kādas kopienas loceklim, bet arī piedāvā pavadīt laiku lietderīgi, tādējādi samazinot sabiedrības degradēšanās vai emigrēšanas risku. Neattīstīta kultūras vide ir viens no tiem faktoriem, kas veicina iedzīvotāju ekonomiskās daļas migrāciju uz daudz pievilcīgākiem reģioniem. Savukārt, augstas kvalitātes dzīves vide kalpo par pamatu ekonomiskām un sociālām aktivitātēm attiecīgajā lauku teritorijā, veicina tajā nodarbinātību, uzņēmējdarbību, izglītību, vietējo ražotspēju un dzīves kvalitāti. Investēšana kultūras infrastruktūrā, tajā skaitā kultūras un vēstures mantojuma saglabāšanā un kultūras pakalpojumu sniegšanā, nodrošina kultūras pakalpojumu minimuma groza pieejamību lauku teritorijās un prasmīga kultūras resursu izmantošana veicina ilgtspējīgu attīstību⁹⁸.

Vācu profesors Tomass Habekosts (Thomas Habekost) uzskata, ka sabiedrības iesaistei ir vairākas funkcijas – tā ir kā informācijas izplatīšanas un arī informācijas iegūšanas instruments, kā arī plānošanas un jaunrades instruments, tā kalpo arī par attīstības kvalitātes kontroles instrumentu. Tāpat sabiedrības iesaistīšana var palīdzēt dažādu grupu integrēšanā vai motivēt uz kādu darbību⁹⁹.

Bakalaura darba autore uzskata, ka kultūras organizācijām, jāpievērš īpaša uzmanība sabiedrības līdzdalībai, jo tā pozitīvi ietekmē gan iestādes darbību, gan sociālo attīstības līmeni, tāpēc nākamajā nodaļā caur kultūras centru prizmu kā līdzdalību veicinošs faktors analizēts kultūras piedāvājums Latvijas lauku teritorijā.

⁹⁷ Latvijas Kultūras ministrija. *No atstumtības – uzmanības centrā. Eiropas Padomes Darba grupas sagatavotā ziņojuma par kultūru un attīstību kopsavilkums sakarā ar debatēm par kultūru un attīstību Eiropā*. 75. lpp.

⁹⁸ *Pētījums par mantojuma interpretācijas vajadzībām Latvijā*. Intepa Project. 2.lpp. Pieejams: http://www.intepaproject.eu/pdf/individualresults/INDIVIDUAL_RESULTS_TRAINING_NEEDS_STUDY_LV.pdf [skatīts: 2013, 2.aprīlis]

⁹⁹ Prātiņa, Lita. *Sabiedrības līdzdalība piekrastes ilgtspējīgā attīstībā*. 16. – 17. lpp.

3. KULTŪRAS PIEEJAMĪBA LATVIJAS LAUKU TERITORIJĀ KĀ KULTŪRAS LĪDZDALĪBAS NOTEICOŠS FAKTORS

Lauku teritorijas definēšanas un klasifikācijas iespējas atklāj, ka laukos iespējams attīstīt ne tikai lauksaimniecību vai zemkopību, bet arvien vairāk jūtams, ka lauku teritorija iegūst arī simbolisku nozīmi, tāpēc tiek attīstītas aktivitātes, kas atspoguļo lauku teritorijas unikalitāti. Lauku teritorijas analīzē lielāku lomu gūst kultūras iezīmes, jo kultūra ir viens no komponentiem, kas veicina lauku teritorijas attīstību. Latvijas lauku teritorijā vietas, kurās pulcējas kopienas un pilsoniskās sabiedrības, visbiežāk ir kultūras centri (kultūras nami, tautas nami, saieta nami). Līdz ar to šīs kultūras iestādes iegūst daudzfunkcionālu raksturu. Nodaļas ietvaros aplūkotas kultūras centra funkcijas, kultūras centru sniegtais piedāvājums lauku teritorijā, vispirms sniedzot ieskatu kultūras piedāvājuma veidošanās specifikā.

3.1. Kultūras piedāvājuma veidošanās specifika

Kultūras piedāvājumu veido kultūras preces un pakalpojumi. Turklāt jāuzsver, ka *kultūras preces un pakalpojumi* apzīmē tādas preces un pakalpojumus, kas tapuši kultūras aktivitāšu rezultātā un kuriem piemīt kāda no sekojošām pazīmēm:

- to radīšanai ir nepieciešama mākslinieciska, rūpnieciska vai amatnieciska jaunrade;
- papildus to iespējamajai komerciālajai vērtībai tām piemīt arī simboliska nozīme, kas tām piešķir kultūras vērtību;
- tās rada vai var radīt intelektuālo īpašumu, neatkarīgi no tā, vai saskaņā ar pastāvošo intelektuālā īpašuma likumdošanu tām ir vai nav noteikta aizsardzība¹⁰⁰.

Latvijas valsts kultūrpolitikas vadlīnijās ir definēts *minimālais "kultūras pakalpojumu grozs"*, kas būtu jānodrošina dažādām apdzīvotām vietām, izlīdzinot reģionālās atšķirības un nevienlīdzību starp iedzīvotāju sociālajām grupām. Apdzīvotās vietas kultūrpolitikas vadlīnijās iedalītas trīs līmeņos:

1. līmenis apzīmē apdzīvotu vietu, kurā dzīvo 500 – 1500 iedzīvotāju. Pirmā līmeņa apdzīvotas vietas minimālajā „pakalpojumu grozā” būtu jāietilpst publiskajai bibliotēkai ar interneta pieeju; kultūrizglītības un mākslinieciskās jaunrades iespēju piedāvājumam; vietējas nozīmes kultūrvēsturisko vērtību un notikumu dokumentēšanas, uzkrāšanas un eksponēšanas vietai (skolā, saieta namā, bibliotēkā, pagasta mājā vai citā šādam uzdevumam piemērotā vietā); sabiedriskā radio un TV pārklājumam, kā arī, pēc iespējas,

¹⁰⁰ LR Kultūras ministrija. *Valsts kultūrpolitikas vadlīnijas 2006. – 2015. gadam „Nacionāla valsts”*. 25. lpp.

komerciālo vai nekomerciālo vietējo radio un/vai TV raidorganizāciju darbībai; saietā vietāi kultūras un sabiedrisko pasākumu norisei.

2. līmenis apzīmē novadu, kurā dzīvo ne mazāk kā 5000 iedzīvotāju. Šī līmeņa minimālajā „pakalpojumu grozā” būtu jāietilpst daudzfunkcionālam kultūras centram (novada kultūras, sabiedrisko iniciatīvu un mūžizglītības norišu vietai, kas vienlaikus veic metodiskā atbalsta un koordinācijas funkcijas novada kultūras institūcijām, amatierkolektīviem un kultūras NVO, kā arī nodrošina profesionālās mākslas pasākumu norises iespējas); publisko bibliotēku tīklam novadā ar interneta pieeju; novada centrālāi bibliotēkai kā novada bibliotēku metodiskajam, konsultatīvajam un koordinējošam centram; valsts arhīvu informatīvajiem pakalpojumu centriem, kas sniedz valsts arhīvu pakalpojumus iedzīvotājiem un nodrošina pieeju valsts arhīvu vienotajai informācijas sistēmai; novada kultūrvēsturisko vērtību un notikumu dokumentēšanai, uzkrāšanai, izpētei un eksponēšanai novada muzejā vai institūcijā, kas veic kādu no muzeja funkcijām; vienai vai daudzprofilu kultūras skolai, kas iedzīvotājiem piedāvā divu līmeņu kultūrizglītības programmas - profesionālās ievirzes un interešu izglītību; kinoteātrim vai kino izrādīšanas vietai daudzfunkcionālajā kultūras centrā; brīvdabas estrādei.

3. līmenis ietver reģionu, kuru minimālajā „pakalpojumu grozā” būtu jāietilpst daudzfunkcionālam kultūras centram (reģiona kultūras, sabiedrisko iniciatīvu un mūžizglītības norišu vietai, kas reģionā veic kultūras procesu koordinācijas un metodiskā un organizatoriskā atbalsta funkcijas, kā arī spēj nodrošināt profesionālās mākslas pasākumu un audiovizuālu izrāžu norises iespējas); reģiona galvenajai bibliotēkai kā reģiona bibliotēku metodiskajam, konsultatīvajam un koordinējošajam centram un vienlaikus darbības koordinācijas un metodiskajam centram novada bibliotēkām; reģionālajam valsts arhīvam kā nacionālā dokumentārā mantojuma uzkrājējam, glabātājam, pārraudzītājam un izmantošanas nodrošinātājam; reģiona muzejam (nozīmīgu reģiona kultūrvēsturisko notikumu un vērtību apzināšanas, komplektēšanas, dokumentēšanas, digitalizēšanas, glabāšanas un eksponēšanas vietai, īstenojot visas muzeja funkcijas, kā arī nodrošinot koordinācijas un metodiskā centra funkcijas novada muzejiem); profesionālās mākslas pieejamībai – profesionālā teātra izrādēm piemērotai skatuvei, profesionālās mūzikas koncertiem piemērotai mūsdienīgai koncertzālei, kā arī izstāžu zālei; mūsdienīgi aprīkotam kinoteātrim; vienai vai daudzprofilu kultūras vidusskolai/ koledžai, kas piedāvā vidējā līmeņa profesionālās ievirzes kultūrizglītības programmas; reģiona augstskolai, kas

piedāvā augstākās izglītības programmas kādās no kultūras vai mākslas specialitātēm, kā arī tālākizglītības iespējām reģiona kultūras darbiniekiem; brīvdabas estrādei¹⁰¹.

Latvijā reģionālā aspektā palielinās atšķirības kultūras pakalpojumu pieejamībā. Līdzsvarotu kultūrvides attīstību ietekmē pašvaldību atšķirīgās finansiālās iespējas. Īpaši smaga situācija ir atsevišķos pierobežu un Latgales rajonos¹⁰².

Tāpat krasas atšķirības kultūras pieejamībā starp pilsētām un laukiem, starp turīgajiem un mazturīgajiem iedzīvotājiem izraisījusi ekonomiskās attīstības nehomogēnā dinamika dažādos Latvijas reģionos, kultūras institūciju neviendabīgais pārklājums un piedāvāto pakalpojumu iespējas, kā arī iedzīvotāju ierobežotā mobilitāte. Latvijā plaši izplatīta amatiermākslas kustība, bet iedzīvotājiem ir ierobežota pieejamība profesionālās mākslas pakalpojumiem, kas galvenokārt koncentrējušies lielajās pilsētās. To ietekmē profesionālās mākslas aktivitātēm piemērotas kultūras infrastruktūras trūkums, pakalpojumu izmaksas un iedzīvotāju zemā pirktspēja. Būtiska loma ir arī katras konkrētās pašvaldības vadītāja iniciatīvai, attieksmei un izpratnei par kultūras nozīmi kopienas dzīvē, vietējā patriotisma veicināšanā un teritorijas attīstībā.

Kultūras infrastruktūra un materiāli tehniskā bāze lielākajā daļā pašvaldību ir novecojusi, tādējādi kultūras iestādes nespēj konkurēt ar citām komerciāli veiksmīgām izklaides un brīvā laika pavadīšanas vietām (piemēram, nakts klubi, lielveikali u.tml.). Mūsdienu sabiedrības vajadzībām neatbilstoša kultūras infrastruktūra ir nerentabla un kavē kvalitatīvu un daudzveidīgu kultūras produktu un pakalpojumu attīstību un pieejamību. Pastāv arī tādas kultūras iestādes, kas strādā tikai pāris reizes mēnesī vai pat gadā, aprobežojoties ar pasākumu organizēšanu¹⁰³. Līdzšinējās valsts investīcijas pašvaldību kultūras infrastruktūras sakārtošanā ir bijušas fragmentāras, nav izstrādāta skaidra kultūras infrastruktūras attīstības stratēģija. Kvalitatīvu kultūras produktu un pakalpojumu attīstību pašvaldībās kavē arī kvalificētu un mūsdienu darba tirgus prasībām atbilstošu kultūras speciālistu trūkums, ko izraisa zemais atalgojums un līdz ar to kultūras darbinieku

¹⁰¹ LR Kultūras ministrija. *Valsts kultūrpolitikas vadlīnijas 2006. – 2015. gadam „Nacionāla valsts”*.47. – 48. lpp.

¹⁰² Turpat, 11. lpp.

¹⁰³ LR Kultūras ministrija. *Kultūras centru darbības attīstības programma 2009. – 2013.gadam*.8. lpp.

Pieejams: www.mk.gov.lv/doc/2005/KMProgr_270309.2624.doc [skatīts 2013, 12. okt.]

profesijas zemais prestižs, veicinot kvalificētu kultūras speciālistu aizplūšanu uz citām nozarēm¹⁰⁴.

Kultūras preču un pakalpojumu piedāvājums ir pakļauts daudz lielākai konkurencei, ko ietekmē gan plašsaziņas līdzekļu nozīmes pieaugums, gan arī daudzveidīgākas brīvā laika pavadīšanas iespējas. Kultūras industrijas tiek papildinātas ar pārnacionālu masu komerc kultūru, tādējādi aktualizējot patērētājsabiedrības vērtības un ideālus. Kultūras produkti arvien vairāk pieejami digitālās platformās un kultūras industrija pārorientējas uz globālo ražošanu un izplatīšanu, aizvietojot daudzus tradicionālās kultūras ražošanas veidus. Kultūras globalizācija rada dažādību, tomēr tajā pašā laikā, kultūras industrija rada standartizāciju, vienādošanos, ko izplata dažādu nozaru hīti, bestselleri vai skaļa reklāma¹⁰⁵. Tas maina tradicionālās attiecības starp skatītāju/klausītāju/lasītāju un kultūras produktu. Mūsdienās, neizejot no mājām, iespējams redzēt operu, teātra izrādi vai koncertu tiešraides. Tas būtiski ietekmē iedzīvotāju kultūras līdzdalību.

Laikmeta iezīmes veido papildus uzdevumus kultūras institūcijām, kuru misija ir saglabāt nacionālās vērtības. Pretsvarā globālā tirgus spiedienam, kultūras institūcijām jāveicina nacionālā kultūras piedāvājuma konkurētspēja, jāsaglabā kultūras preču un pakalpojumu duālā daba – uzsverot to, ka līdzās komerciālai vērtībai, kultūras produktiem piemīt ekonomiskajos rādītājos neizsakāma nemateriālā un simboliskā vērtība¹⁰⁶. Viena no kultūras institūcijām, kura darbojas nacionālo vērtību saglabāšanas virzienā, ir kultūras centrs, tāpēc turpmāk padziļināti analizēta tieši kultūras centru loma kultūras piedāvājuma veidošanā lauku teritorijā.

3.2. Kultūras centru loma kultūras piedāvājuma veidošanā

Kultūras centri vēsturiski veidojušies kā vietējās sabiedrības saietas vietas un nacionālo un vietējo kultūras tradīciju uzturēšanas centri. Šādu funkciju kultūras centri ir saglabājuši arī mūsdienās, tomēr, reaģējot uz dažādām sabiedrības vajadzībām, ir izveidojušās arī jaunas funkcijas. Kopš 20.gadsimta 90.gadu sākuma, mainoties valsts

¹⁰⁴ LR Kultūras ministrija. *Valsts kultūrpolitikas vadlīnijas 2006. – 2015. gadam „Nacionāla valsts”*, 46. lpp.

¹⁰⁵ Klaičs, Dragans. *Iztēle bez robežām. Ceļvedis starptautiskai sadarbībai kultūrā*. Rīga: Culturelab, 2008. 20.lpp.

¹⁰⁶ LR Kultūras ministrija. *Valsts kultūrpolitikas vadlīnijas 2006. – 2015. gadam „Nacionāla valsts”*, 8.lpp.

politiskajai un ekonomiskajai struktūrai, kultūras centri darbojas kā vietējo pašvaldību iestādes, līdz ar to, attīstības iespējas ir atkarīgas no pašvaldību vadītāju izpratnes par kultūras un tajā skaitā kultūras centru lomu vietējo pašvaldību sociālekonomiskajā attīstībā, kā arī no pašu kultūras centru darbinieku spējām pierādīt pašvaldībām savas darbības lietderību un attīstības perspektīvas¹⁰⁷.

Latvijas digitālajā kultūras kartē 2014. gadā reģistrēti 558 kultūras centri, tādējādi veidojot otro lielāko (pēc bibliotēkām) kultūras iestāžu tīklu Latvijā. Šobrīd institūcijām, kas veic kultūras centru funkcijas, dažādās Latvijas vietās ir vēsturiski izveidojušies atšķirīgi nosaukumi – „saieta nams” (33), „tautas nams” (207), „kultūras nams” (226), „kultūras centrs” (92)¹⁰⁸. Analizējot minēto iestāžu darbību, turpmāk bakalaura darba ietvaros lietots vienotais termins „*Kultūras centrs*”.

Mūsdienās kultūras centrs ir sabiedrībai pieejama daudzfunkcionāla starpnozaru kultūras institūcija, kuras mērķis ir, izveidojot un piedāvājot daudzveidīgus un kvalitatīvus kultūras pakalpojumus, uzturēt un izkopt Latvijas kultūras daudzveidību, jo sevišķi sekmējot nacionālo un vietējo kultūras vērtību un tradīciju saglabāšanu un pārmantošanu, veicināt starpkultūru dialogu un sadarbību, veidot labvēlīgu vidi jaunradei, sociālajai līdzdalībai, mūžizglītības procesam, kā arī radošajai ekonomikai¹⁰⁹.

2006. gada 18. aprīlī Ministru kabineta apstiprinātajās ilgtermiņa politikas pamatnostādņēs „Valsts kultūrpolitikas vadlīnijas 2006. – 2015.gadam „Nacionāla valsts”” kultūras centriem ir atvēlēta nozīmīga loma reģionālās kultūrvides veidošanā, turklāt kultūras centrs ir nozīmīgs sabiedrības līdzdalības veicinātājs gan kultūras procesos, gan sabiedriskajā dzīvē kopumā (īpaši lauku teritorijā)¹¹⁰.

Neatkarīgi no tā, kurā administratīvajā teritorijā atrodas Kultūras centrs (pilsēta, novads, pagasts), tā pamatdarbību raksturo kultūras pakalpojumu daudzveidība, kvalitāte un pieejamība, ko nosaka vietējās sabiedrības vajadzības, pašvaldības prioritātes un valsts un pašvaldības sadarbība konkrētās kultūras jomās. Pašreiz aktuāls ir jautājums par kultūras centru akreditēšanas sistēmu, kas līdz šim nav ieviesta, tādējādi, sarežģīti izvērtēt katra kultūras centra darbības efektivitāti, tāpat arī trūkst kultūras centru darbību un attīstību regulējošu normatīvo dokumentu, kas atbilstoši 21.gadsimta Latvijas sabiedrības vajadzībām un interesēm definētu kultūras centru funkcijas un nodrošina to attīstības

¹⁰⁷ LR Kultūras ministrija. *Kultūras centru darbības attīstības programma 2009. – 2013.gadam*.7. lpp.

¹⁰⁸ *Latvijas digitālā kultūras karte*. Pieejams: <http://www.kulturaskarte.lv> [skatīts 2014, 26. aprīlis]

¹⁰⁹ LR Kultūras ministrija. *Kultūras centru darbības attīstības programma 2009. – 2013.gadam*.6.lpp.

¹¹⁰ Turpat, 5. lpp.

perspektīvas. Tomēr, lai nodrošinātu „minimālā kultūras pakalpojumu groza” īstenošanu un lai kultūras centru darbība notiktu atbilstoši administratīvi teritoriālo līmeņu iespējām un sabiedrības vajadzībām, Latvijas Nacionālais Kultūras centrs izveidojis metodiskos materiālus, kuros tiek izvirzītas kultūras centru funkcijas, t.i.:

- 1) Nodrošināt saturā un formā daudzveidīgu kultūras un mūžizglītības pakalpojumu klāstu un tā pieejamību sabiedrībai;
- 2) Sekmēt sabiedrības radošo iniciatīvu un sociālās līdzdalības aktivitāti kultūras procesos;
- 3) Atbalstīt sabiedrību tās centienos saglabāt vietējo nemateriālās kultūras mantojumu un tā dzīvotspēju;
- 4) Sekmēt un atbalstīt sabiedrības iesaisti nacionālās kultūras vērtības – Dziesmu un deju svētku tradīcijas saglabāšanā un attīstībā;
- 5) Veicināt profesionālās mākslas pieejamību;
- 6) Nodrošināt statistiku un informāciju pamatdarbības jautājumos.

Kultūras centru funkciju un uzdevumu loks var tikt paplašināts, ja to paredz Kultūras centra dibinātājs, tāpat pastāv iespēja, ka Kultūras centrs specializējas konkrētā darbības jomā, ko nosaka kultūras centra dibinātājs¹¹¹.

Tā kā kultūras pieejamība jānodrošina ikvienam Latvijas iedzīvotājam, Kultūras centrus pēc apdzīvojuma līmeņa (infrastruktūra un pakalpojumi) iedala trīs kategorijās:

- vietējā līmeņa kultūras centrs – ciema, pagasta, pilsētas kultūras centrs;
- novada līmeņa kultūras centrs – novada centra, republikas nozīmes pilsētas kultūras centrs;
- reģionālā līmeņa kultūras centrs – republikas nozīmes pilsētas kultūras centrs¹¹².

Lauku teritorijā dominē vietējā līmeņa kultūras centri, kas ir kultūras, mūžizglītības un sabiedriskās iniciatīvas norises vietas. Vietējā līmeņa kultūras centru mērķauditorija ir vietējie iedzīvotāji. Galvenie sadarbības partneri ir novada pašvaldība, pagasta pārvalde, vietējās kultūras un izglītības institūcijas, kā arī novada Kultūras centrs. Īstenojot pamatdarbību, vietējie kultūras centri var sadarboties arī ar valsts, citu novadu institūcijām,

¹¹¹ Latvijas Nacionālais Kultūras centrs. *Metodiskie ieteikumi. Kultūras centra funkcijas*. Pieejams: http://www.lnkc.gov.lv/index.php?option=com_content&task=blogsection&id=21&Itemid=211 [skatīts 2013, 20.dec.]

¹¹² Krišāne, Inga. *No metodiskajiem ieteikumiem pašvaldību Kultūras centru darbībai*. Izdales materiāls. Talsi: Talsu novada Kultūras nodaļa, 2013. 1. lpp.

kultūras jomas nevalstisko sektoru, kā arī privāto sektoru. Iespēju robežās jāattīsta arī starptautiskā sadarbība.

Vietējā līmeņa kultūras centru vēlamais minimālais pakalpojumu „grozs”, ietver:

- kultūrizglītības un mākslinieciskās jaunrades izpaušanās iespēju pakalpojumu piedāvājumu (ja apkaimē nav izglītības iestāžu);
- kultūras un brīvā laika pavadīšanas iespēju pieejamību;
- Dziesmu svētku procesa pieejamību;
- Kopienas socializēšanās pakalpojuma piedāvājums (saieta nams, kopienas centrs, brīvā laika pavadīšanas centrs)¹¹³.

Kultūras centrs var darboties gan kā kultūras produktu radītājs, izplatītājs un pārdevējs, gan kā partneris kultūras tūrisma un kultūras uzņēmējdarbības attīstībā. Kultūras centram ir arī netieša ietekme uz savas apdzīvotās vietas sociālekonomisko izaugsmi¹¹⁴. Kultūras nākotne lielā mērā atkarīga no veiksmīgas sadarbības gan no valsts kultūrpolitikas un tās atbalsta instrumentiem reģionos, gan no katra kultūras centra iniciatīvas meklēt jaunus ceļus, kā attīstīties un iesaistīt jaunas mērķauditorijas.

Lai noskaidrot situāciju lauku teritorijas kultūras centros, nākamajā nodaļā analizēti pieci Vidzemes reģionu kultūras centri un to sniegtais kultūras piedāvājums, lai noskaidrotu, kāds ir kultūras piedāvājums un attiecīgi, kāda ir iedzīvotāju līdzdalība lauku teritorijas kultūras centros.

¹¹³ Krišāne, Inga. *No metodiskajiem ieteikumiem pašvaldību Kultūras centru darbībai*, 2. lpp.

¹¹⁴ Melbārde, Dace. *Ceļvedis Kultūras centra vadībā*. Metodiskais materiāls. Rīga: Tautas mākslas centrs, 2008. 11. lpp.

4. KULTŪRAS PIEDĀVĀJUMS UN LĪDZDALĪBA LATVIJAS LAUKU TERITORIJAS KULTŪRAS CENTROS

No vienas puses, kultūras līdzdalība iespējama vietā, kur pastāv piedāvājums darboties dažādās aktivitātēs, no otras puses, piedāvājums tiks veidots tur, kur būs iedzīvotāju interese iesaistīties. Bakalaura darbā gūts ieskats gan kultūras piedāvājumā, gan iedzīvotāju līdzdalībā. Lai novērtētu gan kultūras iestāžu, kuras var sniegt piedāvājumu, gan iedzīvotāju, kā potenciālo vai esošo dalībnieku kultūras norisēs, viedokli, bakalaura darbā izmantota jaukta metodoloģija. Iedzīvotāju viedokļa izziņāšanā analizēti pētījuma „Kultūras patēriņš Vidzemē: kultūras pieejamība un iedzīvotāju līdzdalība kultūras norisēs” rezultāti, kurus ieguva Latvijas Kultūras akadēmijas Kultūras socioloģijas un menedžmenta apakšprogrammas 3. kursa studenti, veicot Vidzemes reģiona iedzīvotāju aptaujas Cēsīs, Mazsalacā, Valkā, Kocēnos, Brenguļos, Trikātā, Priekuļos, Veselavā, Raunā, Drustos, Vecatē, Skaņkalnē, Ramatā, Pedelē, Bērzezerā, Ērgemē, Alūksnē, Gulbenē, Madonā, Alsviķos, Jaunannā, Annā, Velēnā, Stāķos, Staros, Bērzaunē, Sauleskalnā, Lazdonā un Kusā, kā metodi izmantojot tiešās personiskās intervijas respondentu dzīves vietā. Tā kā bakalaura pētnieciskā tēma saistīta ar lauku teritoriju, tad analizētas respondentu atbildes, kuras iegūtas teritorijās, kuru iedzīvotāju skaits nepārsniedz 5000 iedzīvotāju. Dati, kuri iegūti no respondentiem Cēsīs, Valkā, Alūksnē, Gulbenē, Madonā, izslēgti no analīzes.

Savukārt, lai iegūtu vērtējumu no kultūras veidotājiem, veiktas piecas telefonintervijas ar Mazsalacas, Trikātas, Staru, Turnas un Jaunannas kultūras centru vadītājiem. Iegūtie dati no daļēji strukturētajām telefonintervijām ar kultūras centru vadītājiem pierāda, ka kultūras piedāvājums un līdzdalība katrā iestādē atšķiras (skatīt 2.tabulu), tomēr statistikas dati nav savstarpēji salīdzināmi, jo, pirmkārt, katrai vietai ir atšķirīgs iedzīvotāju skaits un apstākļi, kurus būtiski izziņāt. Otrkārt, jānorāda, ka *Latvijas digitālajā kultūras kartē*, kas ir vienīgā datu bāze, kurā redzama kultūras iestāžu darbība, vairākiem kultūras centriem nav norādīta aktuālākā informācija par pasākumu skaitu un apmeklējumu 2013. gadā, tāpēc 2.tabulā norādīti dati, kas minēti kā pēdējie un darba ietvaros definēti kā vidējie rādītāji.

2. tabula. *Analizēto kultūras centru teritoriālā piederība, iedzīvotāju skaits uz 2014. gada 1. janvāri¹¹⁵, vidējais pasākumu skaits un apmeklējums gadā¹¹⁶*

Kultūras iestāde	Teritoriālā piederība	Iedzīvotāju skaits pagastā	Vidējais pasākumu skaits gadā	Vidējais apmeklētāju skaits gadā
Mazsalacas novada kultūras centrs	Mazsalacas novads	Mazsalacā – 1397	141	18 061 ¹¹⁷
Trikātas kultūras nams	Beverīnas novada Trikātas pagasts	1010	34	1450
Staru kultūras nams	Gulbenes novada Daukstu pagasts	1177	28	2696
Turnas tautas nams	Valkas novada Ērgemes pagasts	941	47	2729
Jaunannas tautas nams	Alūksnes novada Jaunannas pagasts	535	78	2530

2.tabulā redzams, ka situācija kultūras centros ir atšķirīga. Nav iespējams saskatīt saistības starp iedzīvotāju skaitu un pasākumu biežumu, vai pasākumu biežumu un apmeklējumu. Kā redzams 2.tabulā, Jaunannas tautas nams gadā piedāvā vidēji 78 dažāda veida pasākumus, savukārt, Staru kultūras nams, kas atrodas pagastā ar divas reizes lielāku iedzīvotāju skaitu, gadā vidēji piedāvā 28 pasākumus. Ne vienmēr pasākumu biežums nosaka, ka būs lielāks apmeklējums. Salīdzinot Staru kultūras namu un Trikātas kultūras namu, kuri atrodas pagastos ar minimālu atšķirību iedzīvotāju skaitā, redzams, ka Trikātas kultūras nams ir piedāvājis vairāk pasākumu, tomēr apmeklējums gadā ir mazāks kā Staru kultūras namam, kas piedāvājis mazāku pasākumu skaitu. Tas norāda, ka nepietiek tikai ar

¹¹⁵ Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde. *Latvijas iedzīvotāju skaits pašvaldībās (datums = 01.01.2014.)*.

Pieejams:

http://www.pmlp.gov.lv/lv/assets/01072013/01.01.2014/ISPV_Pasvaldibas_iedzivotaju_skaits_pagasti.pdf

[skatīts: 2014, 10. maijs]

¹¹⁶ Dati no: *Latvijas digitālā kultūras karte*. Pieejams: www.kulturaskarte.lv [skatīts 2014, 17.maijs]

¹¹⁷ Mazsalacas novads. *Mazsalacas novada pašvaldības publiskais gada pārskats, 2012. gads*. 13. lpp.

Pieejams: http://www.mazsalaca.lv/content/files/Gada_parsk_12_1.pdf [skatīts 2014, 17. maijs]

skaitlisku datu analīzi, nepieciešams noskaidrot, kāda situācija un apstākļi raksturīgi katrā kultūras iestādē.

Turpmāk apkopotā veidā analizēti iegūtie dati no daļēji strukturētajām telefonintervijām ar kultūras centru vadītājiem un pētījuma „Kultūras patēriņš Vidzemē: kultūras pieejamība un iedzīvotāju līdzdalība kultūras norisēs” rezultāti. Nodaļā detalizēti analizētas tēmas, kas ļautu sasniegt darba mērķi, noskaidrot, kāda ir iedzīvotāju līdzdalība Latvijas lauku teritorijas kultūras centros, papildus aktualizējot kultūras centru lomu lauku teritorijā.

4.1. Kultūras centru piedāvājuma lauku teritorijas kultūras centros analīze

Pirms kultūras piedāvājuma analīzes, svarīgi vēlreiz apskatīt kultūras centru funkcionālo nozīmi kultūras piedāvājuma veidošanā un iespējamās papildus funkcijas, kuras kultūras centrs veic lauku teritorijā.

Kultūras centru loma

Tā kā pētnieciskajā daļā veiktas telefonintervijas ar kultūras centru vadītājiem, tad būtiski apskatīt, kādu lomu kultūras centriem piedēvē paši kultūras centru vadītāji.

Kultūras centri, papildus kultūras piedāvājuma veidošanas funkcijai, kalpo kā iedzīvotāju pulcēšanās vieta:

„Kultūras centrs ir tā satikšanās vieta un, teiksim, neierastākā vidē, ārpus savas dzīves vietas, dzīves telpas”.

Kultūras centrs ir sociālu aktivitāšu telpa, kas būtiska lauku teritorijas iedzīvotājiem, kuriem trūkst vietas, kur pulcēties:

„Vēsturiski lielākajai daļai bija saimniecības un kolhozi, un visi šie cilvēki satikās vienkopus vienā vietā, tagad viņiem nav kur satikties, tagad ir šie kultūras centri”.

Kultūras centrs rosina paaudžu komunikāciju, veicina vienlīdzību starp sociālajiem slāņiem, veido kopīgas vērtības un tradīcijas, kā arī rosina piederības sajūtu vietai, kurā cilvēks dzīvo:

„Man ir karnevāli, tematiskās tādas, un tad sajaucās šīs paaudzes, satiekas un parunājas”.

Kultūras centrs ir nozīmīgs socializēšanās instruments, kas iedzīvotājiem, kuri apmeklē kultūras pakalpojumus un/vai iesaistās amatierkolektīvos, interešu grupās, sniedz papildus zināšanas un paplašina redzesloku:

„Es to uzskatu par mūža izglītību tagad, jo iesaistoties dažādos kolektīvos unursos, un nodarbībās, cilvēks tikai un vienīgi sevi papildina, savu redzesloku”.

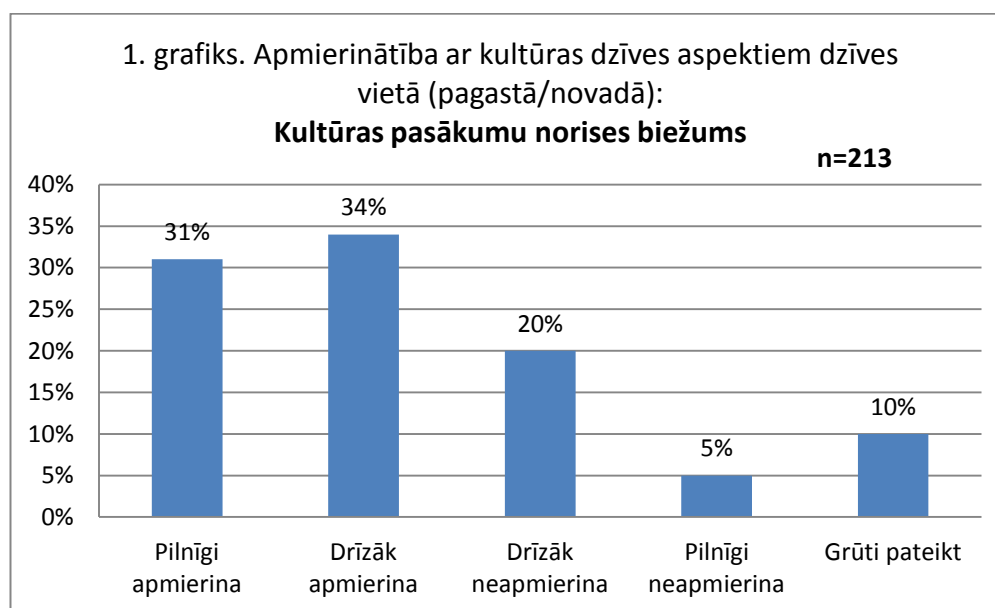
Papildus nemateriālajam ieguvumam, kultūras centri netieši veicina arī ekonomisko attīstību lauku teritorijā:

„Tajā mirklī kad uzņēmēji sapratīs, ka katrs kultūras pasākums attiecīgi ienes viņa veikalā un puķu veikalā un vēl visur kur, degvielas uzpildes stacijā, nu jebkurā, ja, sfērā, bez kā cilvēks nevar ne pārvietoties, ne var kas notikt, tad jau viss būs o.k.”.

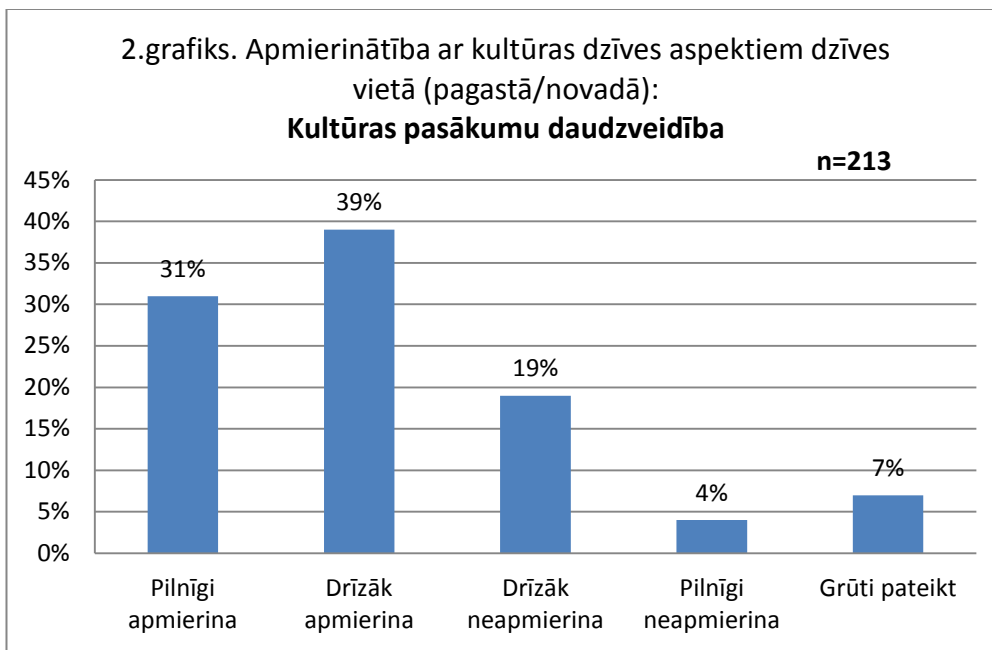
Līdz ar to var secināt, ka kultūras centrs ir ne tikai sociālo, bet arī ekonomisko aktivitāšu, kas lauku teritorijā ir krasi samazinājušās, veicinātājs, tāpēc nepieciešams, lai kultūras centri sniegtu pietiekamu kultūras piedāvājumu lauku teritorijas iedzīvotājiem.

Kultūras piedāvājuma lauku teritorijas kultūras centros novērtējums

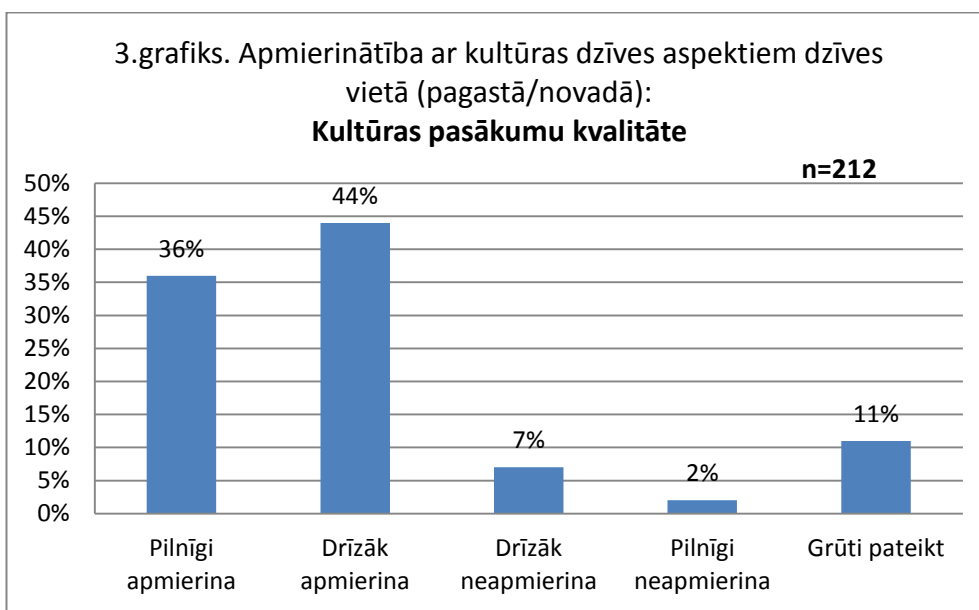
Analizējot pētījuma „Kultūras patēriņš Vidzemē: kultūras pieejamība un iedzīvotāju līdzdalība kultūras norisēs” rezultātus, redzams, ka 64 % respondenti no 213 aptaujātajiem kopumā ir apmierināti ar kultūras pasākumu norises biežumu, savukārt, 25 % respondenti ir neapmierināti ar kultūras pasākumu norises biežumu savā dzīves vietā (pagastā/novadā). 10 % respondentu ir grūti paust viedokli šajā jautājumā (skatīt 1.grafiku).

Analizējot respondentu vērtējumu par kultūras pasākumu daudzveidību, no 213 respondentiem, 70% respondentu ir apmierināti, savukārt 23% ir neapmierināti ar piedāvāto kultūras pasākumu daudzveidību. 7% respondentu ir grūti paust viedokli (skatīt 2.grafiku).

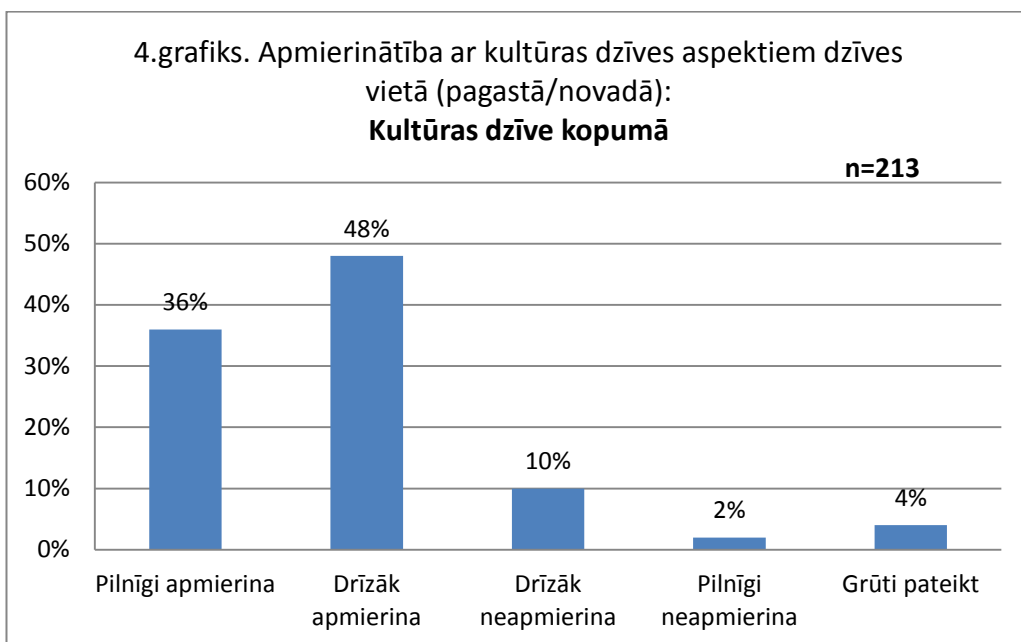

Savukārt, respondentu viedoklis par kultūras pasākumu kvalitāti dzīves vietā tiek akcentēts, ka 80% no 212 respondentiem, ir apmierināti ar pasākumu kvalitāti, bet 9% respondentu kultūras pasākumu kvalitāti novērtē kā neapmierinošu. 11% respondenti izvēlējušies atbildi „grūti pateikt” (skatīt 3. grafiku).

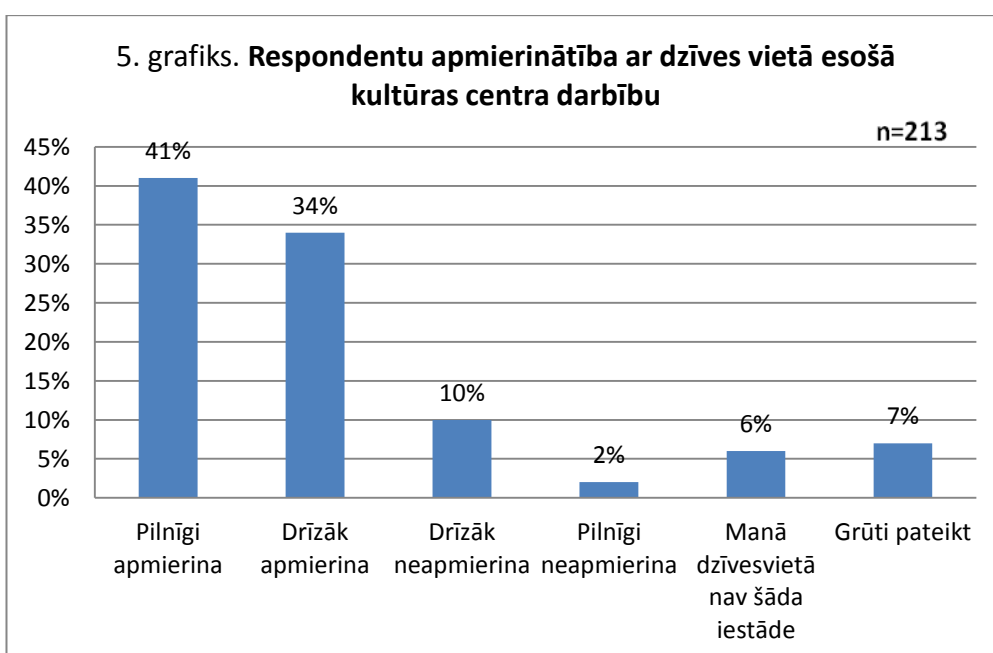

Kultūras dzīvi kopumā dzīves vietā (pagastā/novadā) no 213 respondentiem 84% vērtē kā apmierinošu, bet 12% ir neapmierināti ar kultūras dzīvi kopumā, 4% no kopējā

respondenta skaita ir grūti pateikt savu vērtējumu par apmierinātību ar kultūras dzīvi kopumā (skatīt 4.grafiku).

Minētie vērtējumi daļēji sakrīt ar respondentu vērtējumu par dzīves vietā esošā kultūras centru darbību. Līdzīgi kā citos kultūras aspektos, no 213 respondentiem 75% respondenti ir apmierināti ar dzīves vietā esošā kultūras centra darbību. 12 % no 213 respondentiem atzinuši, ka dzīves vietā esošā kultūras centra darbība, neapmierina respondentu. Savukārt, 6% respondentu min, ka dzīves vietā nav kultūras centru. Atbildi „grūti pateikt” izvēlējušies 7% no 213 respondentiem (skatīt 5.grafiku).

Kopumā respondenti ir apmierināti ar kultūras dzīves aspektiem dzīves vietā (pagastā/novadā). Tomēr ir vērojama arī neapmierinātība, kuru būtu būtiski novērst. Grafiki attēlo iedzīvotāju vērtējumu, tāpēc svarīgi noskaidrot, kā kultūras piedāvājumu vērtē tā veidotāji – kultūras centru vadītāji.

Kultūras piedāvājuma veidošanas iespējas lauku teritorijas kultūras centros

Kultūras piedāvājums kultūras centros ir atšķirīgs. Kā atzīst intervētie kultūras centru vadītāji, katrai iestādei saturiski jāveido savs kultūras piedāvājums, jo nav iespējams, ka visās iestādēs būtu pieejams ekvivalents piedāvājums. Katra iestāde atšķiras ar teritorijā esošo iedzīvotāju skaitu un aktivitāti. Iestādes atrodas dažādā teritoriālā novietojumā, līdz ar to, atšķiras gan infrastruktūras kvalitāte, gan ekonomiskā aktivitāte konkrētajā vietā, kas būtiska gan sponsoru piesaistei, gan dažādu tradīciju veidošanai.

Tāpat kultūras centros ir atšķirīgs tehniskais nodrošinājums, nozīmīga loma ir telpām un skatuvei, kāda pieejama kultūras centros. Minētie faktori ietekmē kultūras piedāvājuma veidošanās iespējas.

Analizējot kultūras pasākumu biežumu, redzams, ka tas katrā kultūras iestādē atšķiras. Vietās, kurās ir mazs iedzīvotāju skaits, pasākumi notiek vienu reizi mēnesī, savukārt, kultūras centros, kuri atrodas vietā ar lielāku iedzīvotāju skaitu, vidējais pasākumu biežums mēnesī ir lielāks. Tomēr nevajadzētu iedzīvotāju skaitu viennozīmīgi vērtēt kā pozīciju, pēc kuras noteikt, kultūras pasākumu biežumu. To ietekmē arī kolektīvu skaits un finansiālās iespējas:

„Pavisam godīgi sakot, es tagad uztaisīju Lieldienas, aprīlī man bija viens liels pasākums [...] man ir jāērēķina nauda. Ja es gribu uztaisīt, lai viss būtu bagātīgi, tad es zinu, ka es vairāk par vienu pasākumu nevaru uztaisīt”.

„Man ir bail teikt! Nu vidēji mēnesī mums ir septiņi pasākumi. Tostarp, profesionālie koncerti, nerunājot nemaz, tur es nemaz neskaitu, lekcijas tādas, kur nāk ar interešu grupām, vis ne visādas. Nu jā – septiņi, kā minimums”.

Lauku teritorijas kultūras centri piedāvājumu visbiežāk veido, balstoties uz tradicionālajiem un/vai nacionālas nozīmes svētkiem, vietējā mēroga dibinātajām tradīcijām:

„Tradicionāls mums ir Lieldienās Lieldienu zaķu skrējiens, cilvēki pilnīgi gaida. Pagājušajās gadā bija kuriozs tas, par cik Lieldienas bija marta beigās un bija sniegs, mēs

atcēlām, jo nospriedām, ka pa sniegu neskriesim, un tik ļoti visi zvanījās un prasīja, ka mēs pēc tam 1. maijā skrējām”.

Lielu daļu piedāvājuma veido izklaides pasākumi (izklaidējoša satura koncerti, balles, diskotēkas). Atšķirībā no pilsētas kultūras centriem, lauku teritorijas kultūras centru vadītāji (izņemot Mazsalacas novada kultūras centru) atzīst, ka ir sarežģīti piedāvāt profesionālo mākslu, jo trūkst finansējuma:

„Mēs ļoti daudzus pasākumus veidojam paši, mēs atļaujamies nopirkt vienu pasākumu gadā, mums vienkārši vairāk nesanāk līdzekļi”.

Atsevišķiem kultūras centriem ir pieejamas arī estrādes, kurās notiek vasaras pasākumi. Vietās, kur estrādes nav pieejamas, tiek iekārtota kāda teritorija, kura kļūst par pulcēšanās vietu dažādos pasākumos.

Galveno aktīvo kultūras piedāvājumu lauku teritorijas kultūras centros sniedz amatierkolektīvi, no kuriem daļa ir arī Dziesmu un Deju svētku kustības dalībnieki. Kultūras centros ar lielāku amatierkolektīvu skaitu ir iespējams piedāvāt daudzveidīgāku kultūras piedāvājuma klāstu, kas ir aktuāla problēma kultūras centros ar zemu amatierkolektīvu skaitu. Zemo amatierkolektīvu skaitu Latvijas lauku kultūras centros veido gan dalībnieku trūkums, gan kvalificētu vadītāju trūkums:

„Mums te tajā pierobežā ir tā, kādus mēs dabūjam vadītājus, tādus mēs piedāvājam, jo mums te ir problēma arī ar vadītājiem”.

„Arī mēs esam tie, kas importējam vadītājus. Mums arī brauc vadītāji no Rīgas, no Valmieras un diemžēl tieši tās jomas, kuras šobrīd patiesībā latīņu ir cēlušas ļoti augstu”.

Kopumā kultūras centri cenšas nodrošināt piedāvājumu visām paaudzēm. Tomēr būtiski izvērtēt, kas tiek piedāvāts un vai to jau nepiedāvā citur, kas varētu mazināt iesaistīšanos. Piemēram, ja konkrētajā teritorijā darbojas, piemēram, mācību iestādes, kurās ir ārpus stundu piedāvājums, tad būtiski izvērtēt, vai tas nepārklājas ar kultūras centra piedāvāto:

„Kas attiecas uz jauniešiem un skolēniem, tie kolektīvi, pulciņi, kas ir skolā, tie nav kultūras centrā un atkal atgriezeniski, kas ir kultūras centrā, nav skolā, arī mūzikas skolā. Līdz ar to, mēs visu interešu grupas pārklājam”.

Būtiska loma kultūras centru darbībā ir izglītības iestādēm - vai tās darbojas konkrētajā lauku teritorijā un kādā līmenī tās pilda audzēkņu iesaistes dažādās aktivitātēs funkcijas:

„Ja man skolā būs vāja interešu izglītība, ja man skolā būs vāja interešu joma, kurā skolotāji spēj to ārpus klases darbā darīt, tad man būs grūti turpināt to kultūras centrā”.

Būtisks faktors, kas ietekmē kultūras piedāvājumu un ko min vairāki kultūras centru vadītāji, ir darbinieku skaits. Visbiežāk kultūras centra vadītājs ir vienīgais darbinieks (neskaitot kolektīvu vadītājus un apkopēju), kuram ir jāatbild par visu:

„Kultūras namā tu esi viens, un tu atbildi par visu – par gaismām, skaņu, viesu sagaidīšanu, tu esi arī mākslinieks”.

„Mūsdienās šis darbs vairāk prasa tādu masu pasākumu, tad viens cilvēks nevar būt piecās vietās”

Neskatoties uz mazo darbinieku skaitu, kultūras centra vadītājs nevar kavēt kultūras piedāvājuma veidošanos:

„Vēl kavē, manuprāt, kultūras iestāžu vadītāju vēlme sēdēt savā kabinetā un domāt, ka ar vienu pasākumu pietiek. Ja viņš vienu ir sarīkojis, tad viņš ir pārguris līdz nāvei un viņš to, viņš vienkārši domā, ka tas viss ir o.k.”.

Šādā situācijā nozīmīga loma ir iedzīvotāju iesaistei. Visbiežāk iestāžu vadītāji aktīvi iesaista blakus aktivitātēs (pasākumu vadīšana, atrakciju vadīšana u.tml.) amatierkolektīvu dalībniekus, īpaši, ja kultūras centra vadītājs ir arī šī kolektīva vadītājs:

„Katram ir savs kolektīvs, ko viņš vada un tas, kurš ir kultūras nama vadītāja kolektīvs, tad tas arī iznes to pasākumu. Nu, kā tu pateiksi savam režisoram, ka tu to nedarīsi?!”

Tas nozīmē, ka kultūras piedāvājums lielā mērā ir atkarīgs no kultūras centra vadītāja uzskatiem, spējām un kapacitātes:

„Ļoti daudz kas ir atkarīgs no tautas nama vadītāja, kā viņš redz, kā viņš ir sadalījis savas prioritātes [...] Kultūras darbinieki ir tie, kuri ir tādi kā kultūras vēstneši”

Kultūras piedāvājums kultūras centros atšķiras, tomēr tas atbilst vietējā līmeņa kultūras centra noteiktajām minimālā kultūras pakalpojuma nodrošināšanas prasībām. Analizējot kultūras centru vadītāju un iedzīvotāju viedokli, redzams, ka kultūras piedāvājums ir daudzpusīgs un regulārs, tāpēc svarīgi noskaidrot, kāds ir piedāvāto aktivitāšu patēriņš.

4.2. Iedzīvotāju līdzdalības lauku teritorijas kultūras centros analīze

Kultūras līdzdalības nozīme

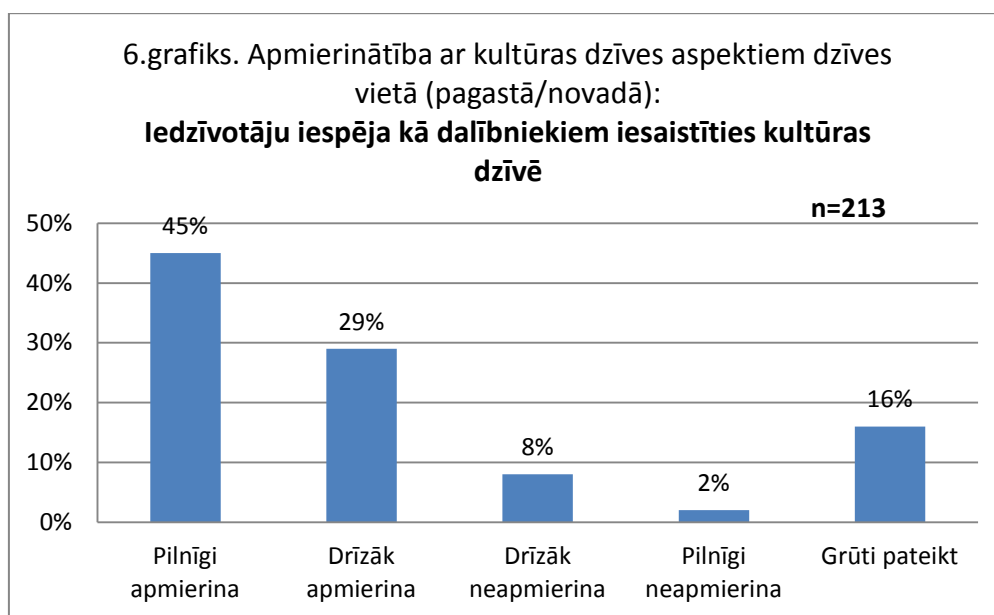
Iesaistīšanās kultūras aktivitātēs prasa indivīda laika un dažkārt arī materiālos resursus, tomēr ieguvums no līdzdalības nav vērtējams fiziskās kategorijās. Kultūras līdzdalība ir veids, kā mazināt ikdienas rutīnu, problēmas, garīgo nogurumu:

„Viņi tak ienāk vakarā kā pilnīgi citā pasaulē, redzot, kādi viņi atnāk uz mēģinājumu, ir redzams, ka tas ir vajadzīgs. Atnāk piekusis un pēc mirklīša ir jau citā pasaulē un viss notiek”.

Kultūras līdzdalība nodrošina ieguvumu indivīdam, tas nozīmē, ka indivīds vērtēs konkrēto vietu pēc iespējām iesaistīties dažādās aktivitātēs:

„Sevišķi, ja tā ir lauku teritorija, tad cilvēki vērtē, vai ir iespēja iesaistīties dažādās aktivitātēs, cilvēki izvēlās dzīvot vai nedzīvot konkrētā teritorijā, vai šī iespēja pastāv vai nepastāv”.

Pētījumā „Kultūras patēriņš Vidzemē: kultūras pieejamība un iedzīvotāju līdzdalība kultūras norisēs” no 213 respondentiem, 74 % apmierinoši vērtē iespēju kā dalībniekiem iesaistīties kultūras dzīvē savā dzīves vietā (pagastā/novadā). No visiem respondentiem 10% respondentu iespēju iesaistīties kā dalībniekiem kultūras dzīvē vērtē kā neapmierinošu, bet 16 % ir grūti pateikt vērtējumu šajā jautājumā (skatīt 6.grafīku).

Kultūras līdzdalības ietekmējošie faktori

Kultūras līdzdalība katrā kultūras centrā ir citādāka, tomēr gandrīz visi intervētie kultūras centru vadītāji atzīst, ka iedzīvotāju attieksme pret kultūras pasākumiem ir mainījusies un aktivitāte ir samazinājusies. Viens no faktoriem, kas ietekmējis kultūras patēriņu ir demogrāfiskā un ekonomiskā situācija valstī, kas lauku teritorijā ir vēl saasinātāka.

Lauku teritorijā raksturīga sabiedrības novecošanās:

„Man liekas, ka aizvien mazāk un mazāk paliek, jo nav jau kam nākt, jaunie iet projām, vecie paliek veci ”.

Sabiedrības novecošanos lauku teritorijā pastiprina arī jauniešu un darbaspējas vecuma iedzīvotāju samazināšanās, jo laukos trūkst darba vietu un skolu, kurās iegūt vidējo un augstāko izglītību. Tas būtiski ietekmē kultūras līdzdalību:

„Man bija liels kolektīvs, dramatiskais kolektīvs, es tā priecājos, man četri jauni čomi un mēs taisām lugu, viss kārtībā, un viņi man pasaka: „Zini, Astrīda, mēs maijā aizbraucam projām uz Vāciju”, viņi vēl tagad ir Vācijā”.

Paralēli sociālajiem un ekonomiskajiem procesiem, būtiska ietekme uz kultūras līdzdalību, ir vērtību izmaiņām, kuras radījusi informācijas tehnoloģiju attīstība un globalizācija:

„[..]cilvēki sēž mājās, viņiem nekas neinteresē, visiem ir internets”

Cilvēkiem ir iespēja izvēlēties, kā pavadīt savu brīvo laiku un dažkārt iespēju ir vairāk, kā cilvēka brīvā laika. Tas būtiski ietekmē kultūras centru darbību, kuriem jāklūst aizvien daudzfunkcionālākiem:

„Jo tas kultūras piedāvājuma klāsts ir ārkārtīgi plašs un mums arī lieveikali ir kultūras iestāde, līdz ar to, konkurentu mums ir gana daudz”.

Globalizācijas rezultātā iedzīvotāji pierod pie multikulturālās vides, bieži vien aizmirstot par tradicionālajām vērtībām. Cilvēkiem ir iespējas saņemt plašu izklaides piedāvājumu, neizejot no mājas. Aktualizējot jautājumu par iedzīvotāju izvēli saņemt piedāvājumu mājās, jāatzīmē, ka būtiska loma ir ieradumiem un tradīcijām. Ja cilvēkam ir izstrādājies ieradums līdzdarboties kultūras aktivitātēs, tad tas tiks darīts, tomēr līdz ko cilvēks ilgstoši saglabā pasivitāti, tad arvien grūtāk to ir iesaistīt kādā kultūras aktivitātē.

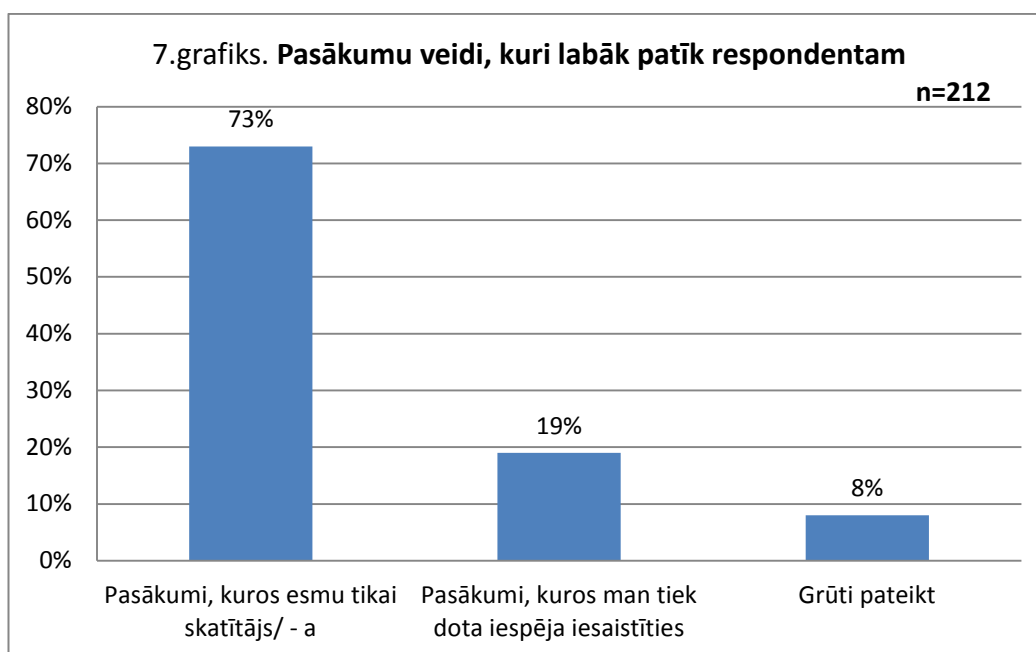
Kultūras līdzdalības veidi

Analizējot iedzīvotāju kultūras līdzdalību, iespējams izdalīt aktīvo līdzdalību (iesaistīšanos kolektīvos) un pasīvo līdzdalību (pasākumu apmeklēšana). Vērojama tendence, ka iedzīvotāji vairāk izvēlas pasīvo kultūras līdzdalības veidu:

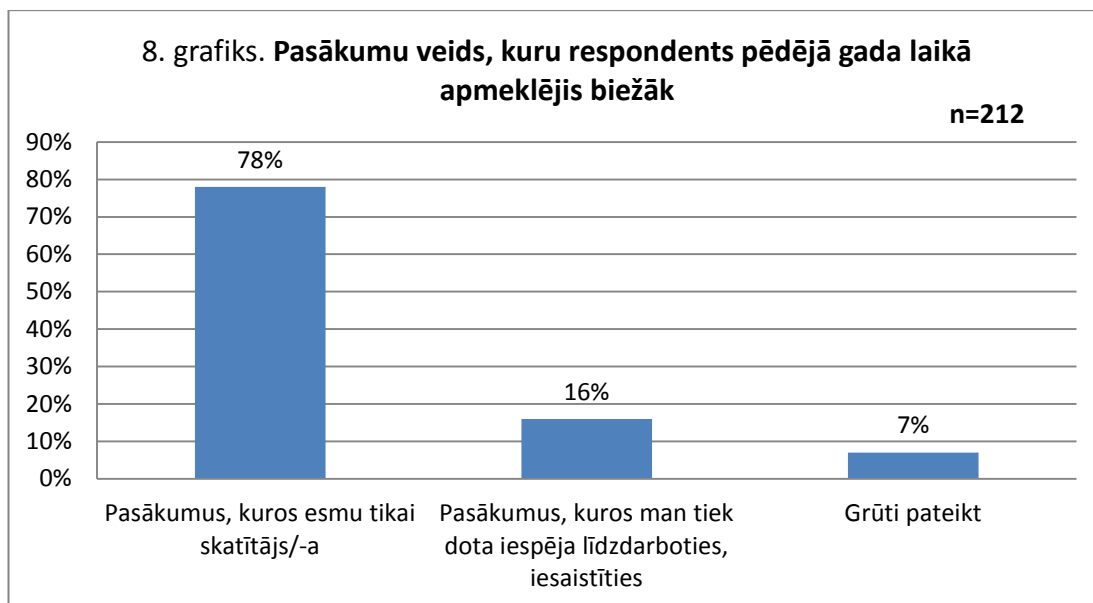
„Mūsdienu televīzija cilvēkus ir izveidojusi par tādiem kā patērētājiem, cilvēki atnāk uz Lieldienām un gaida, ko tad man tagad rādīs, es atnāku uz Jāņiem, nu ko tu man tagad rādīsi. [...] Lieldienas tagad ir pārvērstas par kaut kādiem koncertiem. Kādi koncerti?!”

Šūposimies, metīsim olas pāri un ķersim, vārīsim putru, krāšosim olas. Visi gaida, nu ko tu man tagad dosi, ko tu man rādīsi. Nē, mēs būsīm kopā!”

Precīzāk šo tendenci parāda iedzīvotāju vērtējums. No 212 respondentiem, kas snieguši atbildi uz šo jautājumu, lielākā daļa jeb 73% respondenti norāda, ka pasākumi, kuros tie ir tikai skatītāji, patīk labāk, nekā pasākumi, kuros tiek dota iespēja līdzdarboties (to norāda 19% respondentu). 8% respondentu ir grūti pateikt, kāds pasākuma veids patīk labāk (skatīt 7.grafiku).

Praksē šī tendence ir līdzīga, respondenti pēdējā gada laikā apmeklējuši biežāk tos pasākumus, kuros ir tikai skatītāji (tā norāda 78% no 212 respondentiem, kas snieguši atbildi uz šo jautājumu), savukārt, 16% no 212 respondentiem pēdējā gada laikā biežāk apmeklējuši pasākumus, kuros bija iespēja līdzdarboties, iesaistīties. 7% respondentu bija izvēlējušies atbildi „grūti pateikt” (skatīt 8.grafiku).

Minētā tendence norāda, ka ir nepieciešams domāt, kā palielināt aktīvo kultūras līdzdalību, jo tai ir būtiska loma kultūras patēriņa veidošanā. Kultūras centros vērojama iezīme, ka pasākumus, kuros piedalās vietējie iedzīvotāji, apmeklē vairāk cilvēku:

„Ar savējiem ir tā, tas ir ne tikai manā pagastā, blakus pagastos ir tas pats, ja tu uztaisi savu pasākumu, ar saviem aktieriem un savu visu programmu – zāle ir pārpildīta. Kā tu pasauc no kaimiņu pagasta, tā ir, kā es saku čau, cilvēku nav”.

Tas nozīmē, ka kultūras centriem ir jāmeklē veids, kā noturēt esošos kolektīvus un iesaistīt pēc iespējas vairāk cilvēku. Veiksmīgs piemērs ir Jaunannas Tautas nama pieredze. Iestādes vadītāja strādā šajā darba vietā piecus gadus. Kad tika uzsākts darbs, tad Jaunannas Tautas namā darbojās divi kolektīvi. Šobrīd Jaunannas Tautas namā darbojas seši pašdarbnieku kolektīvi un vairākas interešu grupas. Kultūras centra vadītāja kā prioritāti ir izvirzījusi iedzīvotāju līdzdalību un aktīvu iesaisti kultūras dzīvē.

„Tieši šajos te piecos gados mums šī te iedzīvotāju iesaiste un ieinteresētība ir ļoti augusi. Tas ir darbs ar iedzīvotājiem, tas ir kolektīvu vadītāju darbs. Tas nenotiek pats no sevis, ar to ir jāstrādā”.

Minētajā kultūras centrā novērota arī iedzīvotāju iniciatīva veidot dažādus pasākumus:

„Tā mums veidojās divas izstādes, kad jaunieši ir nākuši un teikuši, ka „es fotografēju un es gribētu piedāvāt savu izstādi, ar visu atklāšanu”, mums ir bijuši dzejas vakari, kur jaunieši raksta savu dzeju”.

Iedzīvotāju iniciatīvas norāda uz augstāku iedzīvotāju līdzdalības līmeni. Gan aktīvajai, gan pasīvajai iedzīvotāju līdzdalībai ir būtiska loma kultūras centru attīstībā. Tomēr ne visos kultūras centros ir redzama iedzīvotāju iniciatīva:

„Nav bijis. Man bija ļoti interesanti, man bija viena lieta, man atnāca meitene, viņai it kā ir prakse [...] es saku viņai, lai uztaisa scenāriju egles iedegšanai, rezultātā bija tā, es gan tērpu uztaisīju, gan scenāriju uztaisīju”.

Bieži vien jūtama vienaldzība no iedzīvotāju puses:

„Mēs pat esam izdalījuši anketas cilvēkiem, nu ko viņi vēlētos, tur trīs anketas atnesa atpakaļ”.

Iedzīvotāju anketēšanu, izmantojuši vairāki kultūras centru vadītāji, tomēr būtiski ir izvērtēt iegūtos datus:

„Bet es vienu eksperimentu izdarīju, es izdarīju pagājušajā gadā, man liekas, tas bija pagājušajā pavasarī, kad bija ļoti aktuāls Varis Vētra visiem. Un man te kādi, nuu, kādi desmit cilvēki, kas ļoti, ļoti gribēja, ka nekur nav jābrauc [...] Un tad es vienkārši noriskēju ar Vari Vētru, bet es neieguvu vajadzīgo atsaucību, jo mēs tā nevaram uz kādiem desmit, piecpadsmit paļauties un ka, nu tā tradicionālā frāze: „Vai, kā mēs uz šito koncertu gan nāktu!”. Muļķības!”.

Līdzdalības kultūras centros novērtējums

Analizējot iegūtos datus, iespējams secināt, ka lielāka kultūras līdzdalība ir aktivitātēs, kuras balstās tradīcijās un kurās iesaistīti vietējie iedzīvotāji. Darba ietvaros veiktajās daļēji strukturētajās telefonintervijās redzams, ka iedzīvotāju iniciatīva lauku teritorijā varētu būt lielāka. Iedzīvotāji dažkārt izsaka vēlmes, kādus pasākumus vēlētos, tomēr nav gatavi iesaistīties to veidošanā. Visbiežāk iedzīvotāji iesaistās, ja viņiem ir skaidri zināms, kas būs jādara, izvairītos no ideju ģenerēšanas procesa. Iedzīvotāju līdzdalība katrā lauku teritorijas kultūras centrā būtu pastiprināti jāveicina, tāpat būtu jāveido jaunas un jāturpina jau dibinātās tradīcijas. Ja kultūras centri orientētos uz minētājām darbībām, tad iespējamā attīstība būtu pozitīva.

Katrā kultūras centrā atšķiras gan līdzdalības līmenis, gan tas, kas ir galvenie kultūras notikumu patērētāji. Kādā kultūras centrā aktīvāki ir jaunieši, kādā vecākā paaudze, kādā kultūras centrā vienlīdz aktīvas ir visas paaudzes:

„Protams, ka jaunieši, jo pensionāri, mums ir tā, ja tu taisīsi vakarā, tad tas pensionārs negribēs nākt, tad ir jātaisa pa dienu, bet pa dienu atkal jaunieši nenāk”.

„Manā, es varu pateikt, ka ir ļoti maz jauniešu, vairāk ir pensionāri un tie, kas ir vidējā, tie, kam ir četrdesmit un! Bet tie, kas vēl starp pensiju un.. tie ir paguruši, tie atnāk reizi gadā.”

Pasīvāki kultūras līdzdalībā ir vidējās paaudzes iedzīvotāji un vīrieši:

„Mazliet kūtrāka daļa, man gribētos teikt, ir no kādi divdesmit pieci līdz četrdesmit pieci, tas vecums”.

„Ar vīriešiem vispār ir problēmas. Tas jau ir tabu, mēs pat grēkus viņiem piedodam, lai tik nu nāktu”.

Daudzos kultūras centros kolektīvu sastāvs pārklājas, arī kultūras pasākumu apmeklētāji bieži vien ir vieni un tie paši:

„Tie paši ģimīši ir, vai nu Grāmatu svētkos, vai kādos deju vakaros vai uz teātri. Un tieši tas pats ir arī ar bērniem, bērniem ir tieši tas pats variants, par cik viņi te ir maz, tad vieni un tie paši danco un vieni un tie paši bērni spēlē teātri, brauc uz sporta nodarbībām, tie paši brauc uz mācību olimpiādēm”.

Tas norāda uz faktu, ka tie iedzīvotāji, kas iesaistās kādā no kultūras aktivitātēm, visbiežāk aktīvi iesaistīsies arī cita veida pasākumos. Daudzi intervētie kultūras centru vadītāji min, ka tie iedzīvotāji, kas darbojas kādā kolektīvā, apmeklē dažādus kultūras pasākumus, viskorektāk sniedz iedzīvotāju viedokli par kultūras dzīves novērtējumu un nepieciešamajiem uzlabojumiem.

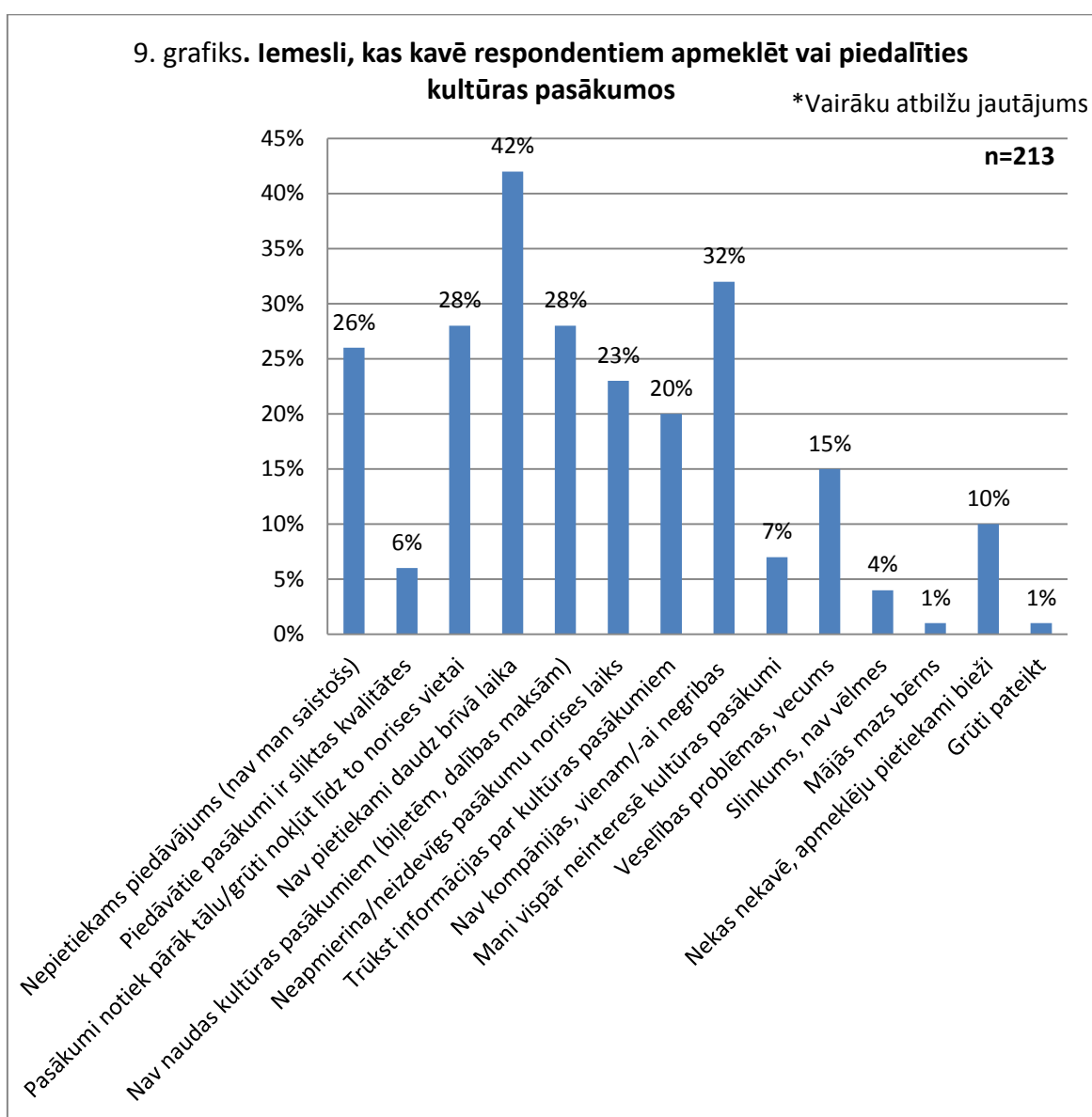
Būtiska problēma kultūras centros ir jauno dalībnieku piesaiste. Iedzīvotājiem nepieciešama īpaša pieeja, uzaicinājums, lai tie apsvērtu domu par iesaistīšanos. Kultūras centru un kolektīvu vadītājiem jāiegulda liels darbs, lai piesaistītu jaunus dalībniekus:

„Man jau nav no kā izvēlēties, katrs ir jāpielūdzas. Īstenībā no visiem tiem pašdarbniekiem, varbūt ir tā, ka paši ir pieteikušies varbūt kādi pieci, seši, pārējie ir tomēr jāuzrunā. Citam tur vairāk, citam mazāk, citam ir jālūdzas”.

Faktori, kas ietekmē kultūras līdzdalību

Katram indivīdam ir sava veida iemesli, kāpēc tas neiesaistās kultūras aktivitātēs. Vislabāk šos iemeslus iespējams izvērtēt, analizējot iedzīvotāju viedokli. Uz jautājumu par iemesliem, kas kavē apmeklēt vai piedalīties kultūras pasākumos, no 213 respondentiem lielākā daļa jeb 42% min, ka līdzdalību kavē brīvā laika trūkums. Otrs populārākais faktors, kas ietekmē kultūras līdzdalību, ir respondentu nevēlēšanās apmeklēt koncertus

vieniem, līdz ar to, indivīdam būtiska ir kompānija. Šādu niansi min 32% no 213 respondentiem. 28% no 213 respondentiem min, ka pasākumi notiek pārāk tālu no dzīvesvietas un ka respondentam nav tik daudz finansiālo līdzekļu, lai apmeklētu pasākumus. Diemžēl 26% no 213 respondentiem kā kavējošu iemeslu min nepietiekamu piedāvājumu (tas nav saistošs). Liela daļa jeb 20 % no respondentiem min, ka trūkst informācijas par pasākumiem. 15 % respondentu min iedzīvotāju vecumu un veselības stāvokli, kā kavējošu faktoru iedzīvotāju līdzdalībā. 7% respondentu atzīmē, ka viņiem kultūras pasākumi vispār neinteresē, bet 6% uzskata, ka kultūras pasākumi ir zemas kvalitātes, tāpēc izvēlas tos neapmeklēt. 4% respondentu ir cilvēciska iezīme – slinkums, kas liek izvēlēties par labu kultūras pasākumu neapmeklēšanai (skatīt 9.grafiku).

Ne tikai iedzīvotājiem, bet arī kultūras centru vadītājiem ir izveidojies viedoklis par to, kas kavē kultūras līdzdalības veidošanos. Arī kultūras centru vadītāji, kā būtisku problēmu min brīvā laikā trūkumu, iedzīvotāju finansiālās iespējas, kā arī pieradumu, pavadīt brīvo laiku mājās:

„Viņš savā būtībā tāds ir un neviens viņu pārtaisīt nevar, ja viņš ir mājās sēdētājs, tad viņš nekad neskries pa pasauli riņķī”.

„Jo ja es uzlikšu, tas ir šobrīd, lielāku par trīs eiro, nu nenāks man neviens [...] Iet jau un skatās, bet kāds jau arī paskatās maciņā, jo nav jau tādas tās algas”.

Iedzīvotāji izvērtē katru pasākumu un apmeklē pārbaudītas vērtības, aktivitātes, kurām ir noteikts kvalitātes līmenis. Visbiežāk iedzīvotāji apmeklē kultūras pasākumus, ja tajā uzstājas kāds paziņa, tuvinieks, ģimenes loceklis. Tas atkal liek uzsvērt, cik būtiska loma ir iedzīvotāju *aktīvajai* līdzdalībai.

Iespējamie risinājumi, kā veicināt iedzīvotāju līdzdalību

Lauku telpa ir specifiska vieta. Iedzīvotāju skaitam ir tendence samazināties, līdz ar to samazinās arī kultūras līdzdalība. Kultūras centriem jādomā par dažāda veida iespējām, kā veicināt kultūras līdzdalību.

Daudzi respondenti un arī interviju dalībnieki, uzsvēra, ka cilvēkiem trūkst brīvā laika, lai darbotos kultūras aktivitātēs. Iespējams, ka kultūras centram ir jārod iespēja piedāvāt iedzīvotājiem laiku, kad brīvā laika ir vairāk (ne darba dienas):

„Mēs strādājam arī sestdienās, svētdienās, lai visi tiktu namā laikā, kas viņiem ir izdevīgs”.

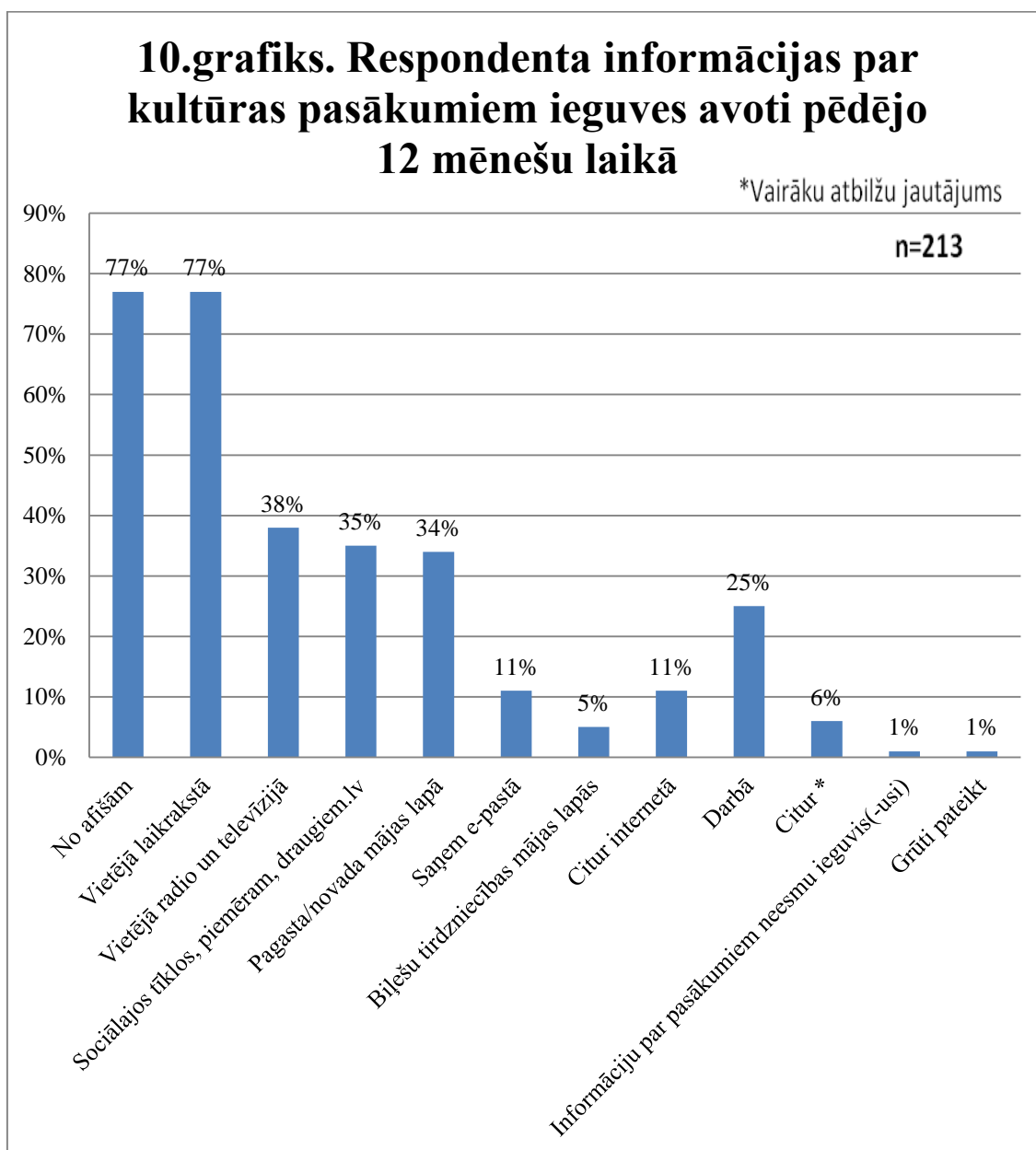
Lauku teritorijas kultūras centros ir jāpielieto īpaši informācijas izplatīšanas un uzrunāšanas veidi:

„Tu jau nevar pliki uzlikt afišu un gaidīt, kad kāds atnāks, tā tas nenotiek laukos”.

„Ir doma, tāpat ar koku diriģenti, braukt pa mājām [...] Padomju laikos mēs tā kori savācām”.

Kultūras centru vadītāji izmanto dažādus veidus, kā izplatīt informāciju par pasākumiem, iespējām līdzdarboties. Vēl joprojām informācija tiek izlikta afišu veidā, publicēta vietējos laikrakstos, arvien populārāka metode ir informācijas izvietošana internetā (īpaši portālā www.draugiem.lv), daži kultūras centru vadītāji veido skrejlapas par pasākumiem, izvieto tās veikalos, iestādēs, pastā. Ir atsevišķi pasākumi, uz kuriem

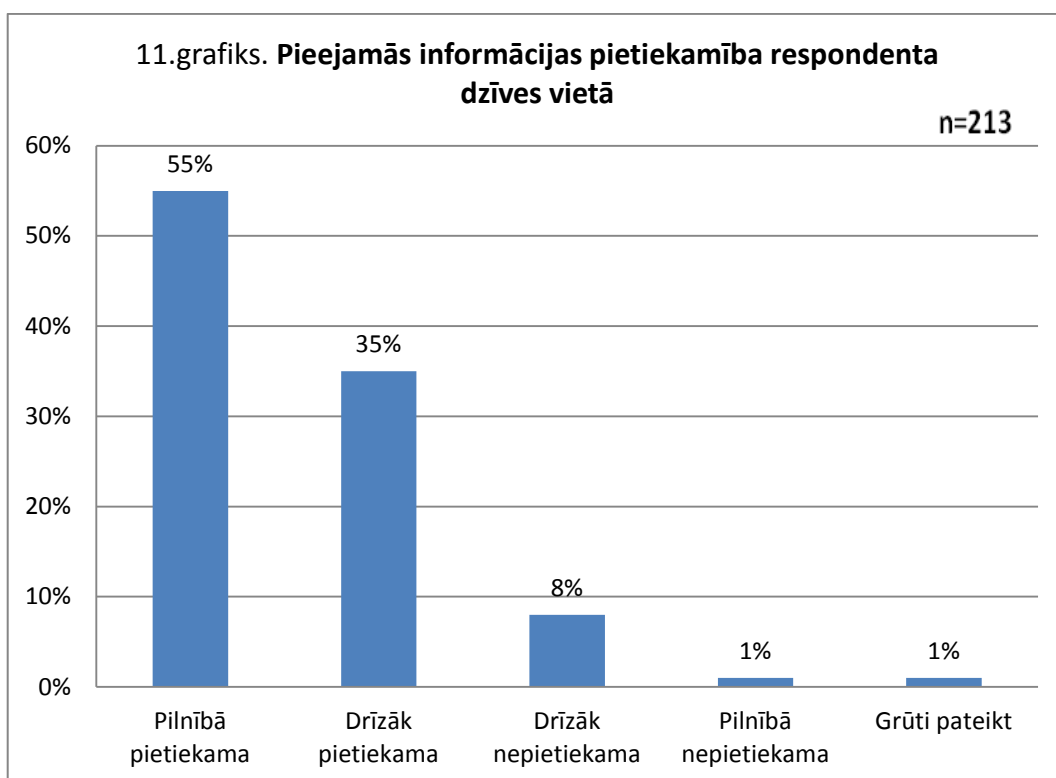
konkrētajai auditorijai ielikti ielūgumi pastkastītēs. Ir vadītāji, kas informāciju par pasākumiem izsūta e-pastā tiem iedzīvotājiem, kas iesaistījušies amatierkolektīvos. Arī Vidzemes reģiona lauku teritorijas iedzīvotāji norādījuši, kādi ir informācijas avoti, no kuriem respondents pēdējo 12 mēnešu laikā ieguvis informāciju par kultūras aktivitātēm (skatīt 10.grafiku) un snieguši savu vērtējumu par pieejamās informācijas pietiekamību dzīves vietā (skatīt 11.grafiku).

*Citur - skrejlapas veikalos, informācija bibliotēkās, skolā, saņemot īsziņu vai uzaicinājumu pastkastītēs.

Kā redzams 11.grafikā, izplatītākie informācijas par pasākumiem ieguves avoti pēdējo 12 mēnešu laikā ir bijuši vietējie laikraksti un afišas, kā norāda 77% no 213 respondentiem. Secīgi nākamie izplatītākie informācijas ieguves avoti ir sociālie mediji –

vietējais radio un televīzija, kuru norādījuši 38% respondentu, sociālie tīkli (draugiem.lv, facebook.lv, twitter.com) – norādījuši 35 % respondentu, pagasta/ novada mājas lapa – 34% respondentu. Būtiski, ka 25% respondentu norādījuši, ka informācija iegūta darba vietā, kas nozīme, ka liela nozīme ir izvietot informāciju dažādās iestādēs, kā arī tas, ka vienmēr labākais informācijas nodošanas veids ir savstarpējā komunikācija cilvēku vidū. 11% respondentu informācijas avoti pēdējo 12 mēnešu laikā ir bijuši e-pasts un kāda cita interneta vietne. 6% respondentu saņēmuši informāciju citur – no skrejlapām veikalos, informācijas bibliotēkās, skolā, saņemot īsziņu vai uzaicinājumu pastkastītē.

No 213 respondentiem 90% pieejamās informāciju dzīves vietā novērtējuši kā pietiekamu, savukārt, 9% informācijas pieejamību vērtē kā nepietiekamu. 1% respondentu ir grūti pateikt savu vērtējumu.

Lai gan kultūras centru telefonintervijās izskanēja viedoklis, ka mūsdienās afišas zaudē savu nozīmi un samazinās iedzīvotāju skaits, kas šo informācijas veidu izmanto, pētījuma dati pierāda, ka afišām joprojām ir būtiska loma. Aizvien vairāk pieaug sociālo mediju loma, tomēr vajadzētu atcerēties, ka sociālajos tīklos ir ļoti liels informācijas apjoms, tāpēc konkrēto informāciju par kultūras pasākumu, potenciālā auditorija var nepamanīt. Nevar aizmirst, ka lauku teritorijā būtiska loma ir tiešajai komunikācijai ar iedzīvotāju. Lauku teritorijas īpatnība ir, ka cilvēki viens otru pazīst un kultūras iestāžu

vadītāji var pieiet pie cilvēka, ieteikt kādu pasākumu, jo viņš zina, kāda ir šī indivīda gaume, intereses.

Lai paaugstinātu līdzdalību, lauku teritorijas kultūras centriem vajadzētu piedāvāt dažāda veida interešu grupas, biedrības, kurās cilvēki varētu nākt kopā un komunicēt par sev interesējošām tēmām.

Veiksmīgs piemērs ir Staru kultūras nama ceļotāju klubiņš, kur pulcējas cilvēki, kuriem patīk ceļot, kas regulāri kopā plāno maršrutus un dodas ekskursijās. Arī Jaunannas tautas namā darbojas vairāki interešu pulciņi, līdz ar to arī kopējais līdzdalības līmenis ir augstāks kā citviet.

Analizējot pētījuma „Kultūras patēriņš Vidzemē: kultūras pieejamība un iedzīvotāju līdzdalība kultūras norisēs”, redzams iedzīvotāju viedoklis par to, ko būtu nepieciešams uzlabot katrā no kultūras centriem. Lai gan respondentu skaits, kas pārstāv konkrētu lauku teritoriju, ir mazs, tādējādi dati nav reprezentatīvi, tomēr liekas būtiski noskaidrot, kādi viedokļi pastāv par konkrēto dzīves vietas kultūras centru.

Nepieciešamie uzlabojumi Mazsalacas kultūras centrā

Kopumā respondenti ir apmierināti ar Mazsalacas kultūras centra darbību un pat uzskata, ka neko nevajag mainīt. Tomēr, lai gan Mazsalacas kultūras centrā iedzīvotāju līdzdalība gan pasākumu apmeklējuma, gan kolektīvu dalībnieku ziņā ir augstā līmenī, tomēr respondenti uzsver, ka nepieciešami uzlabojumi informācijas izplatīšanā – laicīgāk jāizplata informācija par pasākumiem, jāievieto skrejlapas par pasākumiem pastkastītēs.

Nepieciešamie uzlabojumi Trikātas kultūras namā

Līdzīgi kā kultūras nama vadītāja telefonintervijā, arī respondenti min, ka Trikātā trūkst darba vietu, tāpēc ir maz iedzīvotāju. Vairāki respondenti norāda, ka nepieciešams dažādot pasākumu piedāvājumu, biežāk piedāvāt kultūras pasākumus, sniegt iespēju līdzdarboties bērniem, uzlabot gan apmeklētāju, gan pašdarbnieku skaitu. Respondenti norāda, ka Trikātas iedzīvotāji ir pasīvi kultūras notikumu patērētāji.

Nepieciešamie uzlabojumi Staru kultūras namā

Staru pagasta iedzīvotāji snieguši tikai dažas vēlmes – saņemt pastkastītēs informāciju par pasākumiem un just lielāku atsaucību no pašiem iedzīvotājiem.

Nepieciešamie uzlabojumi Turnas tautas namā

Turnas tautas nams atrodas pie Igaunijas pierobežas un arī pagasta ietvaros tautas nams atrodas nomaļus. Respondenti min, ka vēlētos, kaut kultūras pasākumu vieta būtu vieglāk pieejama. Vairāki respondenti uzskata, ka nepieciešams uzlabot infrastruktūru. Respondenti vēlētos daudzveidīgāku piedāvājumu un biežāku pasākumu norisi. Tomēr daži respondenti uzskata, ka neko nevajag mainīt.

Nepieciešamie uzlabojumi Jaunannas tautas namā

Jaunannas tautas namā pēdējo gadu laikā ir palielinājies līdzdalības piedāvājums, tomēr respondenti uzskata, ka nepieciešams dažādot pulciņu piedāvājumu, jāveido dažāda veida pasākumi un jāpiesaista viesmākslinieki, teātra izrādes. Atsevišķi respondenti uzskata, ka neko nevajag mainīt.

Arī citos Vidzemes reģiona pagastos respondentu viedoklis ir līdzīgs. Dominē ieteikumi – dažādot piedāvājumu, veidot pasākumus biežāk, iesaistīt vairāk cilvēku no dažādām paaudzēm, uzlabot infrastruktūru, mainīt pasākumu formu, veidot to atbilstošāku mūsdienām. Respondentu atbildes norāda uz situāciju lauku teritorijā kopumā - ne tikai Vidzemē, bet visā Latvijā. Kultūras centru vadītājiem ir nozīmīga loma kultūras piedāvājuma veidošanā, jo tieši no veiksmīgas vai neveiksmīgas izvēles būs atkarīga kultūras līdzdalība. Protams, ka mūsdienu situācijā, kad lauki *iztukšojas*, arvien grūtāk ir radīt veiksmīgus piemērus kultūras piedāvājumā. Tāpēc būtiski apskatīt, kādas varētu būt kultūras centru perspektīvas nākotnē.

Analizējot kultūras centru attīstības perspektīvas nākotnē, iezīmējās divas tendences. Viena no tām attēlo negatīvo kultūras centru attīstības scenāriju:

„Tas ir atkarīgs no ģeogrāfiskās vietas [...] kur vēl ir kādas ražotnes, kur vēl ir, kur dot darbu, tad tur jā, bet es domāju, ka ļoti daudzi klubiņi, manā uztverē, desmit gadi, es vairāk nedodu”.

Piederības sajūta, noteiktās emocijas, vide un māksliniecisko kolektīvu darbības process veido iedzīvotāju identitātes stiprināšanos, pilnveido katru individu un stiprina nacionālās vērtības. Ja lauku kultūras centri pārstātu darboties, tad apdraudēta tiktu arī Dziesmu un Deju svētku kustība, kuru lielākoties veido lauku kultūras centru kolektīvu dalībnieki.

Kultūras centru nākotne ir atkarīga no tā, cik dzīvotspējīgi iedzīvotāju ziņā būs lauki:

„Kamēr būs cilvēki, tikmēr viņi [kultūras centri] būs, kamēr būs kāds, kas gribēs darboties, tikmēr viņi būs, kāpēc, lai nebūtu?”

Otra tendence iezīmē viedokli, ka kultūras centri ar laiku iegūs arvien lielāku nozīmi:

„Nu es jau domāju, ka katru gadu un ļoti ar katru brīdi nozīmīgāka loma viņiem būs, tāpēc, ja mēs paskatāmies uz visām tām lietām, nevar jau valsti pārklāt četras koncertzāles, tas ir viens. Amatiermākslas procesu nepārtrauktību var nodrošināt tikai un vienīgi kultūras centri un nami.”

Iespējams, ka kultūras centriem būtu nepieciešams izvērtēt, kādā veidā tālāk darboties, ko izvirzīt kā prioritāti. Tas nozīmē, ka kultūras centru nākotne lielā mērā ir vadītāju ziņā. Ja vadītājs spēs atrast veidu, kā saglabāt iedzīvotāju vēlmi līdzdarboties, tad kultūras centri pastāvēs:

„Vajadzētu nevis balstīt tikai uz pašdarbniekiem, kas mums tagad te notiek pa vakariem, bet risināt jautājumu, ka varētu viņi [kultūras centri] būt, nu atvērti jau viņi ir visu dienu, tas kultūras nams ir valā, bet ierīkot kaut kādas telpas, kur varētu būt kaut kādas galda spēles, iegādāties kafijas automātu, kur varētu cilvēki vienkārši brīvi nākt, pasēdēt, satikties ar saviem draugiem”

Bieži izskan viedoklis, ka kultūrai ir jāsadarbojas ar citām nozarēm (sportu, izglītību). Vērojama tendence, ka kultūras centri pamazām aizvien vairāk saplūst ar interešu izglītību:

„Lauku kultūras centros ir jābūt iesaistei, piedāvājumam iesaistīties amatierkolektīvos, interešu grupās, mūža izglītībā”

Jāuzsver, ka kultūras centru nākotne ir atkarīga arī no pagasta pārvaldes, vadības vērtībām:

„Mazie pagastu klubi, tā ir ģimene. Un cik stipra būs šī ģimene, tas ir atkarīgs ne tikai no vadītāja, bet no visas pārvaldes. Mazāk „jūs” un „mēs” un tad būs o.k.”

Kultūras centrs ir vieta, kur pulcēties cilvēkiem, kur izpaust sevi, radīt prieku citiem un gandarījumu sev.

Kā apgalvo Jaunannas tautas nama vadītāja, tad ir trīs svarīgi faktori, kāpēc cilvēks izvēlas vai neizvēlas dzīvot konkrētā lauku teritorijā, pirmkārt, vai ir skola un bērnu dārzs, otrkārt, vai ir iespēja pa labu ceļu nokļūt līdz darba vietai, treškārt, vai ir tautas nams un vai tā piedāvājums apmierina cilvēkus. Tas norāda, cik būtiska loma lauku teritorijas attīstībā ir kultūras centriem.

Kultūras piedāvājuma un līdzdalības tendences laika gaita ir mainījušās. Globalizācija un tehnoloģiju attīstība veicinājusi pasīvo kultūras patērētāju veidošanos, līdz

ar to, kultūras patēriņš – līdzdalība kultūras aktivitātēs vai pasākumu apmeklējums, arvien samazinās. Kultūras pasākumu apmeklēšana no ģimenes tradīcijas ir pārveidojusies par katra indivīda individuālu izvēli, ko veicinājusi paaudžu sašķelšanās un sabiedrības vērtību nomaiņa. Informācijas tehnoloģijas, piedāvājot plašu izklaides piedāvājumu klāstu, ko iespējams patērēt, neizejot no mājām, veicina indivīda noslēgšanos no pārējās sabiedrības. Tomēr lauku teritorijās esošie kultūras centri kalpo par vietām, kas izlīdzina nevienlīdzību starp iedzīvotāju sociālajām grupām un vieno vairākas paaudzes vienkopus.

Iegūtie dati no daļēji strukturētājām telefonintervijām ar kultūras centru vadītājiem attēlo, ka kultūras centri kopumā sniedz daudzpusīgu kultūras piedāvājumu, atbilstoši katras iestādes spējām, tomēr ne vienmēr sniegtais piedāvājums tiek pietiekami patērēts. Darba ietvaros iezīmējās iedzīvotāju līdzdalības pozitīvā ietekme gan kultūras piedāvājumā, gan patēriņā, tāpēc lauku teritorijas kultūras centriem vajadzētu pievērst pastiprinātu uzmanību iedzīvotāju līdzdalības palielināšanai, īpaši aktīvajai līdzdalībai. Jo vairāk vietējie iedzīvotāji iesaistīsies dažādu kolektīvu darbībā, jo lielāks būs apmeklējums. Tā ir formula, kuru vajadzētu atcerēties.

NOBEIGUMS

Mūsdienās dzīves kvalitāti nosaka pieejamo pakalpojumu daudzveidība, kas lauku teritorijā ir ierobežota. Iedzīvotājiem trūkst darba vietu, nav iespējas iegūt izglītību, ierobežota ir medicīnisko pakalpojumu pieejamība. Sociāli ekonomiskie procesi Latvijā veicina lauku teritorijas *iztukšošanas*.

Kopš 20. gadsimta septiņdesmitajiem gadiem lauku teritorijas saikne ar lauksaimniecības nozari ir mazinājusies, līdz ar to, lauki netiek analizēti tikai caur lauksaimniecības prizmu, bet nozīmīgu vietu iegūst vietējās kultūras aktivitātes.

Nozīmīga loma kultūras aktivitāšu veidošanā lauku teritorijā ir kultūras centriem, kas iedzīvotājiem sniedz dažāda veida kultūras piedāvājumu un ir noteicošs faktors iedzīvotāju līdzdalībai. Līdzdalība kultūras norisēs dod iespēju ne tikai būt kādas kopienas loceklim, bet arī piedāvā pavadīt laiku lietderīgi, tādējādi samazinot sabiedrības degradēšanās vai emigrēšanas risku. Neattīstīta kultūras vide ir iemesls, kas veicina iedzīvotāju ekonomiskās daļas migrāciju uz daudz pievilcīgākiem reģioniem. Savukārt, augstas kvalitātes dzīves vide kalpo par pamatu ekonomiskām un sociālām aktivitātēm attiecīgajā lauku teritorijā, veicina tajā nodarbinātību, uzņēmējdarbību, izglītību, vietējo ražotspēju un dzīves kvalitāti.

Kultūras centru darbību iespējams novērtēt, apskatot kultūras piedāvājumu un līdzdalību. Tomēr izmantojot tikai statistiku, nav iespējams noskaidrot nosacījumus, kas ietekmē kultūras piedāvājuma un līdzdalību Latvijas lauku teritorijā, tāpēc papildus teorētiskajai analīzei, veikts pētniecisks ieskats - ar daļēji strukturētu telefoninterviju metodi iegūti dati par Vidzemes reģiona piecu dažādu novadu kultūras centru pieredzēm kultūras piedāvājuma un līdzdalības veidošanā. Lai novērtētu ne tikai kultūras iestāžu, bet arī iedzīvotāju, kā potenciālo vai esošo dalībnieku kultūras norisēs, viedokli, izmantoti Latvijas Kultūras akadēmijas 3. kursa studentu pētījuma „Kultūras patēriņš Vidzemē: kultūras pieejamība un iedzīvotāju līdzdalība kultūras norisēs” rezultāti.

Bakalaura darba galvenais pētāmais jautājums, kāds ir kultūras līdzdalības līmenis Latvijas lauku teritorijas kultūras centru piedāvātajās aktivitātēs, ir apskatīts. Pētījuma mērķis - izpētīt iedzīvotāju līdzdalību Latvijas lauku teritorijas kultūras centru aktivitātēs, ir sasniegts. Darba gaitā noskaidrots, ka lauku teritorijas kultūras centru kultūras piedāvājums ir daudzpusīgs un veidots atbilstoši kultūras iestādes iespējām. Iedzīvotāju lielākā daļa kultūras piedāvājumu vērtē kā apmierinošu. Savukārt, novērots, ka līdzdalības līmenis katrā kultūras centrā ir atšķirīgs – citur tas ir pieaudzis, citur samazinājies.

Iedzīvotāji dod priekšroku pasīvajai līdzdalībai, lai gan iespējas iesaistīties kultūras aktivitātēs vērtē kā apmierinošas.

Aktualizējot kultūras centru lomu lauku teritorijā, svarīgi pievērts uzmanību faktoriem, kas kavē pietiekamu iedzīvotāju līdzdalību kultūras aktivitātēs. Kultūras centru vadītājiem jāmeklē risinājumi, kas uzlabotu kultūras līdzdalību lauku teritorijā. Analizējot datus, redzams, ka kultūras apmeklējums ir lielāks pasākumos, kuros līdzdarbojas vietējie iedzīvotāji, tāpēc būtu vispirms nepieciešams palielināt iedzīvotāju līdzdalību kolektīvos, veidot interešu grupas, personīgi uzrunāt iedzīvotājus iesaistīties, dot iespēju iedzīvotājiem gan paust idejas, gan tās realizēt lauku teritorijas kultūras centros. Bakalaura darba izstrādes laikā, radās būtisks secinājums - līdzdalības līmeņa paaugstināšanas process pieprasa kultūras centru vadītāju ilgtermiņa darbu. Tā kā bakalaura darba autore strādā lauku teritorijas kultūras centrā, tad darbā gūtās atziņas kalpos par pamatvērtībām praktiskajā darbībā.

KOPSAVILKUMS

1. Lauku teritorija ir patstāvīga sociāla, kultūras un ekonomiskā vide ar tai raksturīgām ekonomiskām aktivitātēm, sociālajām attiecībām, resursiem un tradīcijām.
2. Mūsdienās lauku teritorija iegūst simbolisku nozīmi, tāpēc rurālas teritorijas analīzē būtisku vietu iegūst kultūras aktivitātes.
3. Kultūras jēdziens ietver gan materiālās, gan nemateriālās formas norādot, ka kultūra sniedz arī netiešu ieguldījumu cilvēku socializēšanās procesā.
4. Kultūras centrs ir galvenais kultūras piedāvājuma un iedzīvotāju līdzdalības veidotājs lauku teritorijā.
5. Lauku teritorijā darbojas vietējā līmeņa kultūras centri, kuriem jānodrošina „minimālais kultūras pasākumu grozs”.
6. Kultūras centru darbību ietekmē fiziskais novietojums, infrastruktūra, tehnoloģiskās iespējas, iedzīvotāju aktivitāte un kvalificētu speciālistu pieejamība.
7. Kultūras centri veido daudzveidīgu kultūras piedāvājumu, atbilstoši finansiālajām, tehnoloģiskajām iespējām un iedzīvotāju līdzdalības kultūras aktivitātēs.
8. Lauku teritorijas kultūras centru kultūras piedāvājums, galvenokārt, saistīts ar amatierkolektīvu darbību.
9. Lauku teritorijas kultūras centros trūkst iespējas piedāvāt profesionālo mākslu.
10. Lauku teritorijas kultūras centros ir atšķirīga kultūras līdzdalība piedāvātajās kultūras aktivitātēs, tomēr līdzdalības līmenim ir tendence samazināties.
11. Augsts apmeklējums ir kultūras pasākumiem, kuros iesaistījušies vietējie iedzīvotāji.
12. Augsts apmeklējums raksturīgs ikgadējos kultūras pasākumos, kas veidojušies kā tradīcija.
13. Iedzīvotāju aktīvās kultūras līdzdalības (darbība kolektīvos) palielināšana, var veicināt lielāku pasīvās līdzdalības (apmeklējuma) veidošanos.

AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

1. Anča, Gunta, Evita Lune. *Tautas attīstība*. Rīga: Jumava, 2002. 266 lpp.
2. Anheier, Helmut., Yudhishthir Raj Isar. *The Cultura Economy*. Sage.2008. Pp 661
3. Arnstein, Sherry R. A Ladder of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners*. Vol.35, No. 4, 1969. Pp. 214-224. Pieejams: <http://lithgow-schmidt.dk/sherry-arnstein/ladder-of-citizen-participation.html> [skatīts 2014, 10.janv.]
4. Ādamsone-Fiskoviča, Anda. *Zinātnes un sabiedrības attiecības Latvijā: Komunikatīvās prakses un diskursi*. Promocijas darbs. LU Sociālo Zinātņu fakultāte. 252 lpp. Pieejams: http://szf.lu.lv/files/petnieciba/disertacijas/Adamsone-Fiskovica%20Promocija_aizsarg%C4%81ts.pdf [skatīts 2014, 10.janv.]
5. Baltijas Konsultācijas, Konsorts. *Ziņojums „Par NVO un valsts pārvaldes izmantotajiem līdzdalības mehānismiem Ministru kabineta lēmumu pieņemšanas procesā”, ziņojums „Par ārvalstu pieredzi par valsts pārvalžu iestāžu un NVO sadarbības inovatīvajām institucionālajām formām”, ziņojums „Par nepieciešamie pasākumiem NVO līdzdalības mehānismu valsts pārvaldē pilnveidošanai, kā arī jaunu mehānismu izveidei”*. Rīga, 2013. 66 lpp. Pieejams:[http://www.mk.gov.lv/file/files/valsts_kanceleja/sab_lidzdaliba/2013/nvo_01032_013_gala_papildin%20\(2\).pdf](http://www.mk.gov.lv/file/files/valsts_kanceleja/sab_lidzdaliba/2013/nvo_01032_013_gala_papildin%20(2).pdf) [skatīts 2014, 04. marts]
6. CAG Consultants. *Participation: A theoretical context*. Pp.13 Pieejams: http://www.cagconsultants.co.uk/resources/communities/Participation_Theoretical_Frameworks.pdf [skatīts 2014, 11.janv.]
7. Caune, A., K. Sedlenieks, K. Veitners. *Kultūras nozares nozīme Latvijas tautsaimniecībā un ES struktūrfondu izmantošana kultūras vajadzībām*. Rīga: Baltic Project Consulting, 2006. 133 lpp. Pieejams: <http://www.km.gov.lv/lv/starptnozares/radosa/petijumi.html> [skatīts 2013, 12. marts]
8. Centrālās statistikas pārvaldes datu bāze. *Patstāvīgo iedzīvotāju skaits pēc dzīvesvietas 2013. gada sākumā*. Pieejams: data.csb.gov.lv [skatīts 2014, 20.marts]
9. Cimdiņa, Agnese, Ieva Raubiško. *Darbs un cilvēks Latvijas laukos. Sociālantropoloģisks skatījums*. Rīga: Zinātne, 2012. 192 lpp.
10. Cimdiņa, Agnese. *Saimniekošanas un uzņēmējdarbības prakses Latvijas laukos. Ieteikumi lauku pašvaldībām, valsts institūcijām, politikas veidotājiem*. Rīga, Daugavpils: 2012. 19.- 26. lpp.

11. Cloke, P., T. Marsden, P. Mooney. *Handbook of rural studies*. London: Sage Publications, 2006. Pp.511
12. Coleman, James S. Social Capital in the Creation of Human Capital. *The American Journal of Sociology*. Vol.94. 1988. Pp. 95 - 120. Pieejams: <http://courseweb.lis.illinois.edu/~katewill/for-china/readings/coleman%201988%20social%20capital.pdf> [skatīts 2014, 24. marts]
13. Copp, J. H. Rural Sociology and rural development. In *Rural Sociology*. Vol.37, No.4, December 1972 p. 515- 533
Pieejams: <http://www.polsci.chula.ac.th/pitch/urbanruralmaids2011/copp72.pdf> [skatīts 2013, 27.janv.]
14. Cultural Ministers Council. *Social Impacts of Participation in the Arts and Cultural Activities: Evidence, issues and recommendations*. Stage Two Report. Australia, 2005. Pp. 75.
15. Daukšts, Kārlis. *Politoloģija*. Rīga: Baltijas Starptautiskā akadēmija, 2010. 211 lpp
Pieejams: http://www.bsa.edu.lv/docs/politologija_daukshts.pdf [skatīts: 2014, 10. janv.]
16. Ģircs, Klifords. *Kultūru interpretācija*. Rīga: AGB, 1998. 478 lpp.
17. Īpašu uzdevumu ministra sabiedrības integrācijas lietās sekretariāts. *Pilsoniskās sabiedrības stiprināšanas politikas pamatnostādnes 2005. – 2014. gadam*. 29 lpp.
Pieejams: <http://cilvektiesibas.org.lv/site/record/docs/2012/02/07/03pilsoniska-sabiedriba-pamatnostadnes1.pdf> [skatīts 2014, 13.janv.]
18. Karnīte, R. *Kultūras sektora tautsaimnieciskais nozīmīgums*. Ziņojums. Rīga: BO SIA Zinātņu akadēmijas Ekonomikas institūts, 1999. 54 lpp. Pieejams: <http://www.km.gov.lv/lv/starprozares/radosa/petijumi.html> [skatīts 2013, 12. marts]
19. Kārkliņa, Rasma. *Pilsoniskās iniciatīvas, valsts un sabiedrības mijiedarbe lauku kopienās. Ieteikumi lauku pašvaldībām, valsts institūcijām, politikas veidotājiem*. Rīga, Daugavpils: 2012. 26.-31.lpp.
20. Klaičs, Dragans. *Iztēle bez robežām. Ceļvedis starptautiskai sadarbībai kultūrā*. Rīga: Culturelab, 2008. 153 lpp.
21. Kļaviņa, Sandra, Ilze Greiškālna. *Līdzdalības iespējas valsts pārvaldē: Rokasgrāmata nevalstiskajām organizācijām un apņēmīgiem indivīdiem*. Rīga: Valsts kanceleja, 2006. 131 lpp. Pieejams: http://nvo.lv/site/uploads/vecie_faili/Lidzdalibas_iespejas_valsts_parvalde_2006.pdf [skatīts 2014, 05. aprīlis]

22. Kokarevičs, Raimonds. *Latvijas organizētās pilsoniskās sabiedrības līdzdalība lēmumu pieņemšanā ES – lauksaimniecības nozarē*. Maģistra darbs. LU Ekonomikas un Vadības fakultāte. Rīga, 2013. 105 lpp.

23. Krišāne, Inga. *No metodiskajiem ieteikumiem pašvaldību Kultūras centru darbībai*. Izdales materiāls. Talsi: Talsu novada Kultūras nodaļa, 2013. 6 lpp.

24. Kūle, Laila. Pilsētas – lauku mijiedarbības koncepts un tā pielietošana Latvijā. No: *Latvijas Zinātņu akadēmijas Vēstis*. 55. – 70. Lpp. Pieejams: www.lza.lv/LZA_VestisA/65_3-4/4_Laila_kule_Pilsetas-laukukoncepts.pdf [skatīts 2013, 13.marts]

25. Ķūsis, Jānis. *Mana līdzdalība valstī*. Rīga: LPIA, 2005. 44 lpp

26. Laķe, Anda, Baiba Tjarve. *Salīdzinošs pētījums par organizacionāliem modeļiem plašai sabiedrības līdzdalībai reģionālās kultūrpolitikas veidošanā Latvijā un citās ES valstīs*. Cēsis: Culturelab, 2013. 54 lpp. Pieejams: <http://culturelablv.files.wordpress.com/2009/04/lidzdalibaregionos.pdf> [skatīts: 2014, 08.janv.]

27. *Latvijas digitālā kultūras karte*. Pieejams: <http://www.kulturaskarte.lv> [skatīts 2014, 26. aprīlis]

28. Latvijas Kultūras ministrija. *No atstumtības – uzmanības centrā. Eiropas Padomes Darba grupas sagatavotā ziņojuma par kultūru un attīstību kopsavilkums sakarā ar debatēm par kultūru un attīstību Eiropā*. Rīga: Eiropas Padomes Informācijas un dokumentācijas centrs, 1998. 99 lpp.

29. *Latvijas Lauku telpas attīstība un iespējamie nākotnes scenāriji*. Rīga, Latvijas Lauku konsultāciju un izglītības centrs (LLKC), 2012. 16.lpp. Pieejams: http://www.laukutikls.lv/biblioteka/cat_view/134-lauksaimnieciba_un_lauku_attistiba. [skatīts 2013, 25.okt.]

30. Latvijas likumi. *Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likums*. (Stājies spēkā ar 30.12.2008). 01.01.2012. redakcija. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=185993> [skatīts 2014, 14.maijs]

31. Latvijas likumi. *Lauksaimniecības un lauku attīstības likums*. (Stājies spēkā ar 07.04.2004.).27.03.2008.redakcija. Pieejams: http://www.likumi.lv/doc.php?id=87480&version_date=27.03.2008 [skatīts 2013, 22.nov.]

32. Latvijas Nacionālais Kultūras centrs. *Metodiskie ieteikumi. Kultūras centra funkcijas*.

Pieejams:http://www.lnkc.gov.lv/index.php?option=com_content&task=blogsection&id=21&Itemid=211 [skatīts 2013, 20.dec.]

33. *Latvijas Pilsoniskās Alianses mājas lapa*. Pieejams: <http://nvo.lv/lv/news/page/lidzdalibas-veidi-93/> [skatīts 2014, 12. janv.]

34. Latvijas Republikas Kultūras ministrija. *Kultūrpolitikas pamatnostādnes 2014. – 2020. gadam „Radošā Latvija”*. Dokuments starpministriju saskaņošanas procesā. Rīga, 2014. 53 lpp. Pieejams: http://www.km.gov.lv/lv/ministrija/radosa_latvija.html [skatīts 2014, 5.maijs]

35. Latvijas Republikas Kultūras Ministrija. *Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnes (2012 – 2018)*. Rīga, 2011. 98 lpp. Pieejams: <http://www.km.gov.lv/lv/starprozares/lidzdaliba/lidzdaliba.html> [skatīts 2014, 04.marts]

36. Latvijas Republikas Saeima. *Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam. Latvija 2030*. Rīga, 2010. 100 lpp. Pieejams: http://www.latvija2030.lv/upload/latvija2030_lv.pdf [skatīts 2013, 17.dec.]

37. Latvijas Republikas Zemkopības ministrija. *Latvijas lauku attīstības programma 2014.-2020. gadam*. Projekts. Rīga, 2014. 212 lpp. Pieejams: https://www.zm.gov.lv/public/files/CMS_Static_Page_Doc/00/00/00/39/25/LAP_2014_20_10032014.pdf [skatīts 2014, 23. marts]

38. Latvijas Republikas Zemkopības ministrija. *Latvijas lauku attīstības programma 2007. – 2013. gads*. 8.redakcija. Apstiprināta 15.03.2011. Pieejams: http://www.zm.gov.lv/doc_upl/LAP_8_versija_SFC.pdf [skatīts 2013, 20.okt.]

39. Latvijas Republikas Zemkopības ministrija. *Latvijas lauku attīstības programma 2014.-2020. gadam*. Projekts. Rīga, 2014. 212 lpp. Pieejams: https://www.zm.gov.lv/public/files/CMS_Static_Page_Doc/00/00/00/39/25/LAP_2014_20_10032014.pdf [skatīts 2014, 23.aprīlī]

40. Latvijas Satversmes Sapulce. *Latvijas Republikas Satversme. 101. – 102. pants*. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=57980> [skatīts 2014, 02. aprīlis]

41. LR Kultūras ministrija. *Kultūras centru darbības attīstības programma 2009. – 2013. gadam*. 20 lpp. Pieejams: www.mk.gov.lv/doc/2005/KMProgr_270309.2624.doc [skatīts 2013, 12. okt.]

42. LR Kultūras ministrija. *Valsts kultūrpolitikas vadlīnijas 2006. – 2015. gadam „Nacionāla valsts”*. Rīga: Mantojums, 2006. 104 lpp. Pieejams:

http://www.km.gov.lv/lv/doc/dokumenti/Valsts_kulturpolitikas_vadlinijas_groz.pdf

[skatīts: 2013, 20. nov.]

43. Mansuri, Ghazala, Vijayendra Rao. *Localizing Development. Does Participation Work?* Washington: World Bank, 2013. Pp. 348. Pieejams: http://siteresources.worldbank.org/INTRES/Resources/469232-1321568702932/8273725-1352313091329/PRR_Localizing_Development_full.pdf [skatīts 2014, 11. aprīlis]

44. Mazsalacas novads. *Mazsalacas novada pašvaldības publiskais gada pārskats, 2012. gads.* 29 lpp. Pieejams: http://www.mazsalaca.lv/content/files/Gada_parsk_12_1.pdf [skatīts 2014, 17. maijs]

45. McCarthy, Jinnett Kimberly. *A New Framework for Building Participation in the Arts.* RAND, 2001. Pp.107 Pieejams: <http://bookre.org/reader?file=1085020> [skatīts 2014, 24.marts]

46. Melbārde, Dace. *Ceļvedis Kultūras centra vadībā. Metodiskais materiāls.* Rīga: Tautas mākslas centrs, 2008. 180 lpp.

47. Morrone, Adolfo. *Guidelines for measuring cultural participation.* Canada: UNESCO Institute of Statistics, 2006. Pp. 46 Pieejams: <http://www.uis.unesco.org/Library/Documents/culpart06.pdf> [skatīts 2014, 03. aprīlis]

48. Parry, Geraint. Georg Moyser, Neil Day. *Political Participation and Democracy in Britain.* Cambridge, 1992. Pp. 511 . Pieejams: http://books.google.lv/books?id=RukN4iIvxeK&pg=PR4&lpg=PR4&dq=parry+geraint+Political+Participation+and+Democracy+in+Britain.&source=bl&ots=hh3ZHoB4q9&sig=4p0R6v84MbpK_07HYNpSGY0dBac&hl=lv&sa=X&ei=2GVWU-DfJIWyywOXjILYBw&ved=0CE4Q6AEwBA#v=onepage&q=parry%20geraint%20Political%20Participation%20and%20Democracy%20in%20Britain.&f=false [skatīts 2014, 05 marts]

49. Pateman, Carale. *Participation and Democratic Theory.* Cambridge University Press, 1970. Pp. 130. Pieejams: <http://bookfi.org/book/1462510> [skatīts 2014, 22. marts]

50. *Pētījums par mantojuma interpretācijas vajadzībām Latvijā.* Intepa Project. Pieejams: http://www.intepaproject.eu/pdf/individualresults/INDIVIDUAL_RESULTS_TRAINING_NEEDS_STUDY_LV.pdf [skatīts 2013, 2.aprīlis]

51. Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde. *Latvijas iedzīvotāju skaits pašvaldībās (datums = 01.01.2014.).* Pieejams: http://www.pmlp.gov.lv/lv/assets/01072013/01.01.2014/ISPV_Pasvaldibas_iedzivotaju_skaits_pagasti.pdf [skatīts: 2014, 10. maijs]

52. Prātiņa, Lita. *Sabiedrības līdzdalība piekrastes ilgtspējīgā attīstībā*. Maģistra darbs. Rīga: Latvijas Universitāte, 2007. 96 lpp.
53. Putnam, D. Robert, Robert Leonardi, Rafaella Y. Nanetti. *Making Democracy work. Civic Traditions in Modern Italy*. New Jersey: Princeton University Press, 1993. Pp. 275 Pieejams: <http://bookfi.org/book/1079671> [skatīts 2014, 11. janv.]
54. Saktiņa, Daiga. *Latvijas lauku teritorijas klasifikācija*. Jelgava: Jelgavas tipogrāfija, 2000. 52 lpp.
55. Stanley, Dick. *Recondita armonia – A reflection on the function of culture in building citizenship capacity*. Council of Europe, 2006. Pp. 31, 45.
56. Šūmane, Sandra. Eiropas Savienības lauku attīstības pētījumu ieguldījums Latvijas socioloģijā. No *Socioloģijai Latvijā -40*. 736.sēj. Latvijas Universitātes raksti. Rīga: Latvijas Universitātes apgāds, 2008. 148. -160. lpp.
57. Šūmane, Sandra. *Lauku inovācija: jaunu attīstības prakšu veidošana. Bioloģiskās lauksaimniecības piemērs*. Promocijas darbs. Rīga, 2010. 206 lpp. Pieejams: http://sfz.lu.lv/files.petnieciba/promocijas_darbi/Sumane_Sandra_2010.pdf [skatīts 2014, 26.marts]
58. Tisenkopfs, Tālis, Sandra Šūmane. Komunikāciju procesi Latvijas lauku kopienu attīstībā: partnerību piemērs. No *Latvijas Universitātes Raksti*. 663. sējums. Politika un Socioloģija. Rīga: Zinātne, 2004. 183. – 207. lpp.
59. *Understand Community Participation*. Pp.18 Pieejams: http://lyceumbooks.com/pdf/Effective_Community_P_Chapter_02.pdf [skatīts 2014, 11.janv.] - interneta avots
60. UNESCO Institute for Statistics group. *Measuring Cultural Participation. Framework for Cultural Statistics Handbook NO.2*. Canada: UNESCO Institute for Statistics, 2012. Pp.126.
61. Valsts reģionālās attīstības aģentūras pasūtīts pētījums. *Latvijas pilsētu un lauku teritorijas mijiedarbības izvērtējums. Gala ziņojums*. Rīga: SIA” Konsorts” un VRAA, 2009.363 lpp.
62. Walker, Chris, Stephanie Scott – Melnyk, Kay Sherwood. *Reggae to Rachmaninoff. How and Why people participate in Arts and Culture?* Washington: Urban Institute, 2002. Pp. 72 Pieejams: <http://www.urban.org/publications/310595.html> [skatīts 2014, 13.febr.]
63. White, A. Leslie. On the Concept of Culture. In: *Theory in Antropology*. Edited by Robert A. Manners, David Kaplan. London: Routledge & Kegan Paul, 1968. Pp.15. – 21. Pieejams:<http://books.google.lv/books?id=q589AAAAIAAJ&pg=PA15&lpg=PA15&dq=>

[Leslie+Alvin+White+concept+of+culture&source=bl&ots=NJ6qTN715_&sig=RmVUqyd3LZBKel6zcXVdq1_Uy7M&hl=lv&sa=X&ei=fL9pUauxLeWn4ASJuIDACw&ved=0CFUQ6AEwBA#v=onepage&q&f=false](http://www.partnerships.org.uk/part/arn.htm) [skatīts 2014, 12. marts]

64. Wilcox, David. Sherry Arnstein. *Partnerships Online*. November 16, 1998. Pieejams: <http://www.partnerships.org.uk/part/arn.htm> [skatīts 2014, 10.janv.]

65. Zelče, Vita. Lauku vērtība: krāšana un tērēšana. No *Agora 5. Patērniecība Latvijā: tendences un alternatīvas*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2006. 254. – 269. lpp.

66. Zobena, A., L. Paula. Partnerība – inovatīvs diskurss Latvijas lauku attīstībā. No *Latvijas Universitātes raksti. 714. sējums. Socioloģija*. Rīga: Latvijas Universitāte, 2007. 72. – 85. lpp.

67. Zobena, Aija, Ilze Lāce. Pakalpojumu nozīme Latvijas lauku iedzīvotāju ikdienas dzīves telpā un mobilitātē. No *Dzīve, attīstība, labbūtība Latvijas laukos*. Rīga: SIA Apgāds „Zinātne”, 2012. 177. – 203.lpp

ANNOTATION

Cultural Supply and Participation in Latvian Countryside

The thesis is written by Aija Barovska. The supervisor of the paper is the associate professor of Latvian Academy of Culture – Anda Laķe.

The research focuses on exploring the main development tendencies of cultural participation in Latvian countryside.

In the thesis the author has described the concepts of rural areas, culture, supply, participation from the point of view of sociological theories and researches, and characterized the possibilities to classify the rural areas and culture. The author has also described the role of culture participation in the rural areas and main development tendencies of cultural supply and participation in Latvian countryside using five semi – structured telephone interviews with managers of Latvian countryside culture centres and research “Cultural participation in Vidzeme: access to culture and population participation in culture action” results.

The main conclusion of the present research is following – it is necessary to improve the cultural participation in Latvian countryside.

Keywords: rural areas, culture, culture centre, supply, participation.

The paper consists of 76 pages, 67 references, 11 graphics, 2 tables are given in the paper.

TELEFONINTERVIJAS AR KULTŪRAS CENTRU VADĪTĀJIEM

VADLĪNIJAS

1. Informācija par informantu
2. Kultūras līdzdalības nozīme cilvēka dzīvē
 - Ko cilvēkam nozīmē iesaistīšanās kultūras aktivitātēs?
 - Kāda loma un nozīme ir kultūras centriem (īpaši lauku teritorijā) iedzīvotāju līdzdalības veicināšanā?
3. Kultūra un valsts
 - Kāda ir kultūras ekonomiskā ietekme un nozīme Latvijas tautsaimniecībā?
 - Kādas ir galvenās atšķirības starp lauku teritorijas un pilsētas kultūras centriem?
4. Kultūras centrs un tā darbības raksturojums
 - Kāds ir kultūras centra novietojums un pieejamība?
 - Kāds ir kultūras piedāvājums, ko vairāk cenšas piedāvāt (t.sk. amatierkolektīvi, pulciņi, biedrības)? Vai kultūras piedāvājums ir daudzveidīgs, kultūras pasākumi notiek pietiekami bieži, labā kvalitātē?
 - Kāds ir līdzdalības piedāvājums?
 - Kas kavē veidot (pietiekamu) kultūras piedāvājumu?
 - Kādi varētu būt iespējamie risinājumi kultūras piedāvājuma uzlabošanā vai kāda ir veiksmes formula (ja kultūras centrā ir labs kultūras piedāvājums)?
 - Kādi informācijas izplatīšanas kanāli tiek izmantoti?
5. Iedzīvotāju līdzdalība kultūras centrā
 - Kāds ir kultūras pasākumu patēriņš?
 - Kādi ir apmeklētāki/ mazāk apmeklētāki pasākumi?
 - Kāda ir iedzīvotāju līdzdalība kultūras centra amatierkolektīvos, biedrībās?
 - Kādi faktori ietekmē kultūras patēriņu?
 - Kāda veida līdzdalība iedzīvotājiem patīk labāk – pasīvā vai aktīvā?
 - Kāda ir iedzīvotāju iniciatīva kultūras ideju ģenerēšanā, pasākumu veidošanā?
 - Kādas pazīmes, īpašības raksturīgas konkrētā kultūras centra aktīvam kultūras patērētājam? (demogrāfiskās, sociālās, ekonomiskās pazīmes)
 - Kuri iedzīvotāji ir pasīvāki kultūras līdzdalībā? Kāpēc?
 - Kāda sadarbība ar sponsoriem?

6. Lauku teritorijas kultūras centru perspektīvas

- Kādi ir iespējamie risinājumi esošo problēmu novēršanā?
- Kā iespējams palielināt kultūras līdzdalību?
- Kāda varētu būt lauku kultūras centru virzība nākotnē?

TELEFONINTERVIJA AR MAZSALACAS NOVADA KULTŪRAS CENTRA VADĪTĀJU

Informanta vārds, uzvārds: **Dace Jurka**

Dziļās intervijas norises laiks: **47 minūtes un 03 sekundes**

Dziļās intervijas norises datums: **10. maijs, 2014. gads**

I: Intervētājs

R: Respondents

Intervētājs: Labdien! Mani sauc Aija Barovska un es studiju ietvaros veicu pētījumu par iedzīvotāju līdzdalību Latvijas lauku teritorijā. Šī saruna tiek ierakstīta, lai pēc tam būtu iespējams veikt analīzi. Vai piekrītat sniegt interviju?

Respondents: Labi.

I: Mazliet pastāstiet par sevi, kā jūs sauc, kur jūs strādājat?

R: Mani sauc Dace Jurka, es strādāju Mazsalacas novada kultūras centrā par direktori. Mana izglītība, pamatizglītība ir Mūzikas akadēmijas kultūrizglītības starpnodaļu režisors – kultūras darbinieks. Un pirms četriem gadiem iegūts maģistra grāds Daugavpils Universitātē valsts pārvaldē. Mana pieredze ir arī Tautas Mākslas centra, tātad, Kultūras centru sadaļā – atbildīgais par kultūras centriem valstī. Četrus gadus es nostrādāju. Šobrīd es vēl paralēli strādāju Valsts izglītības satura centrā par vecāko referenti teātra mākslas jautājumos. Tā kā es pārzinu interešu izglītību un arī kultūras jomu.

I: Tad jums noteikti būs arī plašāks viedoklis. Pirmie jautājumi būs vispārīgi. Kā jūs domājat, ko cilvēkam nozīmē iesaistīšanās kultūras aktivitātēs.

R: Pats pirmais, manuprāt, ir par mūža izglītību tagad, jo iesaistoties dažādos kolektīvos unursos, un nodarbībās, cilvēks tikai un vienīgi sevi papildina, savu redzesloku. Protams, tur ir vajadzīgs ārkārtīgi liels gribasspēks un vēlme to darīt, jo tas kultūras piedāvājuma klāsts ir ārkārtīgi plašs un mums arī lielveikali ir kultūras iestāde, līdz ar to, konkurentu mums ir gana daudz.

I: Un kā jūs domājat, kāda loma un nozīme ir tieši kultūras centriem, īpaši lauku teritorijā.

R: Es domāju tā, ka tagad tas, pirmkārt, tas kultūras centrs ir tā satikšanās vieta un, teiksim, neierastākā vidē, ārpus savas dzīves vietas, dzīves telpas. Un tagad jau mēs varam runāt par mūsdienīgiem kultūras namiem, kultūras centriem un tautas namiem, jo, protams, šie desmit gadi kopš mēs apgūstam Eiropas naudu, mēs esam drusku cēlušies un mēs pat vizuāli un tehniski visādi citādi spējam vērt durvis vaļā un tā plaši vērt un aicināt. To, cik mēs katrs profesionāli spējam nodrošināt saturu, lai tam cilvēkam būtu interesanti, lai viņš gribētu nākt, tā, patiesību sakot, ir katra kultūras centra vadītāja un viņa darbinieku, speciālistu redzējums. Ja tā programma tiek piedāvāta atbilstoši vietai, papētītas intereses, tas nodrošinājums ir visiem vecumiem, jo mēs nevaram gribēt, ka mums vienu un to pašu koncertu apmeklēs vieni un tie paši cilvēki, tad, es domāju, kultūras centru loma principā ir attaisnojusi sevi, bet, ja, es, es uzsveru, ka tas atkarīgs no speciālista, protams, protams, neizslēdzot tradīcijas, kuras ir pārmantotas no iepriekšējiem laikiem. Tas attiecas tieši vairāk tādu cilvēku izpratnē un, protams, kāda ir katras vietas kultūras vēsture. To mēs tomēr nevaram noliegt.

I: Varbūt jūs varētu pastāstīt par savu kultūras centru, kurā strādājat – par novietojumu, par pieejamību? Par tādiem aspektiem.

R: Jā, nu pieejamība patiesībā mums ir ārkārtīgi, nu man liekas, ka vis, vis, vislabākā, mēs esam pats pilsētas centrs. Mēs esam pilsētas centrā piecu ceļu krustojumā un mēs esam tik ļoti centrā, ka pie mums rautin raujas pilnīgi visi, kam vien nav slinkums, jo, izkāpjot no autobusa vai mašīnas, pa labi, pa kreisi, pilnīgi visas iestādes ir pieejamas. Namā var tiešām, nu, tas, kas te šobrīd notiek, manā darbības laikā, es šeit esmu trīsdesmit gadus, piecpadsmit gadus no tiem esmu direktore, un principā mēs šobrīd esam ļoti, ļoti darbīgi un apmierināti. Mēs aptveram pilnīgi visas jomas, mēs aptveram projektus, kas saistās ar dažādām praktiskām lietām, mēs ar lekcijām, ar amatiermākslas kolektīviem, mēs principā visu nosedzam. Protams, vēl daļa arī no interešu izglītības, ko mūsu novadā, pirmkārt, nepārklāj. Mēs nepārklājam tās intereses, kas mums ir skolā, mēs esam sadalījuši sfēras un mums jaunieši, bērni un, pieaugušie, protams, nāk vairāk uz namu. Bet kas attiecas uz jauniešiem un skolēniem, tie kolektīvi, pulciņi, kas ir skolā, tie nav kultūras centrā un atkal atgriezeniski, kas ir kultūras centrā, nav skolā, arī mūzikas skolā. Līdz ar to, mēs visu interešu grupas pārklājam.

I: Varbūt jūs varat uzskaitīt amatierkolektīvi, kādi jums ir?

R: Tad man ir jāsaka tā, es labāk ieteiktu, ka jūs paņemtu un atvērtu Mazsalacas novada mājas lapu, kurā ir pilnīgi visi kolektīvi uzskaitīti, tie ir vairāk kā divdesmit astoņi.

Tur viņi sadalās visi pilnīgi pa grupām, pa laikiem. Jūs vienkārši noklikšķināsiet un visu dabūsiet.

[*PIEZĪME. Apskatot Mazsalacas novada mājas lapu, kolektīvu sarakstā redzami 28 kolektīvi, pulciņi, interešu grupas dažādās vecumu grupās.*]

I: Kas kavē veidot pietiekamu kultūras piedāvājumu, lai gan liekas, ka šis jautājums varētu uz jums neattiekties?

R: Uz mani tas varbūt, uz mani tas attiecas vienā, ēē, dažos virzienos - jā. Kavē speciālistu trūkums. Kavē kvalitatīvu speciālistu trūkums. Arī mēs esam tie, kas importējam vadītājus. Mums arī brauc vadītāji no Rīgas, no Valmieras un diemžēl tieši tās jomas, kuras šobrīd patiesībā latīņu ir cēlušas ļoti augstu. Kā mēs zinām, ka mēs ejam skates un skatēs mēs iegūstam punktus un no punktiem mums summējas vietas un no vietām mums summējas naudas un, vienu vārdu sakot, tas viss tā ir, ja. Tāpēc noteikti, noteikti tas kavē, tas kavē, piemēram, kultūras centrs jau nevar darboties bez sadarbības partneriem. Ja man skolā būs vāja interešu izglītība, ja man skolā būs vāja interešu joma, kurā skolotāji spēj to ārpus klases darbā to darīt, tad man būs grūti turpināt to kultūras centrā. Tātad es arī nevarēšu izmantot skolas pedagogu pakalpojumus. Nākošais solis, ja man būs vāja mūzikas skola, mākslas skola, kas mums viss ir. Mums viss novadā ir. Ja man būs tur vāji skolotāji vai pedagogi, vai arī audzēkņi to negribēs un mēs nespēsīm iesaistīties, tas arī kavēs. Vēl kavē, manuprāt, kultūras iestāžu (*iesmejas*) vadītāju vēlme sēdēt savā kabinetā un domāt, ka ar vienu pasākumu pietiek. Ja viņš vienu ir sarīkojis, tad viņš ir pārguris līdz nāvei un viņš to, viņš vienkārši domā, ka tas viss ir o.k., ja. Šobrīd ir, manuprāt, vēl būtiskāk būt aprītē un būt aprītē valstiskā līmenī, lai tu saprastu, ko tu pie sevis gribi mainīt, ko tu gribi sev vēl atvest. Jo tas šaurais redzējums, ka tradicionālie svētki un teiksim tikai tādi koncerti un atskaites punkti Mazsalacas kultūras centrā nedarbojas jau vismaz astoņus gadus. Mums ir regulārās starptautiskās nometnes, regulārie starptautiskie sadarbības projekti gan ar Jurjāņu skolu, gan ar Komponistu savienību, gan ar „Latvijas koncertiem”. Ar vienu vārdu sakot, es tā varētu skaitīt un skaitīt, jo mēs tieši tādā veidā noslogojam vasaru mēnešus.

I: Vidēji, cik daudz mēnesī pasākumu jums notiek?

R: Vidēji, cik mēnesī?

I: Jā!

R: Man ir bail teikt! Nu vidēji mēnesī mums ir septiņi pasākumi. Tostarp, profesionālie koncerti, nerunājot nemaz, tur es nemaz neskaitu, lekcijas tādas, kur nāk ar interešu grupām, vis ne visādas. Nu jā – septiņi, kā minimums.

I: Septiņi kā minimums.

R: Daudz!

I: Jā, tas ir apsveicami!

R: Tas ir ļoti daudz.

I: Jūs esat ilgi strādājusi, kas ir tas inovatīvais, tie jauninājumi, kas ir.. Jūs sacījāt par tradīcijām, ka nevar palikt tikai pie tradīcijām, kas būtu tāds, ko jūs esat ieviesusi?

R: Es katrā ziņā teikšu tā, ka es atbalstu katru tādu, nu, pozitīvu, vērtīgu iniciatīvu, jo, pieņemsim, kolektīvu vadītājs, nu paņemam tādu piemēru. Ja mums ir vairāk kā divdesmit kolektīvi, ja katrā kolektīvā ir vadītājs, katrā kolektīvā ir savi dalībnieki, nu tur dažos pārklājās, bet, ja tas kolektīva vadītājs ir aprītē ar saviem kolektīva dalībniekiem, ja viņš brauc un viņiem ir draugi, un viņi mainās pieredzēm. Nu pieņemsim amatniecībā, ja, mums bija divus gadus *Bridge Baltic* projekts, tas *Bridge Baltic* projekts sevī ietver sadarbību tur Norvēģija, Zviedrija, Igaunija, mēs. Mums vajadzēja veidot izstādes, mums vajadzēja veidot seminārus, mēs vienkārši, līdz ar to, izgājām no rāmja Tautas lietišķās mākslas studija, vecie meistari. Mums visu laiku apkārt bija jaunieši, ja, kuriem mācījām tās prasmes visdažādākās. Paņemsim nākamo jomu, ja mums, piemēram, ir ļoti, ļoti enerģisks jauniešu *Jazz Band* vadītājs, viņš rīko meistarklases, meistarklasēs tiek pieslēgti ārkārtīgi profesionāli valsts mūziķi no Radio Big Band. Bērniem notiek šīs meistarklases skolēnu brīvlaikos. To varētu kultūras centrs nedarīt, to varētu darīt skola, mūzikas skola vai vēl kaut kas, bet, ja šis cilvēks nāk pie kultūras centra vadītāja, tad kultūras centra vadītājam ir divas iespējas – vai nu viņu iekļaut pasākumu budžetā, saskaņot to ar deputātiem, censties pārliecināt sabiedrību, ka to vajag, nodrošināt minimālās izmaksas, mudināt rakstīt projektus kolektīvu vadītājiem, kas šobrīd veiksmīgi arī izdodas, lai papildus finansējumu iegūtu, un tas atkal ir jau klāt pluss. Tad līdz ar to, šīs te tikai mazās tradīcijas, viņas būtiski sevi jau, kā lai saka, viņas vienkārši samaisās visas kopā, ja. Ja man, piemēram, ja Mazsalacas novada kultūras centrā konkrēti ir šis gadījums, kad ir bijuši pastāvēšanas laikā divi direktori, šobrīd, līdz šim brīdim. Septiņdesmit gadus svinam šogad. Ja man tagad ir, iepriekšējais direktors ir ārkārtīgi enerģisks, ar ārkārtīgi daudz idejām vēl šobrīd, ja viņš ir, ja viņš tur pirkstu uz pulss un ja viņš redz, ko viņš vēl var ieteikt. Ja viņš man tagad piedāvā visa mūža garumā uzkrātu, bez gala padziļinātu foto un, teiksim, presē un visur kur rakstītu, dienasgrāmatas, visu par kultūras dzīvi, līdz 1999. gadam. Un es turpinu viņa iesākto, un es lieku savu artavu klāt tagad šos attiecīgi piecpadsmit gadus, tad man ir jau izstāde pa trim telpām, uz kuru nāk cilvēki skatīties, priecējās, atcerās un domā. Līdz ar to, es jau pildu kultūras vēsturisko funkciju. Nu es tā

varu skaitīt daudz, daudz dažādas lietas, kuras vienkārši es esmu vienkārši, varbūt jā, par daudz. Es esmu varbūt atņēmusi muzejam kaut ko, bet nav jau neviens nekur novilcis to līniju, kas ir kultūras centrā jādara. Un ja man nolikums to paredz, ka tas man ir jādara, ka man ir jāveic metodiskais darbs, tad es metodisko darbu nevaru veikt bez kaut kādas izpētes, kas ir bijis un ko vēl vajag. Tā kā mēs esam mācību prakses bāzes kultūras nams no 1949. gada.

I: Nu jā, paveiciet ar vadītājiem un to, ka ilgstoši esat..

R: Sprotiet, tas vienkārši ir aizgājis, un joprojām esam mācību prakses bāze, bet ne jau vairs kultūras darbinieku tehnikumam, bet nu jau Kultūras akadēmijai, nu jau mākslas vidusskolām. Jo tagad tas termins *radoša pieeja* un visa tā iekļaušana, tas viss jau tagad ir samaisījies. Labā nozīmē. Tāpēc arī, ja tev, piemēram, praksē pagājušajā vasarā ir izcils mākslas vidusskolas audzēknis, kuram, kurš strādā bezgala labi ar interesi, ar tādu, nu savu redzējumu, tas ir pienesums tāds, ko vispār aprakstīt nevar, ja. Es varu neņemt to praksi, es varu. Nu tā kā es esmu arī Latvijas Kultūras centru asociācijas valdes priekšsēdētāja, tad es varu arī nepieslēgties Nacionālajam Kultūras centram un neorganizēt šeit vasaras seminārus, rudens seminārus un visādas pavasara, rudens skolas, kuras ir ar ievirzi ne teorijā, bet praksē. Nu, kā tas viss tiek organizēts, kā tas viss notiek, nu tad tā tas viss veidojas. Nu tā var teikt vienā vārdā – nu traki iet kultūrā! (*Smejas*)

I: Nav nemaz tik traki! Jūsu piedāvājums ir liels, bet kā ir ar kultūras pakalpojumu patēriņu?

R: Patēriņš ir ļoti liels un šodien, piemēram, jo ir, ir arī tā, ka šobrīd kolektīvi, es zinu, ka kolēģiem daudzviet ir ļoti kustībā viss, bet nu tas ir atkarīgs no finansējuma, tas ir atkarīgs, cik mēs spējam līdzfinansēt transporta izdevumus un šodien tieši mēs par to runājam ar šī te novada vēl vienu kultūras namiņa vadītāju, kura man arī man saka, ka tā vai tā, ka šādas un tādas izmaksas. Jā, protams, lai visu nosegtu un viss visiem būtu labi – tā šobrīd nevar teikt, ka ir. Jo es arī viņai centos pār..., viņu centos pārliecināt, ka mēs tomēr esam drusku par daudz pārbarojuši to savu sabiedrību. Jo mums jau principā, kas vēl nav bijis – nav bijis pilnā sastāvā simfoniskais orķestris, un, ja man godīgi jāsaka, tās vienības, kuras mēs nevaram skatuves dēļ paņemt, jo mums nav tā skatuve tik ļoti liela iekštelpās, ja. Bet to, ka mēs esam visu profesionālo mākslu mazās formas darbus parādījuši, to, ka tas ir bijis cilvēkiem pieejams, to ir arī palīdzējusi līdzfinansēt pašvaldība, tas gan ir fakts. Tāds pats fakts, ka neviens amatiermākslas kolektīvs vieskoncertos un viesizrādēs pamatā nu no sava maka maksā ļoti maz, ļoti maz! Pamatā to nofinansē pašvaldība, jo ir vienkārši tāda iespēja, ka es strādāju ar diviem budžetiem. Es strādāju ar pasākumu budžetu un es strādāju

ar pasākumu budžetu, kur ir ārkārtīgi liela vērtība pievērsta tieši amatiermākslas labajiem kolektīviem, koncertdarbībai un visādām citādām vajadzībām. Līdz ar to tas ir arī tāds, kā lai saka, mēs varam iziet uz āru, ja, un tas nozīmē, ka par mums var uzzināt vēl vairāk, ne tikai skatoties, bet tiešām, redz, baudot to visu. Un, un, un, ja to var *samenedzēt*, ja, tad, piemēram, ir tā, ka šajā nedēļā, piemēram, izbrauc trīs kolektīvi, nākošajā nedēļā brauc atkal trīs kolektīvi, tas ir daudz.

I: Mhm.

R: Tas ir ļoti daudz, ja. Ja vakar, piemēram, brauca sieviešu deju kopa, ēēē, rītdien brauc teātris un rītdien brauc lietišķās mākslas studija, ja. Nākamā nedēļā brauc koris, brauc vidējās paaudzes deju kolektīvs un brauc vokālais ansamblis. Visu laiku. Pēc tam vēl brauc senioru vokālais ansamblis, brauc jauniešu kolektīvs un tā katru otro nedēļu, ja ne katru nedēļu, kāds kaut kur kustās.

I: Mhm.

R: Bet tas ir svarīgi, jo es uzskatu, ka visu laiku pašiem pūst un pašiem dzert savā vidē nevajag un ja ir labas programmas un ja ir iestudēti darbi, un ja ir amatierteātra izrādes, un, ja, piemēram, ir iespēja apgūt kādu repertuāru un atsaukties uz kādiem koncertu blakus, tā ir pieredze! Tā ir ārkārtīgi liela pieredze, un tad arī tas līmenis ceļas, jo man, personīgi, ļoti negribas *falsos* ķeksīša pasākumus un man ļoti vairs negribas kaut kādus tādus mistiskus koncertus, kur ir, teiksim, dziesma, deja, dziesma, deja, āā, te vēl kaut ko uzspēlēsim, nu nē! To man vairs negribas.

I: Mhm. Kuri ir tie apmeklētākie pasākumi?

R: Nu, es nebūšu oriģināla šoreiz. Es teikšu, ka apmeklētākie pasākumi principā ir tur, kur ir ļoti daudz bērnu kolektīvu, jo tur neiztrūkstošs ir visās vecuma pakāpēs radinieki, tuvinieki. Ārkārtīgi labi nāk uz labiem koncertiem, labiem koncertiem! Nāk uz klasiskās mūzikas koncertiem, bet uz pārbaudītām vērtībām. Tad ir vēl interesanti, ka, ja tu ļoti, ļoti uzaicini un ja trīs reizes.., nu tad sabiedrība ir pieradusi, ka mums ir tādi, mēs arī praktizējam, ka mēs liekam publiskās vietās - veikalā un pastā un visur, kur vien mēs varam, pa slimnīcām, poliklīnikā, mēs rakstam, gatavojam tādus mazus flaiērīšus ar pasākumu, nu, teiksim, nosaukumu, saturu, ja, lai viņam nav tikai tā afiša, un lai viņam nav internets un novada avīze, bet, ka viņš var vēl mājās pielikt to lapiņu un padomāt, varbūt es tajā vakarā nu tomēr uzvilksu citu žaketi, citas kurpes un es aiziešu uz to pasākumu. Jo mēs jau esam ļoti slinki, mēs labprāt ietu kaut kur, bet, ei, negribu ģērbties. Nu ir tā. Kā man tagad daži saka: „Ei, stādīju kartupeļus, negribēju mazgāt matus”. Nu tā ir, tā ir ikdiena. Tā kā. Pareizi būt, ja es tā īsi, korekti atbildētu, tad katram pasākumam ir savs apmeklētājs.

Tātad, ja mēs zāli, kurā ir 250 un 300 vietas, varam piepildīt. Regulāri līdz šim brīdim varam piepildīt, tad es uzskatu, ka mums ir ļoti labs apmeklējums! Bet man brīvdaba ļoti nepatīk! Man ļoti nepatīk, tāpēc, ka brīvdaba izmaksās dārgs pakalpojums un tur ir citi drošības noteikumi.

I: Jums ir arī estrāde?

R: Jā! Mums ir! Mums principā visā novadā ir viena lielā un divas mazās estrādes, mums vispār novads ir kompakts, aktīvs un arī abos pagastos ir mazas estrādītes. Ar infrastruktūru mums viss ir pilnīgākajā kārtībā. Un ar saturu šobrīd – maksimāli, cik varam, bet es gribētu vēl!

I: Protams. Bet kā ir, piemēram, no malas cilvēki, kas varbūt neiesaistās nevienā kolektīvā, vai nāk iedzīvotāji ar savām idejām, ko grib redzēt un realizēt?

R: Nu es pamēģināju veikt iedzīvotāju aptauju.

I: Aha.

R: Es pamēģināju veikt iedzīvotāju aptauju, tāpēc, ka, nu, pagājušajā gadā mainījās mums vadība novadā. Mums ļoti daudz nomainījās, teiksim, priekšsēdētājs un daudzi visādi citādi vadītāji, kas ir tieši, kuriem tieši es esmu pakļauta. Ne manā kolektīva, bet es kam esmu pakļauta. Un tad vienkārši bija tāds, man bija pašai tāda vēlme, vienkārši, drusciņ tā stabilizēt to viedokli, kāds vispār viņš ir. Un tad es tā centos veikt aptauju. Ārkārtīgi pavirši cilvēki to vērtē un domā, viņi nav tā kā gribasspēka iedziļināties tajā vienkāršajā jautājumā. Kaut gan, tad man ļoti patikās, protams, vislabāk atbild uz jautājumiem tie, kas ir iesaistījušies kolektīvos, ko viņi grib redzēt un kas viņus interesē, ja. Bet tāds, nu, ierindas cilvēks, kas tā vienkārši, garām ejot, ir pamanījis, tas tā, tam tā, var teikt – pa roku galam, kaut ko uzrakstīšu uz dullo. Viņam tā mazāk tas interesē. Kaut gan ļoti daudz pozitīva bija tas, ka apmierina piedāvājums, tīri runājot par amatiermākslu un visu pārējo, jo mēs noklājam absolūti visus, mēs noklājam visas vecumu grupas – seniorus, juniorus un *vēl sazin ko*; un mēs vingrojam un dejojām, un jогоjam, un vai nu. Es te varētu, nu viss, viss, viss vien notiek. Līdz ar to, es domāju, ka nu es.. Ko es vienīgais, es nezīnu, uz galvas stāvēt nemācam, vēl vēderdejas neesam ieviesuši, nu tādas citas lietas, kur, nu ir vēl nianses, kur man gribētos vēl paplašināt, kur varētu. Bet nu tas tā. Iedzīvotāji paši, tā, neteiksim, ka. Nu jā, ir kāds, kurš atnāk un pasaka, nu ziniet, es varbūt gribu to un šito, un uz to koncertu gan es noteikti nāktu. Jo tu pats gribi, bet tev nepietiek spēka piekļaut kaimiņienei pie durvīm un teikt: „Tu neaizmirsti, ka šovakar ir koncerts!“. Vienalga nu, tas ir kultūras darbinieka uzdevums. Jā, mēs esam aprīkoti. Mazsalacas novada kultūras centrs ir aprīkots ar ārkārtīgi labu tehniku, mums ir ārkārtīgi labs printeris

un ārkārtīgi laba druka, mēs principā visas afišas drukājam paši. Viņas iznāk tieši tādas pašas kā tipogrāfijā šobrīd, ja. Tāpēc es tā varu runāt, ja. Jo mēs gandrīz esam uz katra staba uzlīmējuši plakātiņu un piebakstījuši, ka tu neaizmirsti, bet tas arī vēl nestrādā. Jo ir pasākumi. Jo jā, es esmu ļoti prasīga, atdzīšos, jo es darbiniekiem lieku strādāt maksimāli, tāpēc, ka zālei ir jābūt pilnai.

I: Tā ir!

R: Diemžēl! Nu tāpēc, ka es apzinos to atbildību, ar kuru mēs sagaidām jebkuru mākslinieku un arī mūsu pašu vietējos. Bet, bet, nu ir tā, ka, var teikt tā, no kaut kādu simtu divdesmit līdz divi simti ar pusi, divsimts, nu ir. Mazāk kā piecdesmit, sešdesmit, nu nav. Nu un ja tas ir tāds rādītājs, tad tas uz to iedzīvotāju skaitu, tas ir ļoti normāli.

I: Kā ir ar tādiem pasākumiem, kur no kaimiņiem kādi amatierkolektīvi brauc ciemos un uzstājas?

R: Nu tad pamatā, mēs jau viņus vienus tā kā nē, tad mēs dalām kopā ar mūsējiem un tad jau sanāk diezgan tāpat, nu, bet uz pašu jau nāk vareni, uz pašu jau nāk ļoti labi. Bet mēs vienus nekad tā neliekam, mēs tā kā tādu *miksli* vienmēr taisām. Nu ir, protams, ir, protams, Latvijā populāras lietas, uz kurām pasūta biļetes, visi grib pirmajā rindā, bet pirmā rinda ir tikai viena, ja. Bet nu tās, tās tādas mazas niansītes tik.

I: Jūs piedāvājat profesionālo mākslu, tas viss maksā. Kāda ir sadarbība ar sponsoriem, vai ir atsaucība?

R: Nu mēs principā patiesībā esam varējuši nosegt ar biļešu ieņēmumiem. Mums ir noteikumi sekojuši, ka mēs pašvaldībā, mēs pašvaldībā strādājam tādā veidā, ka mēs, mums ir tāds, ēē, līguma formāts, ka 90% maksājam prom un ka 10% atstājam pašvaldībai, no ieņēmumiem. Un profesionālajai mākslai mums ir līdzfinansējums paredzēts, kur mēs piemaksājam, ja mums kādreiz programmai pietrūkst, kā mums tagad ir divas programmas *Kultūrkapitālā* daļēji atbalstītas un tad mums šīs te programmas vajadzēs līdzfinansēt rudens pusē, kad ir koncerts, kad koris „Latvija” un zēnu koris. Tas bija pieprasīts no iedzīvotāju puses arī un tad tur mums ir arī līdzfinansējums, vai tas būs transports vai reklāmas, to mēs šobrīd vēl nevaram paredzēt, bet tas ir rudenī un līdz ar to mums, tas ir pašvaldības līdzfinansējums, jā! Bet biļetes cenu mēs sabalansējam apmēram tā, lai mēs varētu nosegt izdevumus un teiksim, nu, tiešos izdevumus.

I: Mhm.

R: Un tad ar šiem te, ar šo naudiņu mēs varam nofinansēt.

I: Kā jūs domājat, kāda vispārīgi ir kultūras ekonomiskā ietekme kopumā?

R: Ļoti lieta, ļoti liela! Ļoti liela! Tajā mirklī kad uzņēmēji sapratīs, ka katrs kultūras pasākums attiecīgi ienes viņa veikalā un puķu veikalā un vēl visur kur, degvielas uzpildes stacijā, nu jebkurā, ja, sfērā, bez kā cilvēks nevar ne pārvietoties, ne var kas notikt, tad jau viss būs o.k. Jo par šo jautājumu mēs tagad runājam arī Dziesmu svētku brīvdienu sakarā, kur ārkārtīgi pretojas visam tam, ka ir vajadzīga viena tā brīvdiena pēc Dziesmu svētkiem, pēc svētdienas, nu tiem, kas piedalās. Darba devēju konfederācija pret to iebilst, bet viņi jau to parēķina nevis viena gada griezumā, bet viena gada griezumā. Bet viņi neapreķina arī uzņēmēji, jo viņi balstās tā kā uz uzņēmēju pretenziju, ka viņi to negrib, bet viņi neapreķina, cik cilvēks apēd, cik cilvēks izdzer to, cik pārvietojas tur un visu pārējo. Ļoti liela. Manuprāt, vairāk vajadzētu pievērsties kultūrai, mazāk, saucamajai sabiedriskai kārtībai. Pēc iespējas vairāk visi sociālie slāņi, ja varētu nodrošināt tās savas, kā lai saka, vēlmes un varētu realizēt sevi tur, kur viņi grib, ja. Jo ir taču arī sociālie slāņi, kas nevar samaksāt ne tos divus eiro, ne eiro, ja. Un ja, piemēram, būtu iespēja finansēt kādu no notikumiem, nu līdzfinansēt, būtu ļoti labi, ja. Es zinu pašvaldības, kuras to nevar, viņas saka: „To nevaram, šito nevaram”. Es pati tagad, pirms jūsu zvana, es pati rēķināju, liku kopā tāmes maija mēnesim un jūnijam un es skatījos. Man tīri labi tur sanāk, nu, kas man tur ekonomējās, kas man tur pārceļas, bet nu principā visu laiku kultūras darbiniekam ir jābūt menedžerim. Un (*smejas*) arī ekonomistam. Ar sponsoriem ir tā, ka nu ne vienmēr tas strādā.

I: Mhm.

R: Dažkārt sponsors prasa daudz vairāk atpakaļ. Un tādi lieli mecenāti, kuru vārdi mums visiem ir zināmi, es pat gribētu teikt, ka varētu būt labvēļi. Nu man patīk, ka Dziesmu svētkos saka *lielie* draugi un *mazie* draugi, ja. Man arī gribētos teikt, ka Mazsalaca var teikt, ka Mazsalacai ir mazie draugi, jo ne vienmēr tā ir nauda. Tas ir arī transports, tā ir telpa, tas ir, tās ir uzsauktas vakariņas, tas ir kaut kāds pārsteigums kaut kam. Jā, mēs esam piedzīvojuši, ka mums ir ļoti labs sponsors jauniešu *bendam*, kur ir instrument iegādāts un tāds, nu visādi labi piemēri ir! Bet tās ir vajadzīgas ļoti lielas iestrādes, jo ārkārtīgi daudzi jāpārlicina.

I: Kā jūs varētu raksturot, varbūt izveidot prototipu aktīvam jūsu iestādes apmeklētājam?

R: Mums ir viena ģimene, kura ir visās trīs paaudzēs. Es pat uzdrīkstos teikt, ka, manuprāt, gadā ir pāris pasākumi un notikumi, kuros, kurus viņi neapmeklē. Tad kad viņiem pajautā, kāpēc viņi to dara, tad viņi vienkārši.. Man ir bijusi reize tāda, kad viņi atbild, viņi saka, ka piedāvājums ir viņiem interesants. Viņi var baudīt to, nu kas viņiem ir

vajadzīgs. Jāteic tā, nu, ja mēs paņemam tik lielā mērogā, ja. Lai es tagad, jūs tagad domājat, lai es noformulētu, kā es to cilvēku nosauktu, kas to dara jeb, jeb.. Kādā rakursā?

I: Piemēram, kādā kultūras namā tas var būt, piemēram, pensionārs, aktīvs citās aktivitātēs novadā. Nevis vienu konkrētu cilvēku, bet vidējo rādījumu izveidot, kas ir aktīvākie?

R: Tad man ir jāteic tā, kad katrā vecuma grupā ir kāds no. Man pārklājās. Ja mēs no vidējā pavilkto laukā, kā tas izskatās, tad ir bērni, ir jaunieši, ir vidējais vecums, seniori, to es pat nevaru tagad tā precīzi pateikt, ka tik kaut kādā vienā. Bet to, ka ir sabiedrības daļa, kas to dzīvi tver patiešām veselīgi un visādā ziņā viņiem ir vajadzīgs balansā viss, nu tāda daļa mums ir dikti liela.

I: Mhm. Tas jau norāda tikai uz to, ka viss ir kārtībā.

R: Nu jā, es tā gribētu teikt, principā pat nebūs iemesla, nebūtu pat iemesla žēloties šobrīd. Bet tā jau ir iekšējā griba. Tu jau ar to dzīvo. Es jau arī nāku uz darbu un domāju kā lai to vai ko citu izdarīt. Mēs jau arī varam to nedarīt, ja. Ja iekšēji negribi neko, tad tev viss ir slikts, ja tu iekšēji negribi. Nē nu, protams, ir jāvar, jāvar kādreiz aiz tās žaketes apmales paņemt un teikt: „Tu neaizmirsti, ka tev jāatnāk, tu neaizmirsti, lūdzu, šito, neaizmirsti, lūdzu, to!”, ja. Nu katrā ziņā jā, nu: „Ak, tā! Tu man atgādināji, nu labi gan.”. Man jau te kolēģi arī, kas to visu dara, reklamē un stāsta: „Ā, man teica, ka man tur un tur jāiet, tad es atnācu.”. Nu visādi gadās. Jo nav jau tikai kultūra, ir jau arī citas lietas arī, ja. Bet kultūra gan ir dzīve. To es gan gribētu teikt, ka visa dzīve ir tomēr kultūra, jebkurā jomā – autobusā, uz ielas, veikalā, slimnīcā, mājās, ģimenē, skolā – visur. Tas nav tāds jēdziens, mēs esam tā pieraduši teikt: „Ej, jūs kultūras darbinieki”. Paņemiet paplašināti to vārdu.

I: Mhm.

R: Tā kā nu.

I: Varētu jau teikt, ka jums ir tāds veiksmīgs piemērs, bet vairāk vai mazāk, cik es zinu citos lauku teritorijas kultūras centros situācija ir bēdīgāka..

R: Nuu, tur es jums piekrītu, tur es jums piekrītu, bet tad, kad es parunāju ar saviem kolēģiem, tad šie kolēģi vienkārši paši nemaina savu domāšanu.

I: Mhm.

R: Ēē, un šobrīd, manuprāt, ir tādas frāzes, kuras nedrīkst lietot – es nevaru, es negribu, es nemāku. Tā nolieguma forma ir ļoti, ļoti populāra. Tie puni, kurus dabūjam, un tie puni, piemēram, man komandai, kuri dabū punus, arī dzen, tas ir tikai par labu. Tāpēc arī, ka daudzi kultūras darbinieki strādā kaut kādā mistiskā pašvaldības pakļautībā. Nekā

viņiem pašiem nav, lietvedības viņiem pašiem nav, metodikas pašiem nav, līgumus viņi neslēdz, viņiem vienošanās formāts ir neskaidrs, pasākumu struktūra neskaidra. Pašvaldības vadītājs pasaka: „Te tev divi simti eiro, sataisi tādu un tādu pasākumu”. Tajā brīdī viņam, man noteikti, pārskrietu pāri skudriņas pār muguru un es teiktu, kas tā par naudu un kāds pasākums. Tagad ar manu pieredzi, bet, ja es iedomājos, ka tie jaunieši, kas atnāk strādāt un kuriem tiešām iedod to tur - neko. Un kur nav arī pēctecības, kur nav arī pamata nekāda, kur katru otro gadu mainās kultūras iestādes vadītājs, protams, ka tur ir sarežģīti strādāt. Protams. Un mēs jau redzam, kur tas ir un kāda ir tā pamata bāze visam. Jo mēs jau arī, mēs esam loģisks novads, es tagad vēl atdzīšos. Mums ir viens lielais nams, un pārējie mums ir maziņie, bet ja ir novads, kurā ir pieci lielie nami, tur taču pašvaldībai trakai jāpaliek. Iedomājieties, pieci lieli nami, kuri arī ir gandrīz renovēti no jauna sakārtoti visi. Piecos nevar ielikt saturu vienlīdz vienādu. Un katrā pagastā tas, cilvēki, ja viņš tur ilgstoši ir dzīvojis, nu viņš tur vilks deķīti uz savu pusi un teiks, ka tur tajā miestā nevajag to un tur vai to, un mums vajag tikai šito. Es pieļauju, ka Mazsalacas novadā ja būtu pieci lielie nami, mums būtu tieši tāda pati situācija, bet tā kā mēs esam viens lielais, kurā ir visi – amatiermāksla un visi pamatā, tā kā nobāzēts, ja, un pārējie ir tādi, nu saieta vietas, kurās satikties un sanākt kopā svētkos un kādu balli sarīkot un vēl kādu piemiņas notikumu un tradicionālos svētkus. Tāpēc jau arī varbūt tā situācija tāda veidojas. Man nav tālu jāskatās, es tepat varu kaimiņos paskatīties, kur ir izveidoti novadi un kur ir pieci nami, kur nevar saprast, kurš būs galvenais un kurš būs mazāk galvenais, un kurā iejaucas politika, jo kultūrā šobrīd ļoti ienāk politika.

I:Mhm.

R: Bet katrā ziņā, es šobrīd šo visu redzu, es redzu tikai ar pieredzes pārmantošanu un dažādu pozitīvu piemēru ieviešanu, jo, teiksim, tas, kas der man, nederēs jums, jo tad kad jūs noklausāties, ko es daru, tad jūs to manu domu transformējat mazliet citādi un tad vienkārši tas tā arī būs. Jā, es arī esmu, es raudu, ja vajag es raudu, es pēc jaunās vadības ievēlēšanas katru dienu gandrīz teicu, ka es vairs nestrādāšu, es iešu projām, bet tajā brīdī, kad es sapratu, ka šie jaunieši, nu pagāja kādi trīs mēneši, četri. Kad es sapratu, ka viņi vispār nesaprot, tā vadība, kas tas ir. Un kad es sāku pielietot *drusku* citas metodes, tad, paldies dievam, bet viss pavērās pavisam citādi. Bet man ļoti, ļoti, man ļoti palīdz šī Latvijas mēroga pieredze, man viņa ļoti palīdz. Man līdz ar to tas mērogs ir cits. Man viņš nav tikai novads. Es viņu redzu *drusciņ* citādā kontekstā. Un es vienkārši katru reizi atgādinu, ka mēs, dzīvojot un strādājot šādi un vēl radošāk, mēs iegūsim daudz vairāk, citādi, pretējā gadījumā, nevienam Rīga, uzskatot Rīgu par pašu centru tomēr, mums

nevienam nevajag ne Mazsalacu, ne Limbažus, ne Valku. Ir Sigulda, ir Cēsis, ir Pierīga, Mārupe, nu visapkārt kas tur notiek, Jūrmala, ja. Ir pietiekoši daudz lietas, kuras var darīt un sarīkot tieši tur, un tas būs tikai atkarīgs no tā, kā mēs spēsim paši tajā jūklī tur iejaukties tā, ka mūs pamana. Un tieši tāpat ar tiem kolektīviem, ja tu varēsi nodrošināt saviem kolektīviem, ka viņš var aizbraukt, ka viņam ir tērpi, ka viņš izskatās ne sliktāk kā, pieņemsim tur, Ģildes kolektīvs un vēl, ja. Ja es jums teikšu, ka mums ir *padsmī* deju kolektīvi novadā, tad jūs teiksiet, ka mēs esam nenormāli. Bet tā ir! Mums uz skolēnu svētkiem tagad gatavojas deviņi deju kolektīvi. Deviņi! Un viņi visi ir apģērbti, pilnīgi visi tā kā... Vakar bija koncerts, ārkārtīgi skaists koncerts, jo mēs koncertus nevar rīkot arī tādus, mēs tos *miksļus* netaisām vairs. Mums deju, ja mums deju, tad mums deju tādi, mums deju tādi; ja dzied, tad dzied tādi. Un ja visas jomas savas programmas parāda, tad gads ir cauri (*smejas*).

I: Tas jau ir tas lielais plus, ja ir kolektīvi, tad viss notiek!

R: Jā, bet es jūs apbēdināšu. Kad es sāku strādāt pirms piecpadsmit gadiem, tad man bija tukši skapji un man inventārs nebija nekāds un bija labākajā gadījumā veci kožu saēsti tērpi. Un nams bija sabrucis tā, kad, nākot iekšā pa kultūras nama durvīm, viena no kolektīva vadītājām gandrīz kāju salauza, grīdā ielūstot. Tādu es saņēmu namu. Un ar savu komandu mēs esam uzvilkuši tik tālu, ka mēs esam iegādājušies vēl papildus telpas un kolektīvu tērpi ir pilnīgi, jo es kā skatos, tā priecājos, pilnīgi visus var palaist tautās ar pilnu atbildību. Šie tērpi visi ir arī namā, jo viņi glabājas namā. Neviens mājās neglabā, jo nav man pārliecības, ka nesamazgās, nevārtīs un neuzvilks uz kādu pasākumu mugurā un tad tur kā vai kas: „tas nav mans tomēr”. Tā kā nu, šobrīd tas ir, tas patiešām ir piecpadsmit gadu darbs. Varat braukt skatīties visu uz vietas, brauciet pētiet rakstus, mapes, skaties visu ko mēs darām, jo kultūras centrā ir četrdesmit deviņu lietu nomenklatūra, arhīvs, viss ir uz vietas. Tā kā tas viss ir pārraudzībā direktoram.

I: Jums ir plašs skatījums, kāds ir jūs redzējums, kāda vispār varētu būt kultūras centru virzība nākotnē Latvijā?

R: Nu es jau domāju, ka katru gadu un ļoti ar katru brīdi nozīmīgāka loma viņiem būs, tāpēc, ja mēs paskatāmies uz visām tām lietām, nevar jau valsti pārklāt četras koncertzāles, tas ir viens. Amatiermākslas procesu nepārtrauktību var nodrošināt tikai un vienīgi kultūras centri un nami. Jo ar privātajām visām struktūrām mēs jau atduramies pie tā mirkļa, ka jāsāk maksāt atalgojums, jo šobrīd mums vēl nav tādas algas sabiedrībā, lai mēs uzturētu kādu biedrību un spētu, nu saprotiet, to finansēt no tādiem līdzekļiem, lai nebūtu jāiesaistās valstij. To kā, es, es jau to redzu, ka lielākajā daļā mazo vietu tā interešu

izglītība ar to kultūru saaug kopā, nu kultūras centru loma, jo tikai lielajās pilsētās ir tie bērnu un jauniešu centri, kur šobrīd arī ir tā visādi. Mokās dažs un daži pārņem tās funkcijas, jo, es, es neticu, ka mums būs tik bagāta sabiedrība tuvāko desmit gadu laikā, ka būs tie mecenāti tādi, kuri spēs tik daudz alternatīvus pasākumus sarīkot, lai nebūtu tādu struktūru. Tas uz tām kopienām tomēr balstās, tas balstās uz to kopēju nākšanu kopā. Jo tās tradīcijas jau mums ir tādas dziļas tomēr. Un kas tad viņas vēl uzturēs, nu kurš? Bibliotēka, muzejs? Es nedomāju, ka, es šobrīd neredzu alternatīvu, es to redzu kā alternatīvu tajā brīdī, kad kāds saka, nu, kas mums ir alternatīva? Mums ir šie radošie centri alternatīva. Kaut vai paņemsim Kaņepes kultūras centru, kad mēs paskatāmies to Kaņepes kultūras centru saturu, bet Kaņepes kultūras centrs pilda principā studentu un jauniešu tās, nu aizpilda tās intereses. Sabiedrība taču ļoti novecojas. Nu ir tā, ir. Cik es redzu valstī, varbūt citur tā nav, bet es, piemēram, redzu savā apkārtnē, mums nav tik aktīvu sabiedrībā cilvēki, lai viņi uzņemtos pilnu atbildību par visu notiekošo, nu biedrības es šeit domāju, nevalstiskās organizācijas. Tās varētu pārņemt šo funkciju, bet viņām pietrūkst tā lielā gribēšana par visu atbildēt un nonākt no tā mazā, teiksim, sākuma punkta līdz beigu punktam pasākumā. Viņiem šobrīd pietrūkst, nu viņiem pietrūkst šobrīd resursu un zināšanas arī. Jo tomēr kultūras centros, tomēr lielākā daļā, nu es zinu, ka ir arī slikti ar kadriem, bet tomēr tā profesionālā līnija tiek noturēta un tā kā šobrīd arī ir uzsākts darbs pie metodiskiem materiāliem un es darba grupā strādāju, kur mēs arī cenšamies panākt, lai kultūras namus noakreditē, tīri saturiski, lai kaut kādu statusu iegūtu. Mēs jau būtu laimīgi, ja mums būtu arī savs likums, tāpat kā bibliotēkām un muzejiem. Nu to aizsardzību, lai mēs iegūtu. Tā kā es, saliekot kopā, tikai tā redzu.

I: Liels paldies!

R: Nu ja varu kā palīdzēt, tad droši zvaniet!

I: Noteikti, paldies!

R: Nav par ko!